

Valet 2006

Valanalysgruppens slutrapport

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning	2
Våra viktigaste slutsatser.....	4
Valanalysgruppens uppdrag och arbetssätt	7
Skördetid med förhinder – Valperioden i sammanfattning.....	9
Valresultatet 2006	11
Valresultatet i ett historiskt perspektiv	12
En ökad röstsplittning	13
Valdeltagandet	16
Personvalet.....	20
Landstingsvalen och sjukvårdspartierna	21
Väljaropinionen under mandatperioden.....	23
Väljarnas dagordning	28
Partiernas förtroende i viktiga frågor	29
Partiernas karaktärsdrag	34
Ett kluvet Sverige.....	38
Det ideologiska valet.....	38
Demografiska skillnader.....	40
Socioekonomiska skillnader	44
Geografiska skillnader.....	48
Väljarflöden inom och mellan blocken.....	55
De stora rörelserna	56
De andra partierna.....	58
Väljarna som lämnade socialdemokraterna.....	59
Väljarnas val	61
Vilka frågor var viktigast för väljarna.....	62
Väljarnas bild av valrörelsen och partiernas budskap.....	64
Väljarna förklarar sitt ställningstagande	68
I väntan på jobben.....	69
Arbetsmarknaden efter 90-talskrisen	70
Sysselsättningsfrågan i valrörelsen	72
Glappet mellan ”rikspartiet” och ”kommunpartiet”	74
Sysselsättningspolitik i obalans	75
”Urstark” svensk arbetsmarknad	76
En sysselsättningspolitisk offensiv!	76
Samhällskritiken som glömdes bort.....	78
Balansen blev fel – alltför stolta och för lite missnöjda.....	78
Partiet måste driva valrörelsen.....	79
I takt eller otakt?	80
Den ”nya” borgerligheten.....	82
Moderaterna.....	82
Folkpartiet.....	83
Centerpartiet	84
Kristdemokraterna.....	84
Allians för Sverige	84
Näringslivshögern och dess nätverk	85
Ett förändrat slagfält.....	86
Den socialdemokratiska motstrategin	86
”Time for change” – ”Dags att byta regering”	88

Otydliga alternativ.....	88
Regeringsfrågan och det rödgröna samarbetet	90
Enad och högervriden borgerlighet.....	90
Regeringsfrågan svår – men inte stor.....	91
Ett nödvändigt rödgrönt samarbete.....	91
Partiets egen politik måste lyftas fram bättre	92
Att våga sätta makten på spel!	93
En kluven bild av partiet	94
Att leva som man lär	94
Arvet efter krispolitiken	95
Bilden av Göran Persson	96
Följ upp ”etikkommissionens” förslag.....	96
De förlorade väljarna	98
Mellanskiktet	98
Stockholm och storstäderna.....	105
De äldre väljarna.....	114
Sverigedemokraterna på marsch.....	120
Främlingsfientlighet och ”social chauvinism”.....	120
Vem röstar på sverigedemokraterna och varför?.....	122
Varför Skåne och Blekinge?.....	124
Hur skall socialdemokraterna hantera sverigedemokraterna?	127
Valrörelsen	128
Budskapet – alla skall med	128
Valorganisationen	129
Valrörelsens olika faser.....	130
Ett folkrörelse OCH kampanjparti.....	131
Ljusen i mörkret.....	135
Var finns framgångskommunerna?.....	135
Framgångsfaktorer	136
Växelverkan mellan de tre valen	139
Mobilisering i invandrartäta områden.....	139
Vilken roll spelade medierna?	142
Kommersialisering och borgerlig dominans	142
Mediernas valmakt.....	143
Folkrörelserna i bakvatten	144
S-dagordningen och mediebildens	145
Partiska medier?.....	145
”Förräderi mot demokratin”	147
Vad bör arbetarrörelsen göra?	148
Övriga frågor	150
Europafrågan.....	150
Borgerlighetens återhämtning.....	150
Till sist!.....	151
Några rekommendationer	152
Referenser	154
Bilaga : Partistyrelsens beslut.....	155

Våra viktigaste slutsatser

Valet 2006 blev ett förlustval. Inte sedan 1914 har en så låg andel av väljarna valt att rösta på socialdemokraterna i riksdagsvalet.

Den här rapporten tar sikte på att försöka identifiera orsakerna. Därför handlar den mest, men inte bara, om svaga sidor och om misstag under mandatperioden och i valrörelsen 2006. Den lägger förslag som tar sikte på att det som varit mindre bra skall kunna bli bättre och att framtida misstag skall kunna undvikas.

Vi vill betona att det också i ett segerval går att peka ut svaga sidor och misstag. Och att det sannolikt hade varit tillräckligt om en eller ett par av de frågor, som vägde tungt i den negativa vågskålen, hade legat i den positiva för att valutgången skulle ha blivit en annan.

Valanalysgruppen pekar också på det som är partiets starka sidor och antyder hur dessa kan utvecklas, för att socialdemokraterna skall kunna komma tillbaka.

Förslag och rekommendationer redovisas i varje avsnitt för sig och i en sammanställning allra sist.

Stora orsaker till valförlusten

- **Väljarnas förtroende för socialdemokratiens förmåga att klara jobben sviktade.** Målet är full sysselsättning, men politiken för att nå dit var inte tillräckligt kraftfull och åtgärder för att driva ner den öppna arbetslösheten sattes in för sent. Det sysselsättningspolitiska budskapet hamnade "i obalans". Det kom att handla för lite om hur jobben kan "skapas" och för mycket om a-kassan och trygghetsanordningarna på arbetsmarknaden.
- **Socialdemokraterna "glömde bort" att gå i opposition,** samhällskritiken kom i skymundan och socialdemokraterna framstod som alltför stolta över vad som uträttats och alltför lite missnöjda med samhällsproblem och orättvisor.
- **Borgerligheten var mer enad än tidigare.** Moderaterna "trianglerade," d v s lade sig med sitt budskap och sin argumentation tätt intill socialdemokraterna. Centerpartiet och folkpartiet tog stora steg högerut och summan blev att borgerligheten mer än tidigare framstod som ett dugligt regeringsalternativ.

Dessa tre förklaringar är enligt valanalysgruppen de tre viktigaste till valförlusten. Till dem kan läggas ytterligare en som vi menar spelat ganska stor roll.

- **Socialdemokratin hade problem med bilden av sig själv.** Den kan bäst sammanfattas som kluven. Å ena sidan uppfattas socialdemokraterna som ett parti som utgör en garant för trygghet och "står på de svagas sida", å andra sidan som "myndighetsmaktens parti", med företrädare som inte lyssnar och inte "lever som de lär". Olika "affärer" som fick stort utrymme hade betydelse för den kluvna bilden.

Socialdemokraterna hade regerat under en lång och svår period. Detta lade, tillsammans med de orsaker vi pekat ut som huvudförklaringar till valförlusten, en grund för att också maktväxlingsargumentet – "tid för förändring" – kom att spela en stor roll för väljarnas val.

Det förlorade ”mellanskiktet”

Socialdemokraterna har historiskt haft ett starkt stöd bland inte bara traditionell arbetarklass utan även bland breda grupper av tjänstemän och medelklass, i denna rapport kallade mellanskiktet. I 2006 års val höll socialdemokraterna ställningarna väl bland LO-grupperna men förlorade kraftigt i mellanskiktet. Valanalysgruppen pekar på ett antal möjliga orsaker vid sidan av de redan nämnda större, generella förklaringarna. Nedan nämns två av dessa orsaker.

- **Väljare i mellanskiktet är lätttrörligare** och därför kom regeringsfrågan - den enade borgerligheten och argumentet ”Dags att byta regering” - att spela större roll här. Deras skäl till att rösta på socialdemokraterna har inte alltid vara desamma som hos många arbetare och låginkomsttagare.
- **Borgerligheten uppfattades inte som lika ”farlig”** då den tonat ner sina krav på nedskärningar i välfärden; skolan, vården och omsorgen.

Varför gick det så dåligt i storstäderna?

Socialdemokraterna förlorar stort i storstadsregionerna, inte minst i Stockholm. Skillnaderna i väljarandel mellan och inom olika delar av Sverige blev också större än någonsin. Valanalysgruppen ser flera tänkbara orsaker till detta. De två nedan nämnda tillhör de viktigaste.

- **Mellanskiktet utgör en betydligt större andel** av storstadsväljarna vilket innebar att de skäl som förklarar det dåliga valet inom dessa grupper väger än tyngre i storstadsregionerna och framförallt i Stockholm.
- **Fastighetsskatten och bostadsfrågorna blev en belastning** i områden med snabbt stigande fastighetspriser. Socialdemokrater i radhus och småhus tvekade eller valde borgerligt.

Varför ”svek” de äldre?

Socialdemokraterna tappade många röster i pensionärsgruppen. Det berodde inte främst på problem i sjukvård och omsorg, även om sådana självklart kan ha spelat in.

- **Socialdemokraterna tappade främst yngre, äldre väljare** som inte nöjer sig med att spela rollen som ”glad pensionär” från förra seklet. De ställer högre krav än tidigare pensionärsgenerationer, bland annat på samma inkomstutveckling som löntagare och yrkesaktiva. Det är inte möjligt att vinna dessa väljare med enbart traditionell ”äldrepolitik.”

Vem valde sverigedemokraterna?

Sverigedemokraterna gick framåt. Partiet kom in i ungefär vartannat kommunfullmäktige men inte i riksdagen.

Valanalysgruppen konstaterar det som många tidigare gjort att partiet exploaterar sociala problem och otrygghet. De ställer utsatta grupper mot varandra, genom att mana fram en bild av att flyktingar och invandrare som konkurrenter till alla andra om de jobb som finns och de resurser för välfärd som står till förfogande.

Valanalysgruppens uppfattning är att vi framför allt måste ta deras väljare på allvar och att vi också måste bli bättre på att ta debatten med sverigedemokraterna och bemöta deras argument.

- **Sverigedemokraternas väljare är i större utsträckning högerväljare** än vänsterväljare. Men de hämtar också i hög grad väljare från relativt välbeställda grupper, med jobb och hyggliga inkomster. Kort

utbildningsbakgrund verkar vara en faktor som starkt präglar de grupper där man vinner gehör. Den typiske sd-väljaren är en yngre man som saknar eftergymnasial utbildning.

- **I Skåne och Blekinge spelar närheten till Danmark en roll** för sverigedemokraternas stora framgångar. Där har högerpopulistiska partier sedan länge varit en politisk kraft att räkna med. Det kan göra att "tröskeln" för att rösta på sådana partier är lägre i dessa delar av landet.

Varför gick det också bra för socialdemokraterna?

I ett antal kommuner gjorde socialdemokraterna ett bra val. I vissa stadsdelar och valdistrikt ökade stödet och mobiliseringen lyckades.

I många invandrartäta områden, inte minst i kommuner där det råder en politisk polarisering kring invandringen, har socialdemokraterna gått starkt framåt.

För övrigt verkar ord som framtidstro och folkrörelsearbete vara förklaringsfaktorer där det gått bra.

- **Kommuner med framtidstro är socialdemokratiska framgångskommuner.** I många fall är det kommuner som har gått igenom en strukturomvandling med företagsnedläggelser och många förlorade jobb men där det nu växer upp nya arbetsplatser. Våra politiska företrädare har varit viktiga aktörer i denna omställning.
- **Det går bra där folkrörelsen jobbar under och mellan valrörelserna.** En del av framgångskommunerna vittnar om mycket aktiva valrörelser där hela valperioden har använts till att på olika sätt kommunicera med väljarna.
- **Kommunpolitiker som formar politik tillsammans med medborgarna är mer framgångsrika.** Många framgångskommuner har haft ett arbetssätt där medborgarna och det civila samhället involverats i utformningen, och ibland också i genomförandet av politiken.

Valanalysgruppens uppdrag och arbetssätt

Den 6 oktober 2006 gav partistyrelsen i uppdrag åt en valanalysgrupp att analysera 2006 års val (se direktiv i bilaga). Uppdraget handlade om att utifrån valresultatet och valarbetet runt om i partiet dra såväl politiska som organisatoriska lärdomar för den kommande mandatperioden och nästa valrörelse. Uppdraget var brett och handlade om att både studera orsakerna till partiets stora väljarförluster och att hitta förklaringar till de positiva avvikelser som på många håll finns i förhållande till det nationella resultatet.

Valanalysgruppen har valt att såväl försöka identifiera huvudförklaringarna till valet som att studera andra faktorer som kan ha haft betydelse. Särskilt vikt har lagts vid att studera och förklara orsakerna till de omfattade väljarförlusterna inom vissa grupper men också att spegla de positiva exemplen där partiet haft framgångar eller avvikit från det nationella mönstret.

Som underlag för valanalysen har gruppen låtit genomföra ett antal särskilda undersökningsprojekt/fallstudier som bland annat studerat framgångskommunerna, Stockholmsregionen och storstäderna, sjukvårdspartierna, sverigedemokraterna, mediernas roll, de äldre väljarna samt invandrarväljarna. Dessa fallstudier har byggts på intervjuundersökningar och andra fältstudier samt i vissa fall också "fokusgrupper". Fokusgrupperna med inriktning på väljare som tidigare röstat på socialdemokraterna men i valet 2006 röstade på annat parti. Flera av dessa studier har genomförts i samverkan med socialdemokraterna i berörda kommuner och partidistrikt.

Utöver dessa fallstudier bygger valanalysgruppen sin rapport på analyser av det faktiska valresultatet, olika opinionsundersökningar inklusive SvTs vallokalundersökning (VALU), aktuell forskning samt samtal och intervjuer med olika personer som haft en ledande ställning i partiets valrörelse och på regeringskansliet. Dessutom har valanalysgruppen tagit del av synpunkter som inkommit från partimedlemmar, enskilda väljare och partiorganisationen. I det senare fallet har det ofta handlat om att valanalysgruppen tagit del av lokalt och regionalt genomförda valanalyser.

Stockholm den 29 mars 2007

Berit Andnor, sammankallande
Anneli Hulthén
Mats Johansson
Adrian Kaba
Ingrid Lennerwald
Lena Micko
Ella Niia

Tomas Rudin
Monika Theodorsson
Mattias Vepsä
Christina Zedell
Sven-Erik Österberg

Karl Petersen

Till sin hjälp har valanalysgruppen haft ett sekretariat bestående av

Bo Bernhardsson, huvudsekreterare

Pia Magnusson

Carl Melin

Valanalysgruppen vill rikta ett tack till de personer som hjälpt till med fallstudierna och till alla dem som hört av sig och bidragit med tankar och synpunkter kring valresultatet.

Skördetid med förhinder – Valperioden i sammanfattning

Mandatperioden 2002-2006 var ovanligt händelserik och dramatisk.

I efterdyningarna av attacken på World Trade Center i New York bromsade världskonjunkturen in, om än bara tillfälligt, och kampen mot terrorismen lyftes fram på de politiska dagordningarna.

Den ekonomiska avmattningen satte sina spår också i den svenska ekonomin men efterhand återhämtade den sig och under andra halvan av mandatperioden tog tillväxten fart på allvar. De nya ekonomierna i Asien växte snabbt. Konkurrensen från dessa nya industriländer fick negativ uppmärksamhet när jobb flyttade ut, men framför allt pressades importpriserna och världsekonomin fick positiv stimulans.

Den svenska ekonomin hamnade alltså i en svacka under 2002 och 2003, men under åren därefter nådde tillväxttalen nivåer som under "rekordåren" på 50- och 60-talen. Lönebildningen fungerade, budgetunderskottet vändes i ett överskott och statsskulden minskade i förhållande till BNP. Samtidigt som inflationen och räntorna var rekordlåga. Reallönerna ökade år efter år. Företagsvinster, direktörlöner och aktieutdelningar slog också rekord, gång på gång. Det stora problemet var att jobben inte kom.

De riktigt magra åren syntes definitivt var över. Den tunga budgetsaneringen efter krisen i 90-talets inledning var överstökad och välfärdsstaten hade överlevt. För socialdemokratin hade dock den nödvändiga och framgångsrika krishanteringen inneburit en svår påfrestning, som åtminstone tidvis tärt på förtroendet i väljarkåren. Det är troligt att krispolitiken kastade sina skuggor in i valrörelsen och valresultatet 2006.

Situationen i början av 2000-talet liknade emellertid alltmer en ny skördetid. Partiet skulle kunna återgå till sin bästa gren, att bedriva reformpolitik, att förvalta och utveckla. Faktum är att vallöftena från 2002 ett efter ett betades av. Möjligen var det ett problem att de ofta kom att presenteras som återställare istället för som en politik för framtiden.

Partiordföranden och statsministern Göran Persson hade under 2001 och 2002 en glansperiod i medierna. Efter en svårare period under de första åren efter det att han tillträdde lyftes han nu till skyarna.

Bakslag och politiska problem väntade emellertid.

EMU-vallet 2003 blev en motgång för partiledningen.

Nej-sidan vann och i parlamentsvalet i juni året därpå väntade nästa motgång, Europaparlamentsvalet. Junilistan tog sig med buller och bång in i Europaparlamentet, i hög grad med hjälp av väljare som i de allmänna valen röstade socialdemokratiskt.

Under en av EMU-valrörelsens sista skälvande dagar mördades Anna Lindh.

Våren 2003 upplevde svensk arbetsmarknad en omfattande konflikt, när Kommunal tog strid och gick ut i strejk för att genomdriva en satsning på de lågavlönade. Till bilden hör att socialdemokraterna i valrörelsen under hösten 2002 hade ställt upp på och argumenterat för det rättmätiga i sådana krav.

Mandatperioden kom att kantas av katastrofer och affärer. Större och mindre. I spåren av flodvågskatastrofen i Sydostasien skulle debatten om ansvaret för räddningsinsatserna leva kvar under en längre tid. Även om ingen kunde lasta regeringen för det inträffade, innebar kritiken mot krishanteringen i samband med tsunamin att regeringens duglighet sattes ifråga. Lagd till allt annat, som placerades i den negativa vågskålen, kan detta ha spelat en roll för dem, som också av andra skäl tyckte att det kunde vara dags att byta regering.

Till detta kom affärer där socialdemokraters handel ochandel sattes ifråga. I några fall var de mest ett uttryck för övernitiska mediers jakt på politiska skandaler. Men i flera fall fanns det verkligen anledning till klander, eftersom de politiker eller fackföreningsföreträdare som figurerade i dem, utnyttjat sina positioner till att skaffa sig privilegier och ekonomiska fördelar långt från medlemmarnas verklighet.

Den borgerliga oppositionen genomgick en "extreme makeover". Moderatledaren Bo Lundgren avgick och efterträddes av Fredrik Reinfeldt. Partiet kom ut som "det nya arbetarepartiet". Mediedramaturgin var gjuten. Den gamle mästaren Göran Persson mot utmanaren Fredrik Reinfeldt.

Det såg ut att kunna bli en ny politisk skördetid. Men det blev ett historiskt nederlag. Frågan är varför?

Valresultatet 2006

I riksdagsvalet 2006 fick socialdemokraterna 1 942 625 röster vilket motsvarade en väljarandel på 35,0 procent. Det var 170 935 färre röster än i valet 2002 och innebar att partiet uppnådde det lägsta väljarstödet sedan den allmänna och lika rösträtten infördes. Vi får gå tillbaka till vårvalet 1914 (till den dåvarande andrakammaren) för att hitta ett riksdagsvalsresultat på en lägre nivå.

Vänsterblocket, socialdemokraterna och vänsterpartiet eller dess föregångare, har inte heller fått en så låg röstandel sedan den allmänna och lika rösträtten infördes.

Om miljöpartiet räknas in i vänsterblocket får vi gå tillbaka till kosackvalet 1928 för att hitta ett val där så få väljare röstade ”till vänster om mitten”.

Tabell 1.

Valresultat i andrakammarvalen 1911-1968 och riksdagsvalen 1970-2006

	valdelt	s	v	mp	m	fp	kd	c	övr	s+v	s+v+ mp	m+fp+ c+kd
1911	57,0	28,5			31,2	40,2			0,1			
1914 vår	69,9	30,1			37,7	32,2			0,0			
1914 höst	66,2	36,4			36,5	26,9		0,2	0,0			
1917	65,8	39,2			24,7	27,6		8,5	0,0			
1920	55,3	36,1			27,9	21,8		14,2	0,0			
1921	54,2	39,4	4,6		25,8	19,1		11,1	0,0	44,0	44,0	56,0
1924	53,0	41,1	5,1		26,1	16,9		10,8	0,0	46,2	46,2	53,8
1928	67,4	37,0	6,4		29,4	15,9		11,2	0,1	43,4	43,4	56,5
1932	67,6	41,7	8,3		23,5	11,7		14,1	0,7	50,0	50,0	49,3
1936	74,5	45,9	7,7		17,6	12,9		14,3	1,6	53,6	53,6	44,8
1940	70,3	53,8	3,5		18,0	12,0		12,0	0,7	57,3	57,3	42,0
1944	71,9	46,7	10,3		15,9	12,9		13,6	0,7	57,0	57,0	42,4
1948	82,7	46,1	6,3		12,3	22,8		12,4	0,1	52,4	52,4	47,5
1952	79,1	46,1	4,3		14,4	24,4		10,7	0,1	50,4	50,4	49,5
1956	79,8	44,6	5,0		17,1	23,8		9,4	0,1	49,6	49,6	50,3
1958	77,4	46,2	3,4		19,5	18,2		12,7	0,0	49,6	49,6	50,4
1960	85,9	47,8	4,5		16,5	17,5		13,6	0,1	52,3	52,3	47,6
1964	83,9	47,3	5,2		13,7	17,1	1,8	13,4	1,5	52,5	52,5	46,0
1968	89,3	50,1	3,0		12,9	14,3	1,5	15,7	2,5	53,1	53,1	44,4
1970	88,3	45,3	4,8		11,5	16,2	1,8	19,9	0,5	50,1	50,1	49,4
1973	90,8	43,6	5,3		14,3	9,4	1,8	25,1	0,5	48,9	48,9	50,6
1976	91,8	42,7	4,7		15,6	11,1	1,4	24,1	0,4	47,4	47,4	52,2
1979	90,7	43,2	5,6		20,3	10,6	1,4	18,1	0,8	48,8	48,8	50,4
1982	91,4	45,6	5,6	1,7	23,6	5,9	1,9	15,5	0,3	51,2	52,9	46,9
1985	89,9	44,7	5,4	1,5	21,3	14,2	0,0	12,4	0,5	50,1	51,6	47,9
1988	86,0	43,2	5,8	5,5	18,3	12,2	2,9	11,3	0,7	49,0	54,5	44,7
1991	86,7	37,7	4,5	3,4	21,9	9,1	7,1	8,5	7,7	42,2	45,6	46,6
1994	86,8	45,3	6,2	5,0	22,4	7,2	4,1	7,7	2,2	51,5	56,5	41,4
1998	81,4	36,4	12,0	4,5	22,9	4,7	11,7	5,1	2,6	48,4	52,9	44,4
2002	80,1	39,9	8,4	4,6	15,3	13,4	9,1	6,2	3,1	48,3	52,9	44,0
2006	82,0	35,0	5,8	5,2	26,2	7,5	6,6	7,9	5,7	40,8	46,0	48,2

Kommentar: 1921 är det första riksdagsvalet med allmän och lika rösträtt. Vårvalet 1914 samt valen 1921 och 1958 var extraval.

Före 1921 års val är det heller inte relevant att titta på stöden för de idag existerande blocken.

Valresultatet i ett historiskt perspektiv

Resultatet i riksdagsvalet var som ovan nämnts mycket dåligt. I ett historiskt perspektiv är det dock viktigt att komma ihåg att vi idag har sju riksdagspartier och åtminstone några ytterligare potentiella sådana som konkurrerar om rösterna.

Historiskt sett har Sverige haft ett mycket stabilt partisystem. Betraktar man perioden mellan valen 1936 - då de frisinna och liberalerna återigen utgjorde samma parti - och 1985 - det vill säga innan miljöpartiet kom in i riksdagen för första gången - finner man att under detta halvsekel konkurrerade i praktiken samma fem partier om rösterna.

Om vi undantar "krigsvalen" 1940 och 1944 varierade socialdemokraternas väljarandel under denna period endast mellan 41,7 och 50,1 procent och blockmässigt var förändringarna ännu mindre då det sammanlagda stödet för socialdemokraterna och vänsterpartiet endast rörde sig mellan 47,4 och 53,6 procent.

Om vi på motsvarande sätt ser på de borgerliga partierna kan vi se en betydande rörlighet i de enskilda partiernas stöd. Det sammantagna stödet för dessa partier rörde sig mellan 44,2 och 52,2 procent och var därmed förhållandevis stabilt. Sedan 1988 har dock Sverige haft ett betydligt rörligare partisystem där nya partier, som miljöpartiet och kristdemokraterna, har etablerat sig, och andra, som nydemokrati, har kommit och gått.

I de två senaste valen har sverigedemokraterna etablerat sig som ett parti med en väljarbas strax under fyraprocentspärren.

Vid 1991, 1994 och 2006 års val skedde stora väljarströmmar över blockgränsen. I valen 1998 och 2002 var inte rörelserna över blockgränserna så stora men däremot skedde det dramatiska förändringar inom de politiska blocken.

I ett historiskt perspektiv bekräftar 2006 års val att väljarnas rörlighet ligger kvar på den höga nivå som kännetecknar valen från 1988 och framåt. Därvidlag har det inte hänt någonting nytt.

Under större delen av 1900-talet hade partierna en stor, stabil väljarbas och andelen "marginalväljare" var obetydlig, om vi bortser från rörelserna inom det borgerliga blocket. Idag lever vi i en tid då samtliga partiers "säkra väljare" är få, men där å andra sidan potentialen för att växa kan vara betydande.

En annan slutsats är att socialdemokraterna verkar ha etablerat sig som ett parti vars stöd varierar mellan 35 och 40 procent. Om vi ser till valen under 90-talen och 2000-talet är det endast segervalet 1994 som ligger ovanför den nivån. Det är möjligt att det inte är resultaten under 40 procent som skall ses som avvikande utan resultatet från 1994.

Om vi ser till de andra partierna framgår det att moderaterna gjorde sitt bästa riksdagsval sedan kosackvalet 1928 och miljöpartiet gör faktiskt sitt bästa val

sedan partiet fick sitt stora genombrott 1988. I de övriga riksdagspartiernas fall ligger resultaten inom det spann som varit vanligt under de senaste decennierna. Utanför riksdagen gör dock sverigedemokraterna ett anmärkningsvärt bra valresultat och får 2,9 procent i riksdagsvalet. Övriga småpartier får ett begränsat stöd och ligger alla under en procent.¹

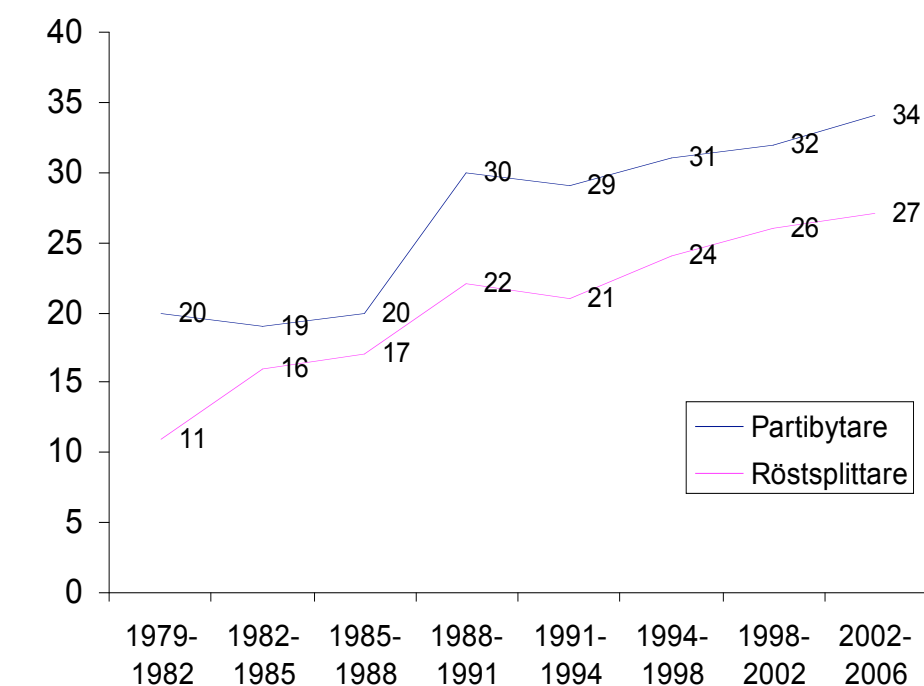
En ökad röstsplittning

2006 års val innebär en kraftig tillbakagång för socialdemokraterna i de flesta av landets kommunal- och landstingsval. Röstsplittningen har dock ökat och nedgången var inte lika stor som den i riksdagsvalet.

Det finns också exempel på kommunal och landstingsval där partiet rörde sig i motsatt riktning än i riksdagsvalet. Vi återkommer till exempel och till tänkbara förklaringar i ett senare kapitel. Sedan tidigare vet vi att röstsplittningen har ökat under de senaste decennierna och detta bekräftas alltså i 2006 års val.

Diagram 1.

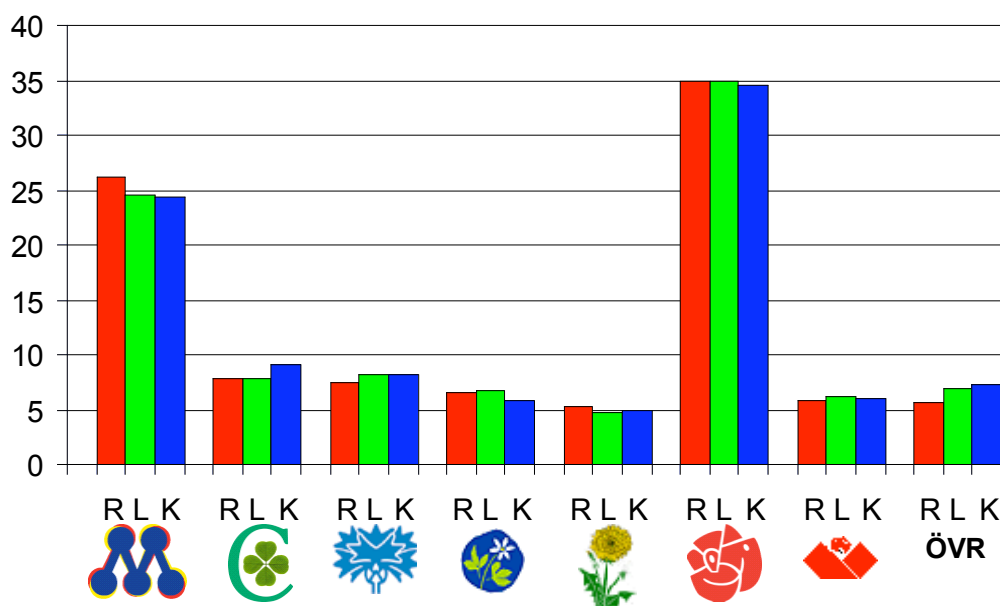
Andelen väljare som byter parti i riksdagsvalet och som inte röstar på samma parti i riksdags- och kommunalvalen 1982-2006

¹ Feministiskt initiativ 0,68 procent, piratpartiet 0,63 procent, SPI 0,52 procent och Junilistan 0,47 procent. Därefter följer ett stort antal partier med som mest 0,06 procent av rösterna.

Diagram 2.
Skillnaden mellan de tre valen

Partiernas resultat i de tre olika valen 2002

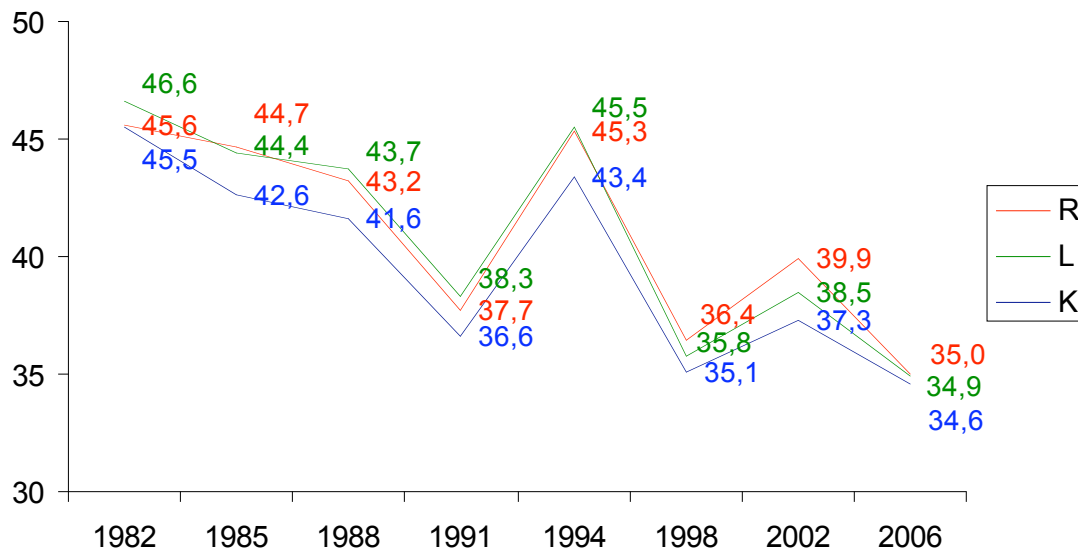

Noteras bör att socialdemokraterna i de flesta val fått en högre väljarandel i riksdagsvalen än i kommunalvalen. Den skillnaden minskade dock i 2006 års val. Om vi ser tillbaka på 1982, då röstsplitringen var mycket begränsad, kan vi konstatera att socialdemokraterna alltid har haft sin lägsta väljarandel i kommunalvalen. I två av valen på 80-talet samt i de två valen under det tidigare 90-talet var dock väljarandelen högre i landstingsvalen än i riksdagsvalen. Skillnaderna mellan kommunalvalen och riksdagsvalen minskade också kraftigt i 2006 års val och den har inte varit så liten sedan 1982.

I diagrammet nedan redovisas det sammanlagda stödet för socialdemokraterna i de tre valen från 1982 och framåt. Detta på en aggregerad nivå och det finns många kommuner och län där resultaten i kommunal- och landstingsvalen skiljer sig kraftigt från det i riksdagsvalet. I flera landstingsval ligger väljarandelen något högre i landstingsvalen än i riksdagsvalen medan den i flera län ligger långt under. Det senare är då nästan uteslutande en effekt av olika sjukvårdspartier, till vilka vi återkommer i ett senare avsnitt. I kommunalvalen kan vi se än större avvikelser som vi också återkommer till.

Diagram 3.

Socialdemokraternas stöd i de tre olika valen 1982-2006

Några andra intressanta iakttagelser är att moderaterna vänt på sin röstsplittring. I 2002 års val gjorde partiet sitt bästa resultat i kommunalvalen och sitt sämsta i riksdagsvalet. 2006 var förhållandet det motsatta. Det omvända gäller för folkpartiet som 2002 nådde sitt bästa resultat i riksdagsvalet men som 2006 gjorde sitt sämsta val där. Andra historiska mönster som håller i sig är att centerpartiet gör sina bästa val kommunalt och miljöpartiet sina bästa till riksdagen. En slutsats, som är möjlig att dra, är att ett mycket bra, alternativt mycket dåligt, riksdagsval innebär en förändring i samma riktning i samtliga tre val, men att den inte är riktigt lika kraftig i de två andra valen.

Vid en översikt av landets kommuner ser vi att socialdemokraterna hade den största röstsplittringen till kommunal favör i Haparanda där partiet fick 60,9 procent i valet till kommunfullmäktige och 51,4 procent i riksdagsvalet. I Fagersta röstade däremot endast 24,0 procent på socialdemokraterna i kommunfullmäktigevalet medan 49,9 procent gjorde det i riksdagsvalet.

Tabell 2.

De tio kommunerna där den socialdemokratiska röstsplitringen var störst till kommunal fördel i valet 2006

Kommun	Riksdagen	Kommunen	Röstsplitring
Haparanda	51,4	60,9	9,5
Värmdö	22,4	29,8	7,4
Nynäshamn	34,9	42,2	7,3
Göteborg	28,9	36,0	7,1
Orsa	34,8	41,6	6,8
Sigtuna	32,9	38,9	6,0
Upplands-Bro	32,4	38,0	5,6
Arvika	41,6	47,2	5,6
Boxholm	50,5	55,7	5,2
Kalmar	39,5	44,7	5,2

Tabell 3.

De tio kommunerna där den socialdemokratiska röstsplitringen var störst till kommunal nackdel i valet 2006

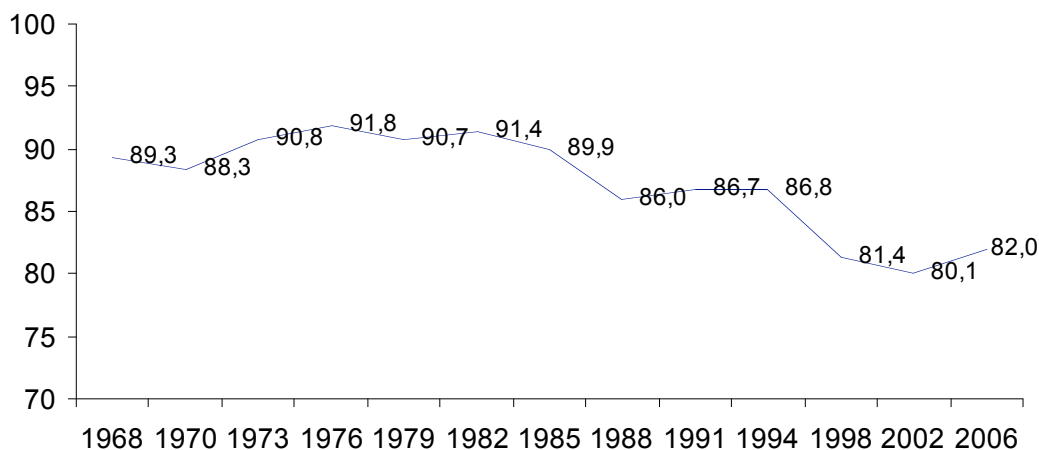
Kommun	Riksdagen	Kommunen	Röstsplitring
Fagersta	49,9	24,0	25,9
Malå	54,2	36,7	17,5
Kiruna	51,8	34,4	17,4
Boden	48,9	32,1	16,8
Dorotea	54,6	40,4	14,2
Strömstad	34,2	21,0	13,2
Åmål	44,2	31,0	13,2
Strömsund	48,8	35,7	13,1
Degerfors	57,6	44,9	12,7
Mönsterås	46,2	34,2	12,0

Valdeltagandet

Valdeltagandet ökade i 2006 års riksdagsval och hamnade på 82,0 procent. Det är en uppgång med närmare två procentenheter men ändå ett resultat som ligger betydligt under den nivå som rådde under tidsperioden 1968-1994 då valdeltagandet varierade mellan 86,0 och 91,8 procent i riksdagsvalen.

Värt att notera är att valdeltagandet har ökat i samtliga riksdagsval som lett till regeringsskifte - 1976, 1982, 1991, 1994 och 2006 - medan trenden har varit långsamt neråtgående i de andra valen. Det finns flera teorier kring vad som påverkar valdeltagandets förändring och flera av dessa lyfter fram att jämviktslägen i opinionen och tydliga skillnader mellan de politiska alternativen kan påverka valdeltagandet i en positiv riktning, och vice versa. Hög sannolikhet för en politisk förändring förefaller öka valdeltagandet.

Diagram 4.
Valdeltagande i riksdagsvalen 1968-2006

Om vi ser till valdeltagandet i kommunal- och landstingsvalet så följer den utvecklingen nästan helt den i riksdagsvalet även om deltagandet där sedan mitten av 70-talet ligger på en något lägre nivå. Det beror dels på att en del väljare väljer att enbart rösta i riksdagsvalet och dels på att valdeltagandet är lågt bland de icke-svenska medborgare som bara har rösträtt i kommunal- och landstingsvalen.²

Även om valdeltagandet ökar kvarstår den ojämlikhet som innebär att valdeltagandet samvarierar kraftigt med faktorer som klass, ålder och etnicitet. Valdeltagandet är också något högre bland kvinnor än bland män. Skillnaderna är också tydliga när olika valdistrikt och kommuner jämförs med varandra. Valdeltagandet är lägst i fattiga områden i glesbygden och i storstädernas fattigaste, och ofta invandrartätaste, områden. Valdeltagandet är högst i relativt rika och väletablerade områden, ofta i storstäder och i kranskommuner till dessa.

² Anmärkningsvärt är att valdeltagandet i denna grupp icke-svenska medborgare har sjunkit avsevärt från de nivåer som förelåg när de fick denna begränsade rösträtt. Se bl.a. SOU 1999:132.

Tabell 4.**De tio kommunerna med högst valdeltagande i riksdagsvalet 2006**

Kommun	Valdeltagande
Lomma	89,4
Vellinge	89,1
Danderyd	87,4
Ekerö	87,3
Vaxholm	86,9
Öckerö	86,7
Täby	86,4
Habo	86,0
Staffanstorps	85,7
Lidingö	85,3

De tre översta kommunerna är exakt desamma, och inbördes på samma plats, som i 2002 års val. Om vi ser till topplistan har Piteå, som kom på nionde plats 2002, försvunnit och Habo tillkommit. I likhet med tidigare val så dominerar kommuner med många "etablerade" väljare i form av till exempel villaägare och infödda svenskar.

Tabell 5.**De tio valdistrikten med högst valdeltagande i riksdagsvalet 2006**

Kommun	Valdistrikt	Valdeltagande
Sollentuna	Sollentuna 95	96,5
Jönköping	Hakarp 2	94,9
Stockholm	Essinge 6, L Essingen	94,5
Stockholm	Bromma 11, N Ängby	93,9
Lidingö	Lidingö 7	93,9
Stockholm	Bromma 18, S Ängby	93,7
Stockholm	Västerled 15; Ålsten S	93,6
Härryda	Mölnlycke 6	93,2
Borås	Borås 40, Kristineberg	92,9
Lidköping	Tofta-Ulriksdal	92,9

Om vi ser till valdistrikten med högst valdeltagande så befinner de sig i relativt väletablerade villaområden i Stockholms län, Småland och Västra Götaland. Flera av dessa valdistrikt är mycket borgerliga medan andra, som till exempel Tofta-Ulriksdal har en hög andel socialdemokratiska väljare (45,1 procent). I Bromma 18 och Västerled 15 fick socialdemokraterna endast drygt fyra procent av rösterna och drygt sex procent i Sollentuna 95.

Tabell 6.**De tio kommunerna med lägst valdeltagande i riksdagsvalet 2006**

Kommun	Valdeltagande
Haparanda	59,5
Eda	65,8
Årjäng	66,9
Strömstad	69,9
Botkyrka	71,0
Övertorneå	71,3
Ljusdal	73,1
Södertälje	73,1
Perstorp	73,2
Klippan	73,5

Förra valets ”etta” Nordanstig har lämnat listan. I övrigt återfinns Haparanda, Årjäng, Strömstad, Botkyrka, Ljusdal och Klippan från 2002. I likhet med föregående val kännetecknas dessa kommuner ofta av låg utbildningsnivå, hög andel invandrare eller att kommunen ligger nära gränsen till ett annat land.³

Tabell 7.**De tio valdistrikten med lägst valdeltagande i riksdagsvalet 2006**

Kommun	Valdistrikt	Valdeltagande
Göteborg	Bergsjön 1	46,6
Göteborg	Lövgärdet-Gårdsten 6	46,7
Stockholm	Spånga 2, Rinkeby NÖ	48,8
Malmö	Fosie 2	51,3
Malmö	V Skrävlinge 10 ⁴	51,4
Göteborg	Bergsjön 8	51,5
Malmö	Fosie 12	51,6
Halmstad	Martin Luther 13	51,9
Göteborg	Bergsjön 5	52,5
Göteborg	Lövgärdet-Gårdsten 4	52,7

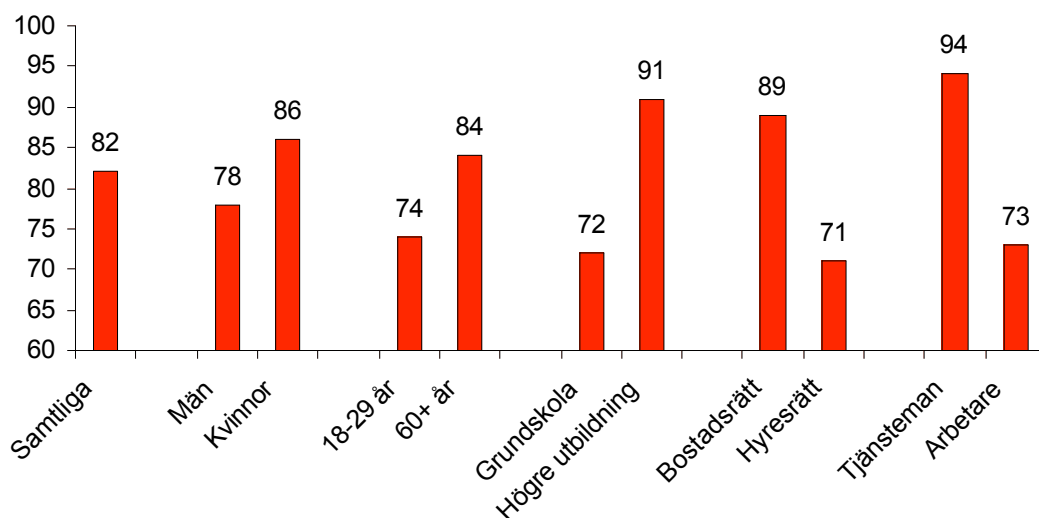
Fattiga områden i större städer, främst Göteborg och Malmö, märks när det gäller valdistrikt med mycket lågt valdeltagande.

Det faktiska valresultatet ger en exakt bild av det faktiska valdeltagandet i de olika valdistrikten. Det finns däremot ett begränsat material kring olika väljargrupper exakta valdeltagande. Synovate Temo har dock i sin eftervalsundersökning skattat valdeltagandet för olika grupper och det är därför möjligt att i alla fall få en översiktlig bild.

³ Eda, Haparanda, Strömstad, Årjäng och Övertorneå.

⁴ Distriktet ligger i Rosengård.

Diagram 5.
Valdeltagandet i olika väljargrupper

Källa: Synovate Temo

Diagrammet ovan visar i likhet med analysen av valdistrikten att klass väger mycket tungt som förklaring till skillnader i valdeltagande. Ställning på arbetsmarknaden, utbildning och boendeform har stor betydelse och det har också, om än i något mindre utsträckning, kön och ålder. Det gör också att det generellt sett nästan alltid är så att ett sjunkande valdeltagande förstärker skillnaderna mellan olika grupper.⁵

Personvalet

Andelen väljare som valde att personrösta minskade i riksdagsvalet från 26,0 till 22,2 procent och personvalet hade en begränsad roll när det gällde vilka socialdemokrater som blev invalda i olika politiska församlingar. För socialdemokraternas del var det - utöver ett antal statsråd, Göran Persson, Ibrahim Baylan, Leif Pagrotsky, Thomas Bodström och Ulrica Messing - endast Peter Hultqvist från Dalarna som blev inkryssad i riksdagen. Samtliga av dessa hade dessutom sådana placeringar på valsedlarna att de skulle ha blivit invalda i alla fall. Centerpartiet och kristdemokraterna är de partier som har den högsta andelen personvalda ledamöter. I hela riksdagen invaldes sju personer som inte skulle ha kommit in om de inte blivit personvalda.

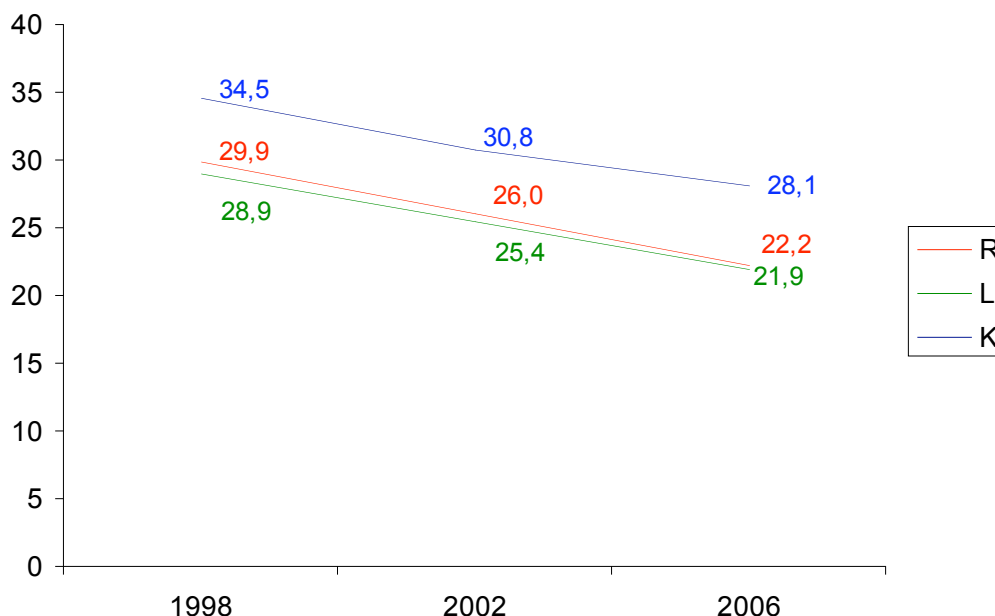
De socialdemokratiska väljarna väljer också att personrösta i lägre utsträckning än vad de andra partiernas väljare gör. Skillnaderna mellan partierna är dock liten och socialdemokraternas andel på 20,7 procent kan jämföras med centerpartiets 25,8 procent, som är den högsta bland riksdagspartierna.

⁵ SOU 1999:132

Om vi ser till andra faktorer än parti vet vi utifrån andra undersökningar att invandrare, ungdomar, högutbildade, politiskt intresserade och partiernas kärnväljare väljer att personrösta i högre utsträckning än vad väljarna i allmänhet gör. De kandidater som får flest personkryss är i de flesta fall partiernas toppnamn samt invandrarkandidater och ungdomar.

Diagram 6.

Andelen personröstande i de tre valen 1998-2006

Diagrammet ovan visar att andelen väljare som utnyttjar möjligheten att personrösta har minskat för varje val. Det visar också att andelen av väljarna som väljer att personrösta är högre i kommunalvalen än i de andra två valen. I statistiken ovan saknas dock valen till Europaparlamentet där andelen som väljer att personrösta är avsevärt högre.

Landstingsvalen och sjukvårdspartierna

I flera av landets landsting har sjukvårdspartierna haft framgång under de senaste valen.

De första sjukvårdspartierna bildades 1994 i Norrbotten och Västernorrland och gemensamt för sjukvårdspartierna är att de har gått till val på att minska besparingarna (förhindra rationaliseringar) inom sjukvården. Ofta har nedläggningen av akutsjukvården vid olika sjukhus varit den avgörande symbolfrågan.

Inför 2006 års val bildades också ett nationellt sjukvårdsparti som beskrev sig som "tvärpolitiskt".

Studier av tidigare landstingsval har visat att sjukvårdspartierna plockat röster från båda blocken. I praktisk politik har man dock oftast valt att samarbeta med de borgerliga partierna. Redan från början var rikspartiet splittrat eftersom några starka sjukvårdspartier ställde sig utanför. Resultatet i riksdagsvalet blev också så dåligt att det är oklart om rikspartiet kan samlas och återfå styrkan inför 2010 års val.

Tabell 8.

Sjukvårdspartiernas utdelning i 2002 och 2006 års landstingsval

	Mandat 2002	Mandat 2006	Förändring
Östergötland	-	12	+ 12
Dalarna	-	3	+ 3
Västra Götaland	6	6	oförändrat
Värmland	15	6	- 9
Västmanland	-	4	+ 4
Gävleborg	5	5	oförändrat
Västernorrland	5	6	+ 1
Jämtland	3	0	- 3
Norrbotten	17	13	- 4
Summa	51	55	+ 4

Slutsatser

Sjukvårdspolitik skiljer sig från andra områden genom att det är så starkt känsloladdat. Det handlar bokstavligen om liv och död. Det är en verksamhet vi kommer i kontakt med när vi är som mest utsatta och där vi är helt utlämnade till personalens kunskap och kompetens. Sjukvård är en fråga om trygghet och när den tryggheten ser ut att ryckas undan skapas utrymme för särskilda partier som säger sig värna vården, ofta i ett visst geografiskt område. Partier som alltså ofta når stora framgångar. När det sedan visar sig att man inte kan hålla det man lovat, att frågan man gick till val på minskat i betydelse eller att förändringarna man motsatt sig, när de väl är genomförda, faktiskt innebär bättre service, då riskerar man att göra ett klart sämre val nästa gång.

Väljaropinionen under mandatperioden

Som under de flesta mandatperioder som leder fram till ett regeringsskifte var rörelserna i väljarkåren stora under mandatperioden 2002 till 2006.

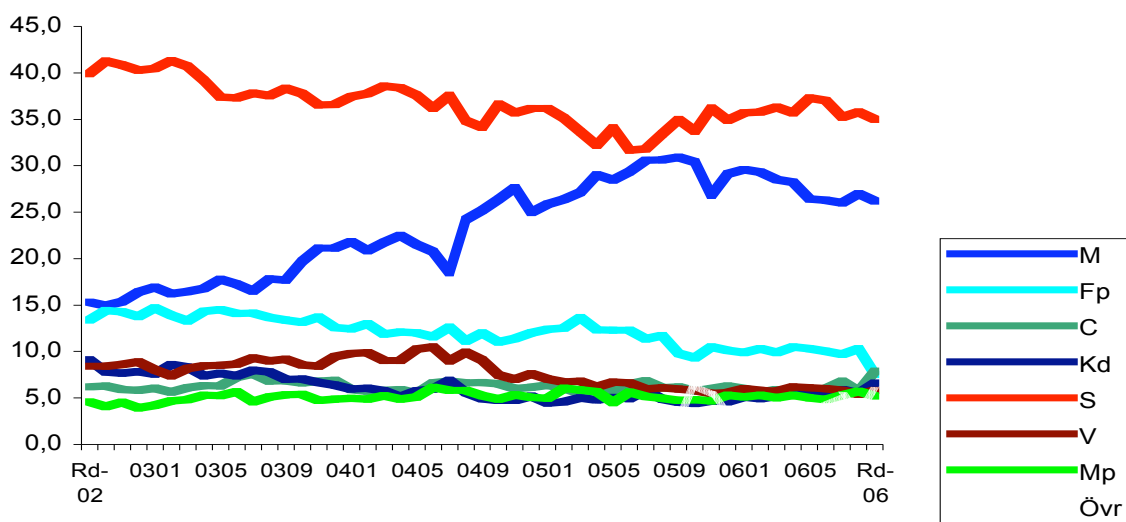
Redan tidigt under mandatperioden återhämtade sig moderaterna och tog då till en början främst väljare från kristdemokraterna och folkpartiet. I samband med den så kallade "kommunistdebatten" under hösten 2004 förlorade också vänsterpartiet många väljare, som främst då verkar ha gått till socialdemokraterna.

Under hösten 2004 och i än högre grad våren 2005 förlorade socialdemokraterna många väljare till moderaterna.

De flesta av dessa förändringar i väljarkåren kvarstod även på valdagen. Nedan följer en tidsserie för mandatperioden som är en så kallad "poll of polls". Det vill säga en sammanslagning av samtliga publicerade opinionsmätningar där varje ingående mätning får en vikt i förhållande till antalet intervjuer. Det gör att förändringarna blir betydligt mer stabila än om enbart siffrorna från ett institut betraktas.

Diagram 7.

Partiernas stöd i väljaropinionen under mandatperioden 2002-2006

Som framgår av diagrammet ovan hade socialdemokraterna en nedgång i opinionsstöd under våren och sommaren 2003 som sedan åter tog fart under vintern 2004 -2005 och våren 2005. Från och med hösten 2005 återhämtade sig partiet i opinionen för att sedan återigen tappa under sommaren och valrörelsens slutspurt 2006. Vänsterpartiet hade en kraftig nedgång under den så kallade "kommunistdebatten" 2004 och lyckades sedan inte återhämta sig från den lägre nivå som partiet hamnade på.

Moderaterna inledde en försiktig uppgång ganska tidigt under mandatperioden och hade sedan en uppåtgående trend som bröts först under hösten 2005.

Folkpartiet och kristdemokraterna hade på motsvarande sätt en nedåtgående trend under hela mandatperioden. Den bröts under den sista månaden för kristdemokraternas del, men accelererade för folkpartiet i samband med den så kallade datainträngsaffären i valrörelsens slutspurt. Folkpartiets nedgång inleddes dock långt dessförinnan och partiet verkar att under valrörelsens hela slutspurt ha förlorat väljare till samtliga andra borgerliga partier och till socialdemokraterna (i det senare fallet handlade det om ett återflöde av väljare).

Väljarandelen för ”övriga” partier ökade kraftigt under hösten 2005 då junilistan låg kring fyraprocentspärren i flera mätningar. Vid inledningen av valåret sjönk dock partiet tillbaka till mycket låga tal. Under slutspurten ökade återigen väljarstödet för övriga partier, men det var då framförallt sverigedemokraterna som vann ett ökat väljarstöd.

Förändringarna blir än tydligare om vi studerar stödet för de politiska blocken på samma sätt.

Under inledningen av mandatperioden fanns det en övervikt i väljarkåren för socialdemokraterna och dess samarbetspartier. Under hösten 2004 jämnades läget ut mellan blocken och under våren 2005 utökades den borgerliga ledningen till att ligga runt tio procentenheter sommaren 2005. Under hösten 2005 jämnades sedan ställningen ut och i maj 2006 är det i princip dött lopp mellan de politiska blocken.⁶ Under sommaren 2006 återtar dock de borgerliga partierna en ledning som man i princip håller fram till valdagen.⁷

Slutspurten 10 augusti – 17 september

De två stora partierna socialdemokraterna och moderaterna låg egentligen mycket stabilt under valrörelsens sista månader. Socialdemokraterna kring 35 procent i de flesta mätningarna och moderaterna relativt stabilt strax över 25 procentnivån.

⁶ Eftersom SCBs stora partisympatiundersökning genomfördes i maj så var underlaget för att hävda att det var ett dött lopp närmare 20000 intervjuer.

⁷ Valanalysgruppen har ingen bestämd uppfattning om vad det var som ledde till denna återtagna ledning för de borgerliga partierna. I kapitlet ”Övriga frågor” diskuteras dock några olika förklaringar.

Diagram 8.

Socialdemokraternas stöd i väljaropinionen 10-17 september

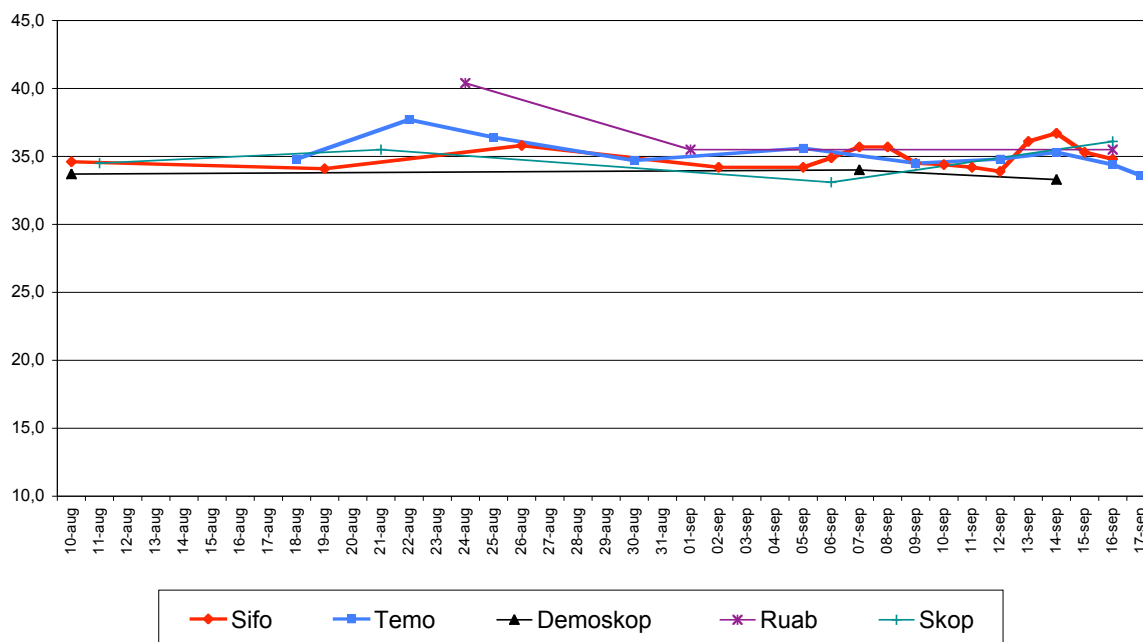
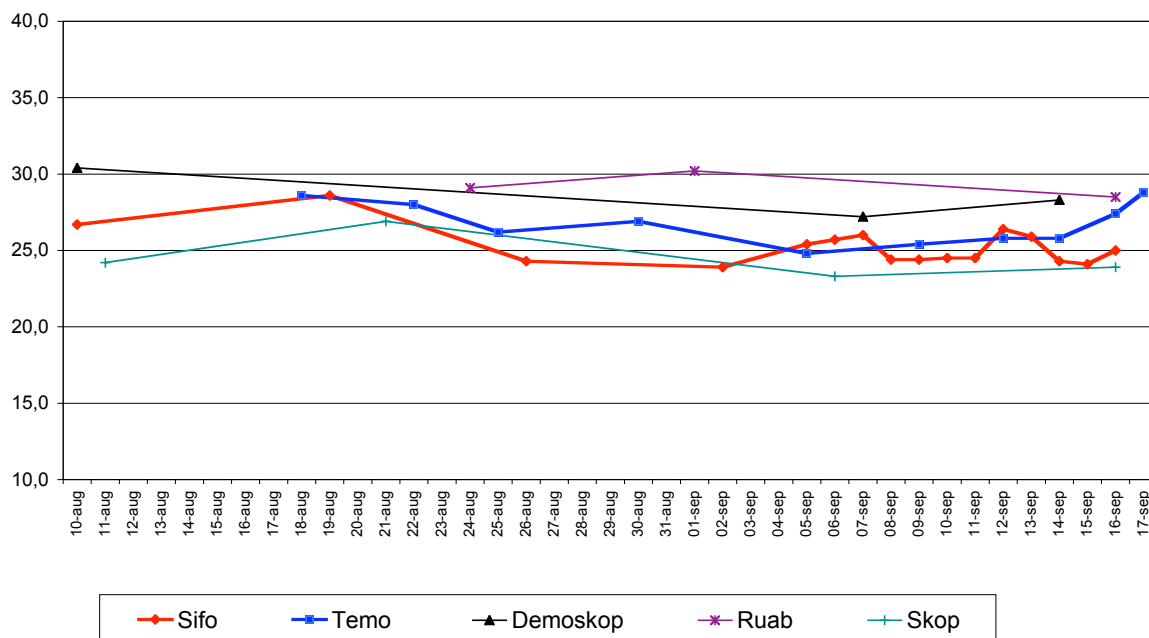

Diagram 9.

Moderaternas stöd i väljaropinionen 10-17 september

På den borgerliga sidan skedde en del dramatiska förändringar i valrörelsens slutspurt. Den största är att folkpartiet kommer in i en relativt långsam, men ändå tydlig nedgång som sedan förstärks efter avslöjandet av det så kallade dataintrånget.

Centerpartiet ökade något under de sista veckorna vilket innebar att partiet kunde göra ett bättre val än 2002 och kristdemokraternas nedgång blev mindre än vad den under huvuddelen av mandatperioden såg ut att kunna bli.

Vänsterpartiet verkade utifrån flera mätningar i slutspurtens inledning öka något, för att sedan sjunka tillbaka. Miljöpartiet låg å andra sidan relativt stabilt under hela den sista perioden.

I de flesta mätningarna ledde de borgerliga partierna under huvuddelen av slutspurten, även om bland annat Sifo visade upp en knapp ledning för socialdemokraterna och samarbetspartierna under ett par veckors tid. Under den sista veckan ökade den borgerliga ledningen hos de flesta institut och det ser ut som att de väljare, som tidigare uppgivit sig vara osäkra, i hög grad tog ställning för olika borgerliga partier. Då den borgerliga ledningen var något större i de allra sista mätningarna, än vad som blev utfallet på valdagen, är det möjligt att de som bestämde sig allra sist i något högre utsträckning valde att rösta på socialdemokraterna eller något av samarbetspartierna.

Diagram 10.

Socialdemokraterna och samarbetspartiernas stöd i väljaropinionen 10-17 september

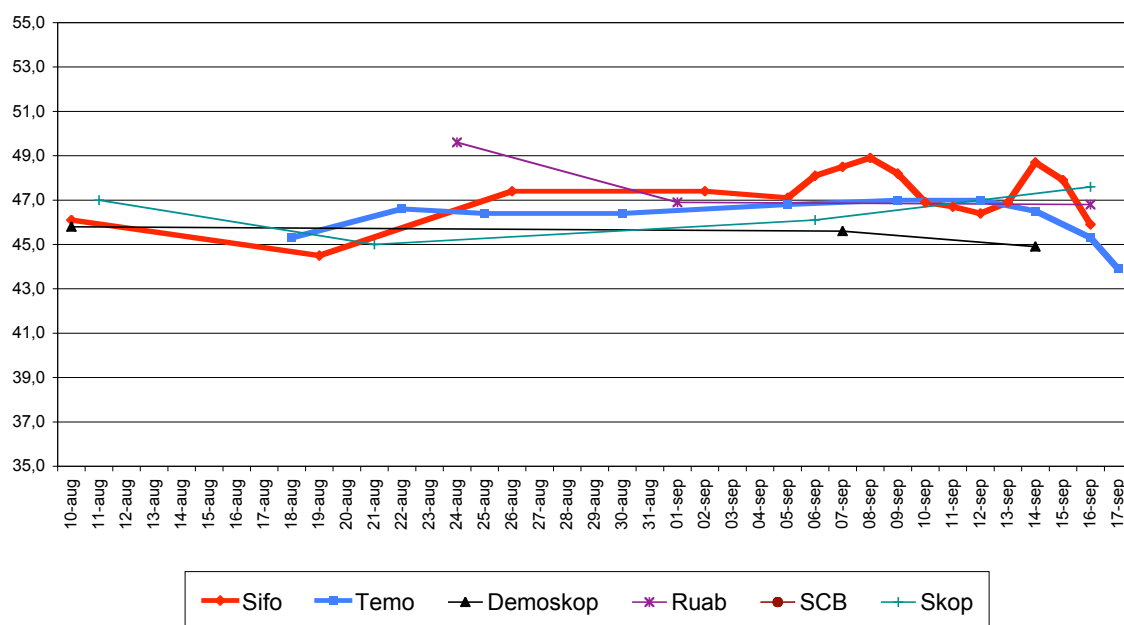
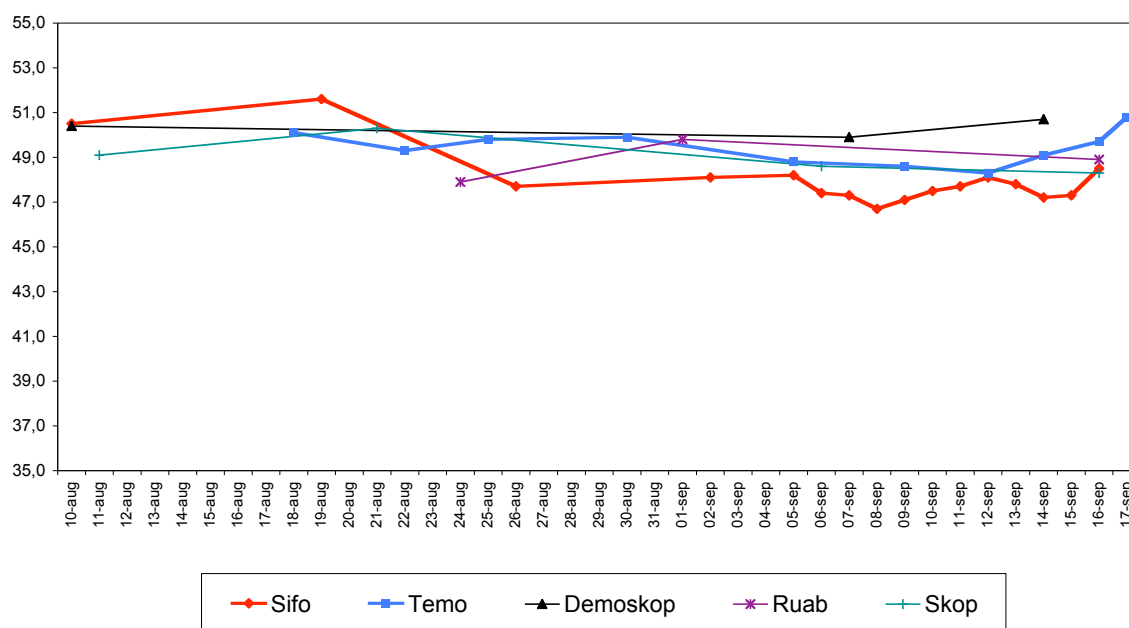

Diagram 11.

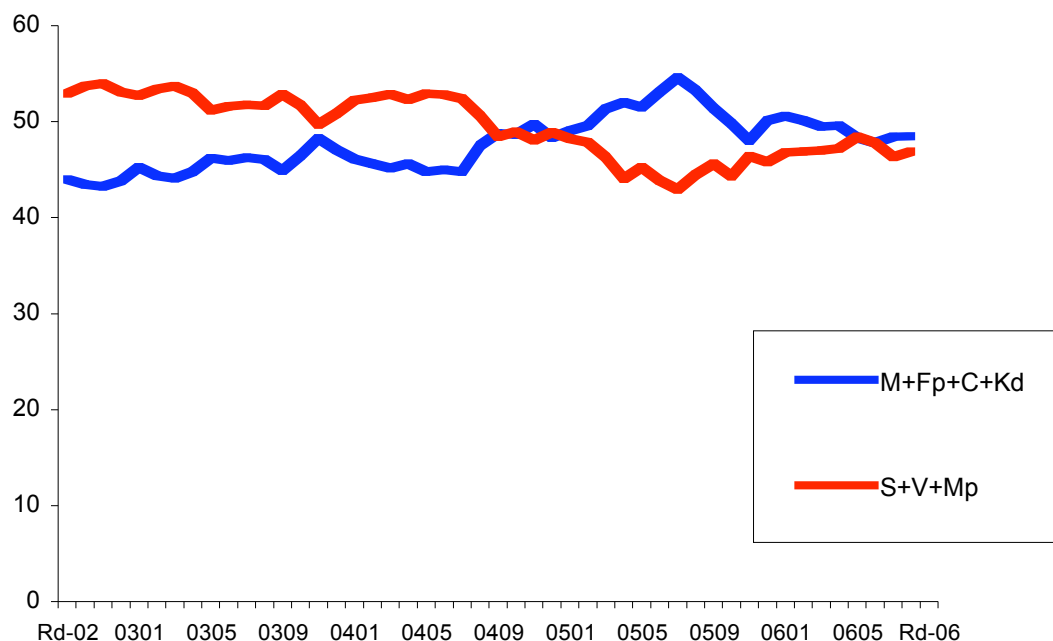
De borgerliga partiernas stöd i väljaropinionen 10-17 september

Det är svårt att spekulera exakt i vilken betydelse som det så kallade dataintrånget hade för väljarkårens rörlighet under de sista veckorna. Det är uppenbart att det kostade folkpartiet många väljare, men samtidigt behöver det inte ha kostat något för det borgerliga blocket. Socialdemokraterna och samarbetspartierna hade möjligen, även om underlaget för detta antagande är begränsat, en viss vind i seglen när intrånget avslöjades och den politiska debatten inför valet hade delvis förskjutits på ett sätt som kunde tänkas gynna socialdemokraterna. Genom att dataintrånget fick så stort utrymme vändes intresset på nytt bort ifrån de sakfrågor som kunde ha gjort det möjligt för socialdemokraterna att vinna tillbaka de nödvändiga rösterna. Det går dock knappast att hävda att dataintrånget blev avgörande för valutgången.

Diagram 12.

Blockens stöd i väljaropinionen under mandatperioden 2002-2006

Väljarnas dagordning

Under den gångna fyraårsperioden har väljarnas dagordning varit relativt stabil i de olika undersökningar som valanalysgruppen har tillgång till. De viktigaste frågorna för väljarna har från vintern 2003-2004 varit

- 1) Arbetslösheten och jobben,
- 2) Skola och utbildning,
- 3) Sjukvård
- 4) Äldreomsorg.

Märkas bör också att ekonomin var en mycket viktig fråga för de väljare som valde mellan socialdemokraterna och de borgerliga partierna. Under 2003 var frågan om EU och införande av euron viktiga frågor, men därefter har väljarna varit tämligen stabila i sin inställning till vilka frågor som är de viktigaste.⁸ Prioriteringen av viktiga frågor blir ungefär densamma när väljarna svarar på vilka som var de viktigaste frågorna när de röstade. I tabellen nedan jämförs de

⁸ TNS Gallup

frågor som väljarna i de senaste valen ansåg vara viktigast när de skulle välja parti:

Tabell 9.

Andel av väljarna som anser att olika sakfrågor är av mycket stor betydelse för deras partival 1998-2006

Sakfrågeområde	1998	2002	2006	Förändring 2002-2006
Sysselsättning	58	51	56	+5
Skola	59	67	54	-13
Sjukvård	55	64	51	-13
Sveriges ekonomi	57	56	50	-6
Äldreomsorg	46	53	45	-8
Egen ekonomi	-	-	44	-
Lag & ordning	40	47	41	-6
Barnomsorg	43	53	41	-12
Jämställdhet	36	44	37	-7
Företagens villkor	32	32	35	+3
Energi/kärnkraft	30	29	35	+6
Skatter	36	36	32	-4
Miljö	27	34	31	-3
Flyktingar/invandring	19	32	25	-7
Utrikes/säkerhet	-	30	23	-7
EU/EMU	28	28	20	-8

Källa: SVT VALU.

Kommentar: I tidigare undersökningar har inte *Sveriges ekonomi* och *egen ekonomi* särskiljts. Ovan jämförs *Sveriges ekonomi* med den andel som tidigare gällt ekonomin i allmänhet.

Partiernas förtroende i viktiga frågor

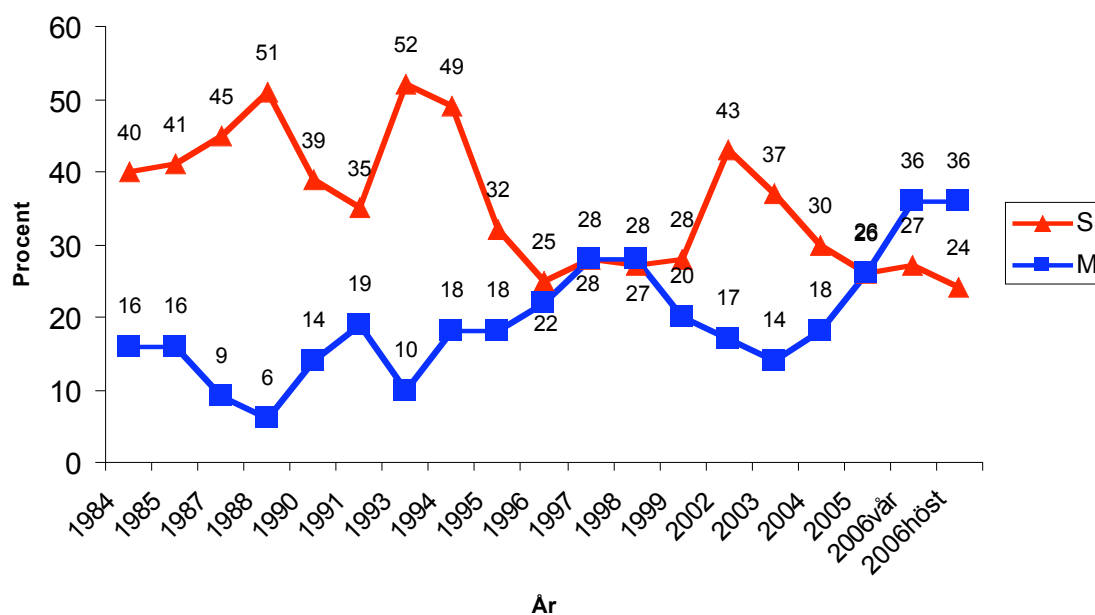
Om väljarna är tydliga i frågan om vilka politiska frågor som är de viktigaste, är det förstås av stor betydelse vilket förtroende som de har för de olika partierna i dessa avgörande frågor.

Nedan redovisas material från Forskningsgruppen FSI om väljarnas tilltro till partiernas förmåga att hantera de för väljarna viktigaste frågorna.

Det tabellerna visar är att socialdemokraterna förlorade förtroendekampen om de två viktigaste frågorna, jobben och skolan, samt ekonomin. Däremot hade partiet det största förtroendet i frågan om sjukvården och äldreomsorgen.

Diagram 13.

Vilket parti är bäst på att bekämpa arbetslösheten?

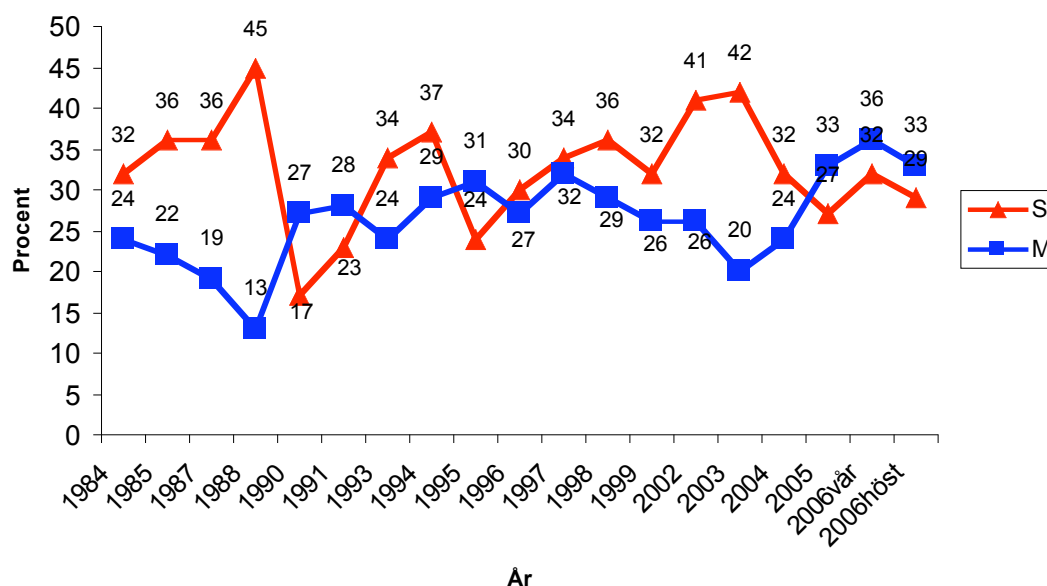

Källa: FSI

Som framgår av diagrammet ovan har socialdemokraterna under huvuddelen av de senaste decennierna haft ett klart större förtroende än moderaterna i frågan om att kunna bekämpa arbetslösheten. Under en kortare period i samband med budgetsaneringen var förtroendet relativt jämnstort, men sedan återtog socialdemokraterna en kraftig ledning som dock gått förlorad under de gångna fyra åren för att ersättas av en tydlig moderat ledning. Eftersom det den viktigaste frågan för väljarna hade detta förmodligen stor betydelse för valutgången.

Diagram 14.

Vilket parti är bäst för Sveriges ekonomi?

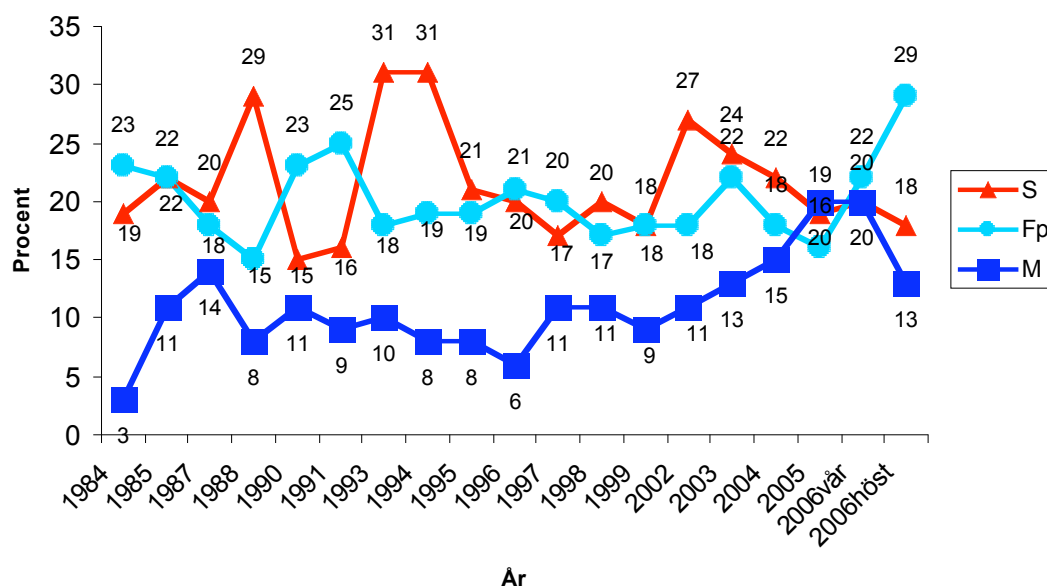

Källa: FSI

Förtroendet i frågan om att hantera Sveriges ekonomi har varit jämnare mellan socialdemokraterna och moderaterna än vad förtroendet kring arbetslöshetsbekämpningen har varit. Det är också tydligt att det parti som har haft störst förtroende i denna fråga i samband med valen också gått segrande ur dessa. I samband med de framgångsvalen 1985, 1988, 1994 och 2002 har den socialdemokratiska övervikten varit tydlig medan moderaterna har haft det största förtroendet i samband med valen 1991 och 2006.

Diagram 15.

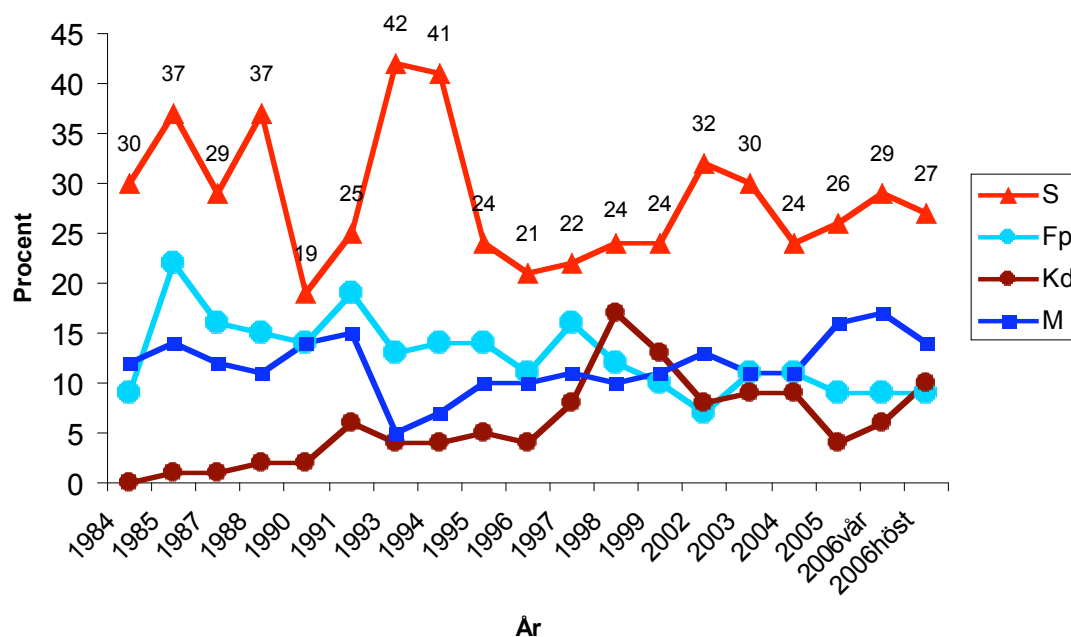
Vilket parti har den bästa skolpolitiken?

Källa: FSI

Skolan är ett av de områden där socialdemokraterna har de största förtroendeproblemen. Även om partiet från tid till annan haft störst förtroende i frågan så beror det främst på att det är två och inte ett borgerligt parti som har stort förtroende i skolpolitiken. Med tanke på att detta är den näst viktigaste frågan för väljarna är det mycket problematiskt att förtroendet inte är större än vad det är.

Diagram 16.
Vilket parti har den bästa sjukvårdspolitiken?

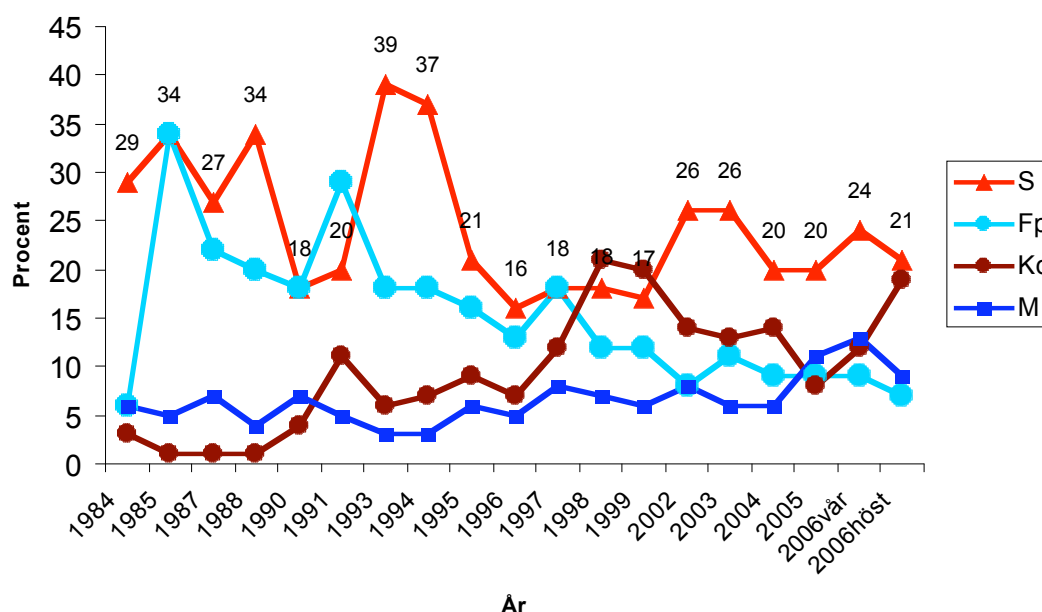

Källa: FSI

När det gäller sjukvårdspolitiken har socialdemokraterna ett relativt högt förtroende i jämförelse med de andra partierna. Över tid har de inbördes relationerna mellan de olika borgerliga partierna varierat en del i denna fråga.

Diagram 17.

Vilket parti har den bästa politiken när det gäller vård av de gamla?

Källa: FSI

Socialdemokraterna är det parti som har störst förtroende i frågan om äldreomsorg. Från tid till annan har dock kristdemokraterna och folkpartiet kunnat konkurrera med socialdemokraterna om att ha störst stöd i denna fråga.

Partiernas karaktärsdrag

Valanalysgruppen har tillgång till flera undersökningar som på olika sätt mäter hur väljarna ser på partierna och deras karaktärsdrag.

Nedan redovisas material från forskningsgruppen FSI samt i sammanfattande form material från Synovate Temo. Valanalysgruppen grundar också sina slutsatser på data och observationer från en del andra undersökningar, bland annat egna fokusgrupper.

Bilden från de båda undersökningarna är relativt samstämmiga och FSI ger även möjlighet att jämföra hur det såg ut för fyra år sedan. FSI genomför sina mätningar i slutet av varje år och har det största underlaget. Resultaten redovisas för de senaste valåren samt för 2005. Eftersom dessa mätningar genomförs i slutet av åren har siffrorna från 2005 använts som jämförelse eftersom dessa resultat ligger före det senaste valet. Det finns skäl att tro att den förbättring av bilden av socialdemokraterna som skedde från 2005 till 2006 hänger samman med den opinionsmässiga uppgång som skedde efter riksdagsvalet.

Som framgår av tabellen nedan var socialdemokraternas två starkaste karaktärsdrag byråkrati och myndighetsmaktens parti, två karaktärsdrag som är negativa men som också ligger nära till hands för ett parti som regerat under lång tid. Därefter följer tre karaktärsdrag av vilka trygghet och står på de svagas sida är positiva, medan att stå för förbud och kontroller är negativt.

Om vi ser till förändringarna från 2002 till 2005 har den största ökningen skett vad gäller negativa karaktärsdrag som vacklande hit och dit, myndighetsmaktens parti, byråkrati och överhetens parti medan den största nedgången gäller positiva karaktärsdrag som kunnighet, kraftfull, framtidssinriktad, hederlig, man vet vad partiet vill och samarbetsvillig samt det mer värdeneutrala orubbligt bestämd.

Tabell 10.

Karaktärsdrag	1998	2002	2005	2006	Förändring 2002-2005
Byråkrati	60	59	67	62	+8
Myndighetsmaktens parti	57	56	65	55	+9
Trygghet	42	56	51	53	-5
Förbud & kontroller	51	39	48	39	+9
Står på de svagas sida	28	44	41	45	-3
Svenskt	32	38	38	36	+0
Lyssnar på vanligt folk	23	37	35	37	-2
Kraftfull	28	45	33	31	-12
Överhetens parti	22	24	32	24	+8
Omtänksamhet	17	35	28	29	-7
Kunnighet	23	40	27	28	-13
Man vet vad partiet vill	22	35	26	26	-9
Vacklande hit och dit	18	13	24	17	+11
Frihet	16	28	22	27	-6
Framtidssinriktad	22	33	22	23	-11
Samarbetsvillig	22	30	22	19	-8
Hederlighet	16	28	19	21	-9
Eftersträvar ekonomisk levnadsstandard före andra livskvaliteter	21	20	19	18	-1
Hänsynslöshet	16	14	18	15	+4
Orubbligt bestämd	15	27	17	21	-10
Vill belöna personliga insatser	5	9	10	8	+1
Emot förbud och kontroller	4	9	8	11	-1
Vill ha stora samhällsförändringar	3	5	4	4	-1

Källa: FSI.

För jämförelsens skull redovisas nedan även karaktärsdragen för moderaterna. Deras starkaste karaktärsdrag är både positiva och negativa. Däremot har de haft en motsatt utveckling än socialdemokraterna under perioden 2002 till 2005 då de vunnit stort vad gäller flera positiva karaktärsdrag som till exempel kraftfull, framtidssinriktad, kunnighet och samarbetsvillig. Samtidigt är överhetens parti deras starkaste klart negativa karaktärsdrag.

Tabell 11.**Moderaternas kännetecken 1998-2006**

Karaktärsdrag	1998	2002	2005	2006	Förändring 2002-2005
Vill belöna personliga insatser	52	55	62	53	+7
Eftersträvar ekonomisk levnadsstandard före andra livskvaliteter	48	58	57	55	-1
Överhetens parti	58	61	56	59	-5
Emot förbud och kontroller	53	47	53	44	+6
Frihet	39	41	49	38	+8
Kunnighet	43	33	46	41	+13
Framtidsinriktad	35	30	46	41	+16
Kraftfull	42	23	45	43	+22
Man vet vad partiet vill	34	35	42	37	+7
Vill ha stora samhällsförändringar	32	37	39	46	+2
Svenskt	35	36	37	34	+1
Hänsynslöshet	35	38	31	33	-7
Orubbligt bestämd	40	32	29	30	-3
Samarbetsvillig	7	10	22	21	+12
Hederlighet	13	14	21	14	+7
Byråkrati	16	22	20	19	-2
Trygghet	11	14	20	16	+6
Myndighetsmaktens parti	19	23	19	23	-4
Förbud & kontroller	12	18	18	23	+0
Lyssnar på vanligt folk	5	8	15	12	+7
Omtänksamhet	4	6	11	6	+5
Vacklande hit och dit	4	6	10	9	+4
Står på de svagas sida	2	4	7	4	+3

Källa: FSI.

Moderaterna uppfattas fortfarande som ett parti för de välbärgade. Samtidigt möter partiet mycket högt förtroende vad gäller kännetecken som mäter framtidsorientering, frihet, tydlighet och handlingskraft.

Den bild som ges av FSI bekräftas till stora delar även om Synovate Temo och andra undersökningar som valanalysgruppen har tillgång, inklusive fokusgrupper. Det som är tydligt är att bilden av socialdemokraterna försämrades under mandatperioden medan bilden av moderaterna förbättrades.

Utifrån det samlade materialet kan valanalysgruppen konstatera att bilden av socialdemokraterna och dess företrädare på många sätt var problematisk. Många väljare uppfattade socialdemokraterna och dess ledarskap som maktfullkomligt och som att företrädarna inte lyssnade eller levde som de själva lärde. Detta är föga förvånande särskilt tydligt hos de väljare som lämnat partiet. Ett flertal av väljarna uppfattade moderaterna som mer handlingskraftiga, framtidsinriktade och kompetenta än socialdemokraterna.

När det gäller synen på socialdemokraterna som representanter för byråkrati och myndighetsmakt är detta säkert till stora delar en följd av det långa regeringsinnehavet. Det är däremot problematiskt om partiets politiker inte uppfattas vara lika kunniga och handlingskraftiga som de politiska huvudmotståndarna. Och än allvarigare är det när partiet inte uppfattas som hederligt och så att företrädarna "inte lever som de lär".

Valanalysgruppen kan också konstatera att partiet fortfarande har stort förtroende när det gäller frågor som trygghet och att står på de svagas sida. I dessa frågor är förtroendet klart högre än för moderaterna.

En optimistisk slutsats av materialet är också att det, eftersom svängningarna är mycket stora, är långt ifrån omöjligt att förändra bilden av partiet i en positiv riktning. De förskjutningar som skett efter valet tyder på att en viss sådan förändring redan har skett, enbart som en följd av maktskiftet och den debatt som följt efter valet. Med målmedvetna insatser för att förändra attityder och genom folkrörelsearbete förbättra dialogen med väljarna, torde det gå att radikalt förändra bilden.

Ett kluvet Sverige

Det Sverige som gick till val 2006 var på många sett ett delat och kluvet land. Vid valet 2002 vann socialdemokraterna ett stort stöd i de flesta samhällsgrupper och i alla delar av landet. Vid valet 2006 såg resultatet annorlunda ut. De sociala och regionala skillnaderna mellan de båda blockens väljare var större än på många decennier.

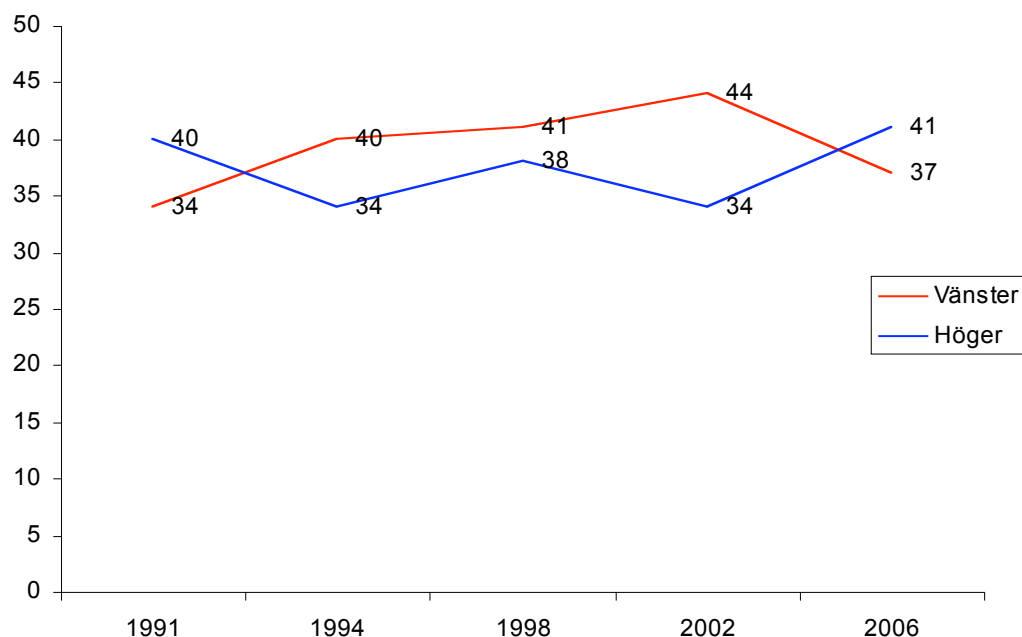
Om vi jämför riksdagsvalkretsarna så fördubblades avståndet mellan socialdemokraternas starkaste valkrets, Norrbotten, och den svagaste, Stockholms kommun. Norrbotten var den enda riksdagsvalkretsen där partiet gick framåt i riksdagsvalet och Stockholms kommun var den där partiet förlorade den största andelen väljare i riksdagsvalet. Även klassmässigt ökade klyvningen då socialdemokraterna och vänsterblocket förlorade en relativt lägre andel av sina väljare bland LO-medlemmarna och en relativt högre andel av TCO-medlemmarna.

Det ideologiska valet

Om vi ser till de politiska värderingarna finns det nu en övervikt av väljare som placerar sig till höger på den politiska skalan. Så har inte fallit varit sedan valet 1991. Det naturliga i Sverige har varit att det är ungefär lika många väljare som placerar sig till höger som till vänster, alternativt att det är något flera som placerar sig till vänster. Den subjektiva höger-vänsterpositionen samvarierar kraftigt med partival och de stora rörelserna mellan valen sker bland de väljare som inte själva har en tydlig sådan position eller som placerar sig i mitten.

Diagram 18.

Subjektiv position på höger – vänster skalan 1991-2006

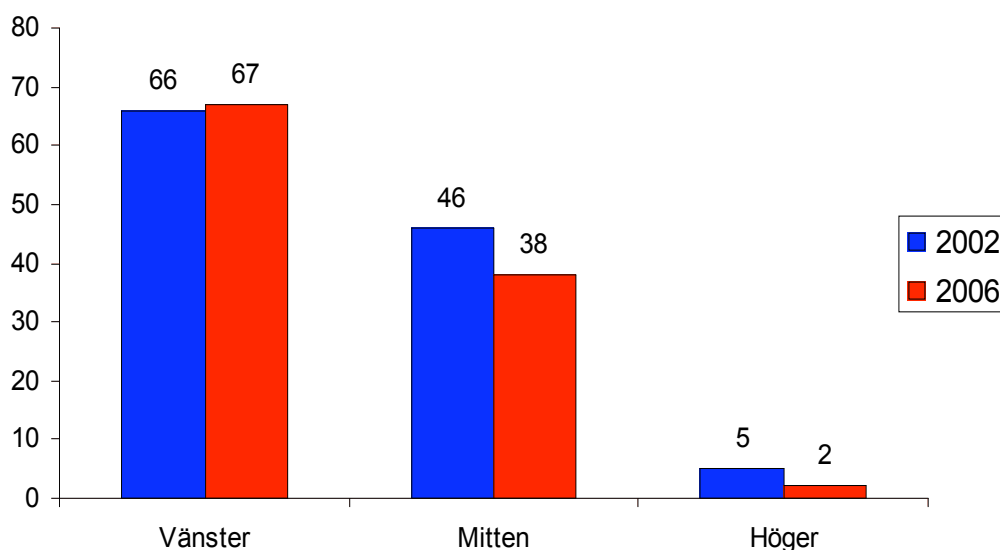
Källa: SVT VALU

Andelen av väljarna som betraktar sig som höger eller vänster har naturligt stor betydelse för vilka partier som dessa sedan väljer att rösta på. Samtidigt kan sambandet vara det omvända på så sätt att en del väljare väljer att placera sig ideologiskt utifrån vilka partier de tänkt sig att rösta på. Partiidentifikationen kan ibland vara en viktigare faktor än den ideologiska hemvisten.

Ungefär en väljare av fyra definierar sig dock inte som vare sig höger eller vänster utan i stället i mitten eller ingetdera. Dessa väljare är betydligt mer öppna för att rösta på partier på olika sidor om blockgränsen. Traditionellt har socialdemokraterna, men även centerpartiet och miljöpartiet, lyckats vinna en relativt hög andel av dessa väljare (i jämförelse med partiernas röstetal i stort). Även 2006 gjorde socialdemokraterna ett relativt gott val bland dessa väljare men inte alls på den nivå som behövs för att vinna regeringsmakten. Bland sverigedemokraternas väljare är det ett flertal som betraktar sig som stående till höger och bland feministiskt initiativs väljare finns det en majoritet som placerar sig till vänster.

Diagram 19.

Socialdemokraternas väljarandel utifrån ideologisk position 2002-2006

Källa: SVT VALU

Som framgår av diagrammet ovan stärkte socialdemokraterna sin ställning bland väljare som placerar sig själva till vänster i politiken. Det kan förklaras av att socialdemokraterna vann många väljare från vänsterpartiet. De väljare som socialdemokraterna förlorade placerade sig i huvudsak i mitten eller till höger.

I sammanhanget bör det även läggas till att det inte alltid finns ett entydigt samband mellan subjektiv placering på höger-vänsterskalan och det faktiska ställningstagandet i olika sakfrågor. Även om flera väljare placerar sig till höger 2006 än 2002 finns det ingen motsvarande högervridning i inställningen till rättvis inkomstfördelning, skattefinansierad välfärd och andra frågor med tydligt samband med höger-vänsterpositionen. Mycket av väljarnas oro inför valet handlade om arbetslösheten och kvaliteten i välfärden. Det vill säga frågor som historiskt snarast har "tillhört vänstern".

Demografiska skillnader

Det finns tydliga skillnader i väljarbeteendet som beror på demografiska skillnader som kön, ålder och etnicitet. Härvidlag innebär inte valet 2006 någon förändring mot tidigare. Däremot ser skillnaderna annorlunda ut i jämförelse med flera av de senaste valen.

Kvinnor och män

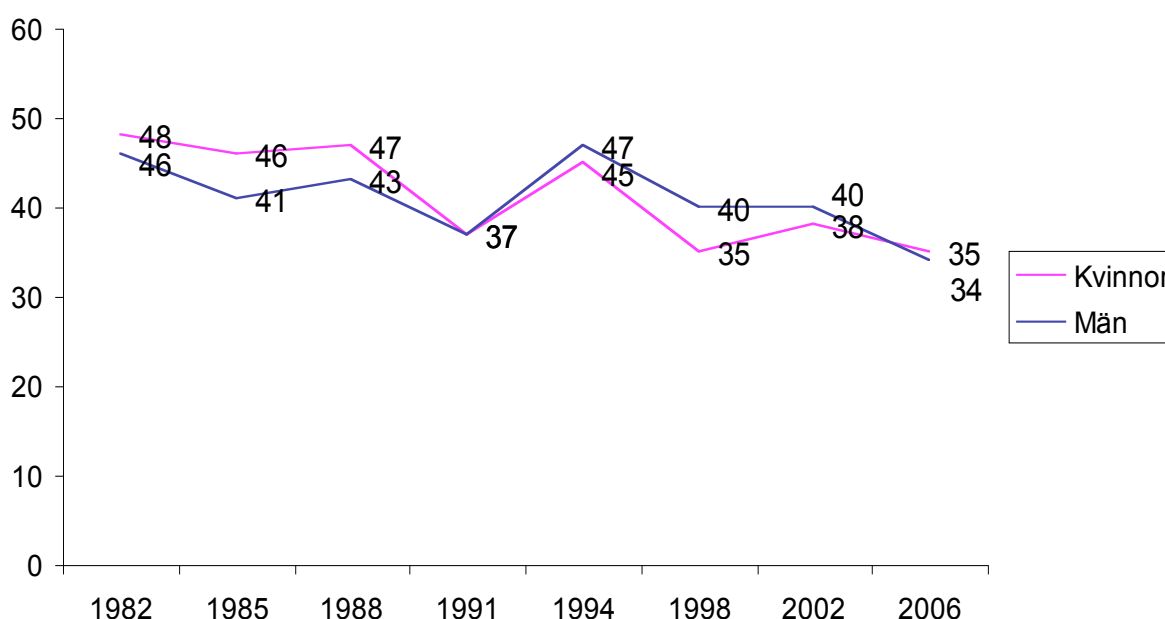
För första gången sedan valet 1980-talet ser det ut som att socialdemokraterna får en högre väljarandel bland kvinnorna än bland männen. Socialdemokraterna har historiskt haft en relativ jämn könsfördelning bland sina väljare (enligt

valundersökningarna) som under 80-talet ändrades till en knapp kvinnlig övervikt. Vid valet 1991 fick socialdemokraterna ungefär samma stöd hos båda könen, men från 1994 och framåt har väljarandelen varit högre bland män än bland kvinnor. Å andra sidan har vänsterpartiet och miljöpartiet haft en högre andel kvinnor än män.

Vid 2006 års val bryts dock detta mönster. Det verkar främst bero på att socialdemokraterna vinner i huvudsak kvinnliga väljare från vänsterpartiet och i huvudsak förlorar manliga väljare till de borgerliga partierna. Enligt SVT VALU fick socialdemokraterna en något högre andel bland kvinnorna än bland männen.

Diagram 20.

Socialdemokraternas väljarandel bland kvinnor respektive män 1982-2006

Källa: Holmberg & Oscarsson 2004 och SVT VALU

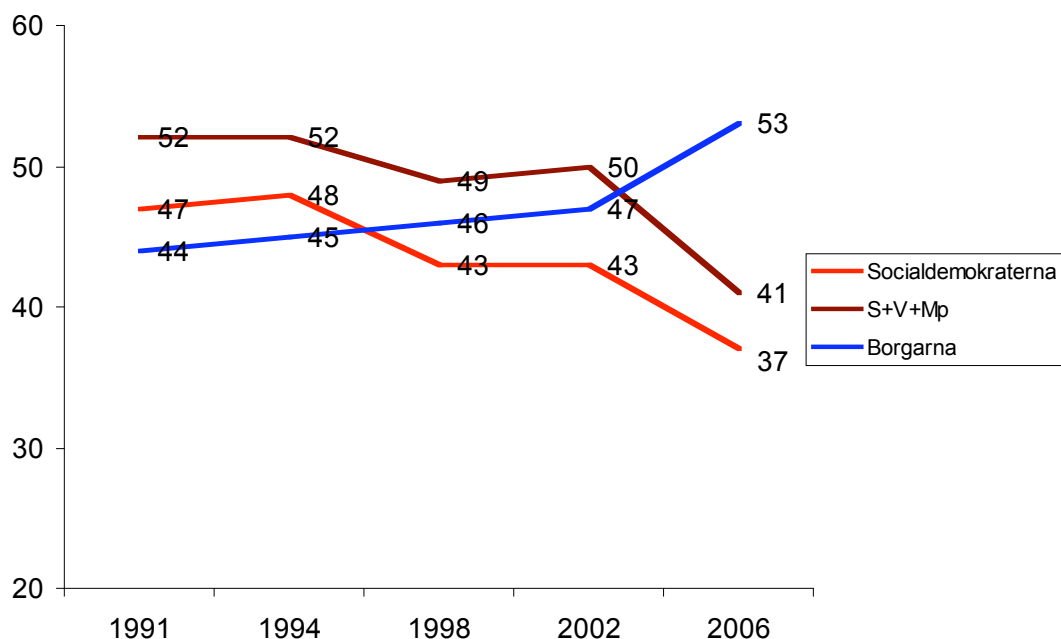
Om vi ser till stödet för de andra politiska partierna är det fortfarande så att moderaterna har ett betydligt större stöd bland män än bland kvinnor, medan vänsterpartiet, miljöpartiet och kristdemokraterna är starkare bland kvinnorna än bland männen. När det gäller centerpartiets väljare har det skett en förändring som innebär att partiet nu har ett starkare stöd bland kvinnorna än bland männen. Bland de borgerliga väljare som förflyttat sig mellan de olika borgerliga partierna är det en klar kvinnlig övervikt bland dem som har gått till centerpartiet. De två största partierna utanför riksdagen uppvisar tydliga skillnader i könsvalet. Sverigedemokraterna gör ett bättre val bland männen och feministiskt initiativ ett klart bättre val bland kvinnorna.

Generationsvalet

Om vi ser till hur de olika åldersgrupperna röstade har det skett tydliga förändringar i väljarkåren. Den tydligaste förändringen är att socialdemokraterna har gått kraftigt tillbaka bland de ålderspensionärerna. Det är anmärkningsvärt eftersom äldre väljare normalt sett är betydligt mindre rörliga än väljarna i allmänhet. Inte ens i förlustvalet 1991 fanns det en borgerlig majoritet bland de äldsta väljarna men i 2006 års val är övervikten över tio procentenheter.

Diagram 21.

Ålderspensionärernas röstande 1991-2006

Källa: SVT VALU

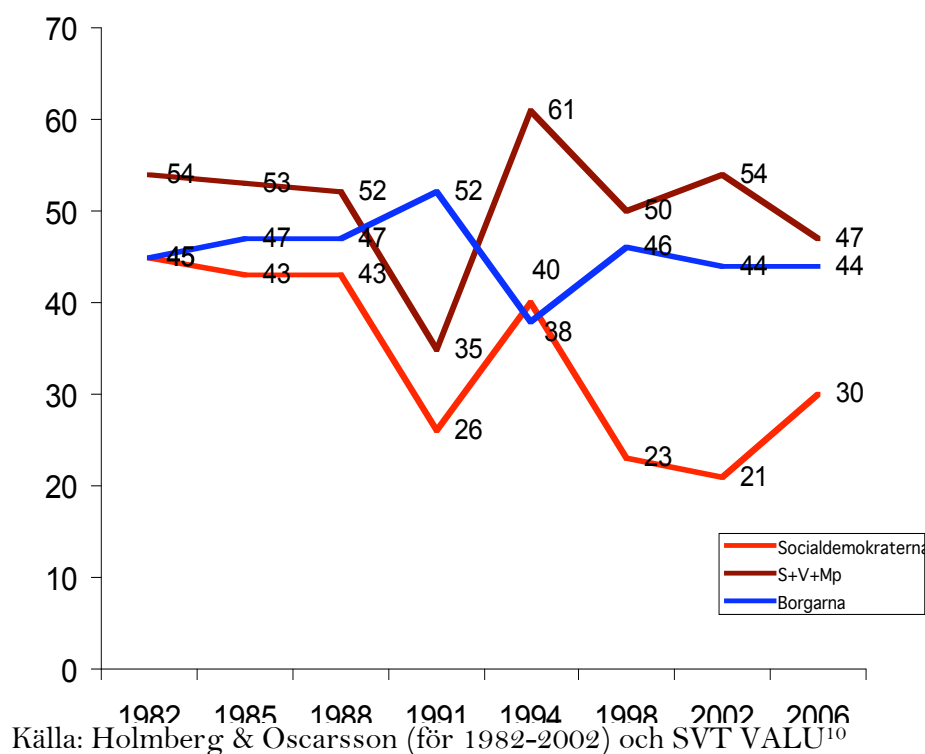
Huvuddelen av de äldre väljare som lämnat socialdemokraterna har gjort det till förmån för moderaterna men även för andra borgerliga partier. Eftersom vänsterpartiet och miljöpartiet i likhet med tidigare val har ett mycket svagt stöd bland de äldre blir den borgerliga övervikten mycket stor. Kristdemokraterna har sitt starkaste stöd bland de äldre (11,7 procent) medan sverigedemokraterna har sitt svagaste (1,9 procent). Sveriges pensionärers intresseparti (SPI) som knappt finns i andra väljargrupper får 2,3 procent bland de äldre.⁹

Om vi ser till att tendenser i väljarkåren normalt sett ger starkare utslag bland ungdomar än bland väljarna i allmänhet är det också anmärkningsvärt att det verkar finnas en övervikt för (s), (v) och (mp) bland förstagångsväljarna i 2006 års val. Utifrån SVT VALU ser det till och med ut som att socialdemokraterna

⁹ SVT VALU viktad utifrån det faktiska valresultatet.

gjorde ett bättre val bland förstagångsväljarna 2006 än 2002. Det kan delvis förklaras av vänsterpartiets kraftiga nedgång i samma åldersgrupp. Det allvarliga är dock att socialdemokraterna, om 1994 års val betraktas som en avvikare, bara lyckats vinna en förstagångsväljare av fyra under valen på 90- och 2000-talet.

Diagram 22.
Förstagångsväljarnas röstande 1982-2006

Kommentar: Nydemokrati fick 13 procent av förstagångsväljarnas röster 1991 och sverigedemokraterna fick 4 procent av förstagångsväljarna 2006 (enligt samma källor som ovan).

Även bland de andra partiernas väljare finns det stora skillnader mellan åldersgrupperna. Kristdemokraterna har ett starkare stöd bland de äldre väljarna och det gäller också, om än i mindre utsträckning, centerpartiet. Vänsterpartiet och miljöpartiet har däremot en högre väljarandel bland de yngre men en mycket låg andel bland ålderspensionärerna.

De yngre valde också i större utsträckning än andra att rösta på "övriga" partier. Gruppen 18-30 år var den starkaste gruppen för såväl sverigedemokraterna som feministiskt initiativ och piratpartiet. Även om många äldre röstade på sverigedemokraterna är det framförallt bland unga män som de går starkt. De äldre männen är den klart svagaste gruppen för feministiskt initiativ.

¹⁰ SVT VALU för 2006 är viktat utifrån det faktiska valresultatet.

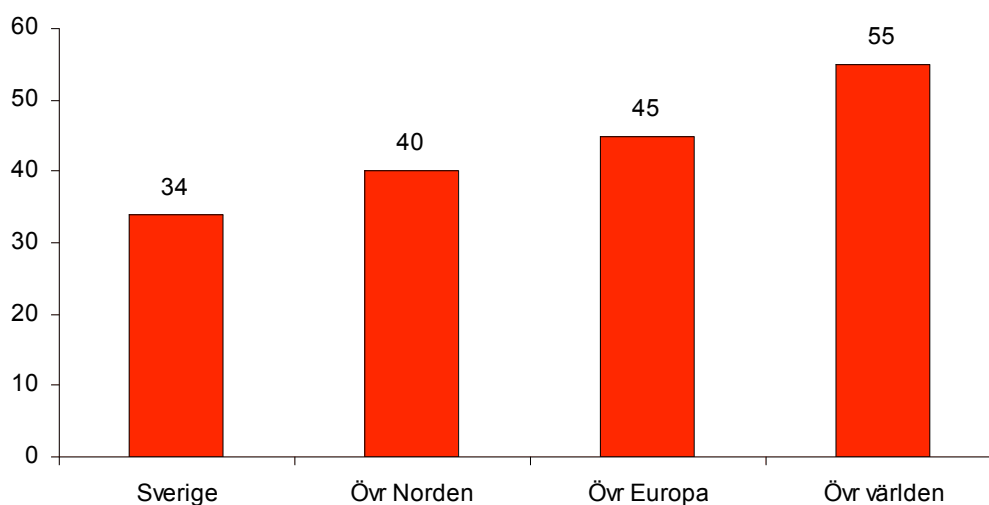
Väljare med utländsk bakgrund

Invandrarväljarna röstar i betydligt högre grad på partier till vänster än vad väljarna i allmänhet gör. Det gäller då framförallt gruppen utomeuropeiska invandrare. Det är ingenting nytt och invandrargruppen har också avvikit från väljarkåren i stort i andra val. Bland annat fanns det en tydlig Ja-övervikt bland invandrarväljarna i folkomröstningen om Euron 2003.¹¹

Nedan jämförs socialdemokraternas stöd i olika befolkningsgrupper.

Diagram 23.

Socialdemokraternas väljarandel bland utlandsfödda väljare

Källa: SVT VALU¹²

Om vi ser till de andra partiernas stöd är det enligt SVT VALU tydligt att moderaterna och folkpartiet gör mycket dåliga val bland utomeuropeiska invandrare. Centerpartiet gör relativt bra val bland nordiska invandrare (vilket kan bero på att det finns centerpartier i Norge och Finland) men mycket dåliga val bland utomnordiska och utomeuropeiska invandrare. Folkpartiet gör bra val bland utomnordiska (men europeiska) invandrare och vänsterpartiet gör mycket bra val bland utomeuropeiska invandrare. Sverigedemokraterna har en mycket liten andel väljare med utomeuropeisk bakgrund.

Socioekonomiska skillnader

Det traditionella klassröstandet ökade i valet 2006 om vi ser till andelen arbetare som röstade på socialdemokraterna och vänsterpartiet och andelen tjänstemän och akademiker som röstade på något av de borgerliga partierna. Blockbytarna var

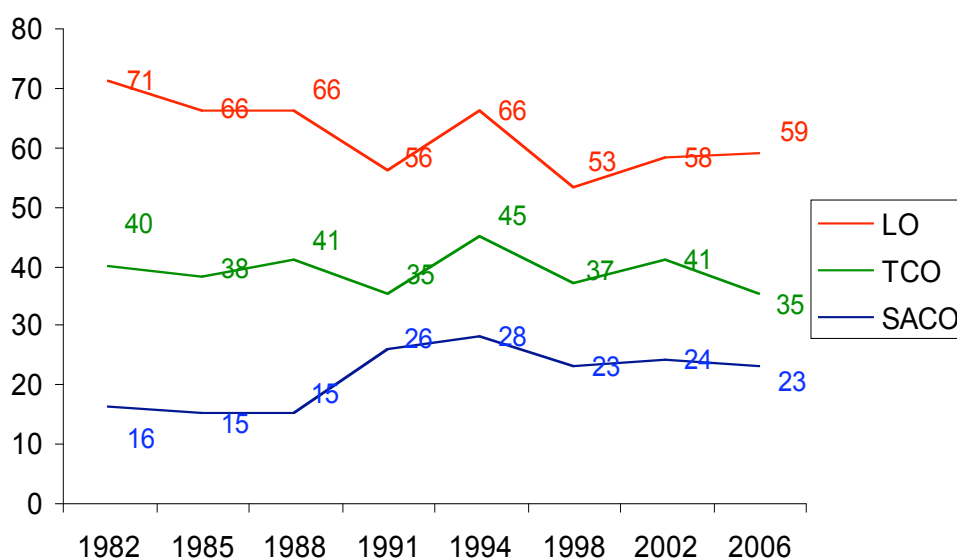
¹¹ Detta trots att Nej-övervikten var större bland vänsterväljare än bland högerväljare.

¹² SVT VALU viktad utifrån det faktiska valresultatet.

också kraftigt överrepresenterade bland tjänstemännen. Detta var tydligt redan i flera opinionsundersökningar före valet. Nedan beskrivs skillnaderna som de framgår ur SVT VALU.

Diagram 24.

Socialdemokraternas väljarandel utifrån facklig huvudorganisation 1982-2006

Källa: Holmberg & Oscarsson 2004 och SVT VALU¹³

Kommentar: Vid årsskiftet 2005/2006 hade LO 1 831 385 medlemmar, TCO 1 258 486 medlemmar och SACO 580 566 medlemmar (sett till enskilda medlemmar i de olika förbunden). Dessa siffror bygger på uppgifter från huvudorganisationernas hemsidor.

Om ett ökat traditionellt klassröstande är en enstaka händelse eller ett brott mot den tidigare utvecklingen är för tidigt att säga utifrån detta enskilda val. Den långsiktiga utvecklingen under efterkrigstiden har varit gentemot ett minskat klassröstande. I valet 1976 utgjorde arbetarklassen 68 procent av socialdemokraternas väljare medan den i valet 2002 endast utgjorde 44 procent. Om vi ser till väljarandelen för socialdemokraterna var den i 1976 års val 63 procent i arbetarklassen och 29 procent i medelklassen. 2002 var stödet 55 procent i arbetarklassen och 33 procent i medelklassen.¹⁴

¹³ SVT VALU för 2006 är viktat utifrån det faktiska valresultatet. I diagrammet jämförs VALU för 2006 med de stora valundersökningarna. Hade VALU för 2006 jämförts med VALU för 2002 hade det i stället blivit en liten nedgång för socialdemokraterna bland LO-medlemmarna. Även där är dock den förändringen klart mindre än den bland TCOs medlemmar.

¹⁴ Holmberg & Oscarsson 2004. Deras indelning bygger på yrkeskategori och delar upp väljarna i två grupper där väljarna antingen kategoriseras som arbetarklass eller medelklass. Motsvarande material finns ännu inte tillgängligt för 2006 års val. Till arbetarklassen räknas kategorierna "industriarbetare" och "övriga arbetare" och till medelklassen "tjänstemän", "jordbrukare" och "småföretagare".

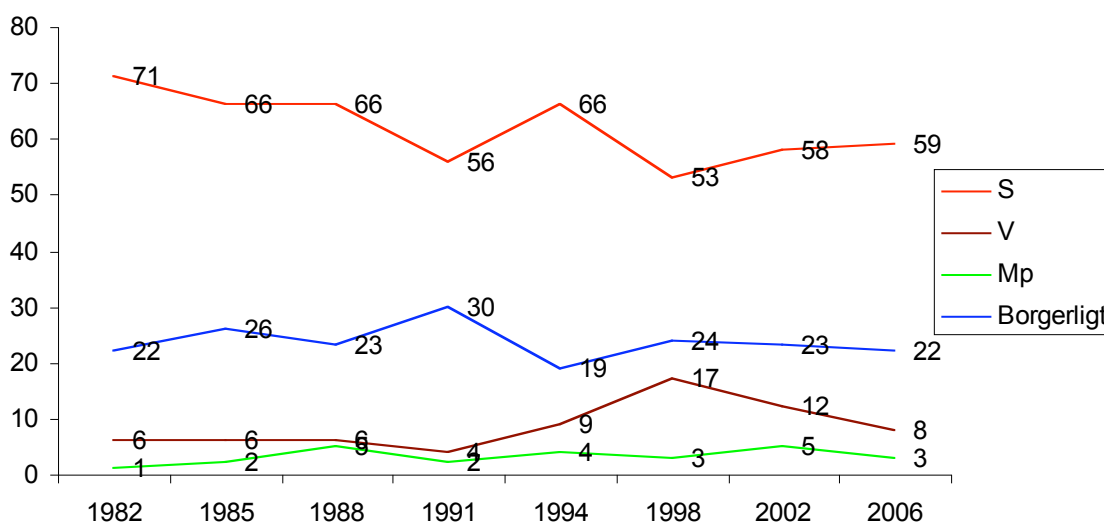
LO-medlemmarna

Socialdemokraterna gjorde ett relativt bra val bland LO-medlemmarna med tanke på att partiet gick kraftigt tillbaka i valet. I ett historiskt perspektiv är dock andelen relativt låg. Om vi lägger ihop LO-medlemmarnas stöd för socialdemokraterna med det för vänsterpartiet blir dock nedgången för blocket tydlig. Socialdemokraterna vann många LO-väljare från vänsterpartiet men förlorade samtidigt många till de borgerliga partierna. Det gör att stödet för socialdemokraterna blir ungefär detsamma men att nedgången för blocket blir omfattande. På så sätt gör vänsterblocket sitt sämsta val bland LO-medlemmarna sedan 1991.

Nedan jämförs andelen LO-medlemmar som röstat på socialdemokraterna respektive vänsterpartiet, miljöpartiet och de fyra borgerliga partierna. Blockmässigt ligger borgerligheten stilla medan socialdemokraterna tillsammans med samarbetspartierna förlorar väljare. Vid en studie av flödena är det tydligt att det finns ett flöde från vänsterblocket till borgerligheten men även flöden till sverigedemokraterna från både höger- och vänsterblocket. Det bör dock understrykas att det är klart fler LO-medlemmar som lämnat vänsterblocket för de fyra borgerliga partierna än för sverigedemokraterna. Även de borgerliga partierna förlorade en del LO-väljare till sverigedemokraterna.

Diagram 25.

LO-medlemmarnas fördelning mellan partier och block 1982-2006

Källa: Holmberg & Oscarsson 2004 och SVT VALU¹⁵

¹⁵ SVT VALU för 2006 är viktat utifrån det faktiska valresultatet.

LO-medlemmarna är en stor grupp och det finns flera tydliga rörelser inom kollektivet som skiljer sig mellan olika undergrupper såsom kvinnor/män och medlemsförbund.

Valanalysgruppen har med hjälp av bland annat eftervalsundersökningarna bland medlemmar i IF Metall och Kommunal fått en fördjupad kunskap om detta. Enligt det material som gruppen har tillgång till verkar det som att socialdemokraterna ökade sin andel bland Kommunals medlemmar (främst kvinnor), men gick tillbaka bland dem som är medlemmar i IF Metall (främst män).¹⁶ Det kan förklaras av att socialdemokraterna vann främst kvinnliga LO-medlemmar från vänsterpartiet och främst förlorade manliga LO-medlemmar till de borgerliga partierna. I valet 1998 gick vänsterpartiet fram kraftigt bland framförallt offentliganställda kvinnor inom LO. Många av dessa väljare återkom i 2006 års val till socialdemokraterna.

De LO-medlemmar som har valt att rösta borgerligt är i huvudsak män och tillhör i högre utsträckning de grupper inom LO som tjänar något bättre, inom främst industrin och byggsektorn. Det finns även grund för att påstå att de LO-medlemmar som har valt att rösta på sverigedemokraterna till stor del utgörs av män. I den gruppen är det dock inte lika tydligt att det är de LO-medlemmar som tjänar bäst som har gjort den förflyttningen.

Tjänstemän och akademiker

Socialdemokraterna gjorde ett mycket dåligt val bland framförallt tjänstemän. Det märks tydligt när man tittar på väljarbeteendet bland TCOs medlemmar.

Socialdemokraterna har historiskt vunnit val genom att vänsterblocket haft en överväldigande majoritet av LO-medlemmarna bakom sig, samtidigt som partiet också kunnat attrahera stora väljargrupper bland framförallt TCOs medlemmar. I 2006 års val förlorade socialdemokraterna en stor andel av dessa väljare. Det sammanfaller också med att socialdemokraterna gick tillbaka kraftigt i de delar av landet där dessa väljare utgör en större andel av väljarna, som till exempel i Stockholmsregionen. Denna nedgång sker samtidigt som TCO-gruppernas andel av den totala väljarkåren blir alltmer betydande.

Under den gångna mandatperioden inträffade också en historisk förskjutning som innebär att SACO och TCO tillsammans organiserar fler löntagare än vad LO gör.

Arbetslösa

Eftersom arbetslöshetsbekämpningen var en av de viktigaste frågorna i valrörelsen är det intressant att studera hur de arbetslösa röstade. I den gruppen är socialdemokraterna det klart starkaste partiet med 48 procent enligt SVT VALU. Också vänsterpartiet och miljöpartiet gör relativt sett bra val bland de arbetslösa. Även om urvalet är begränsat är det intressant att notera att

¹⁶ Även fortsatt har dock socialdemokraterna ett mycket starkt stöd bland IF Metalls medlemmar. Enligt förbundets eftervalsundersökning fick partiet 63 procent 2006 mot 66 procent i 2002 års val.

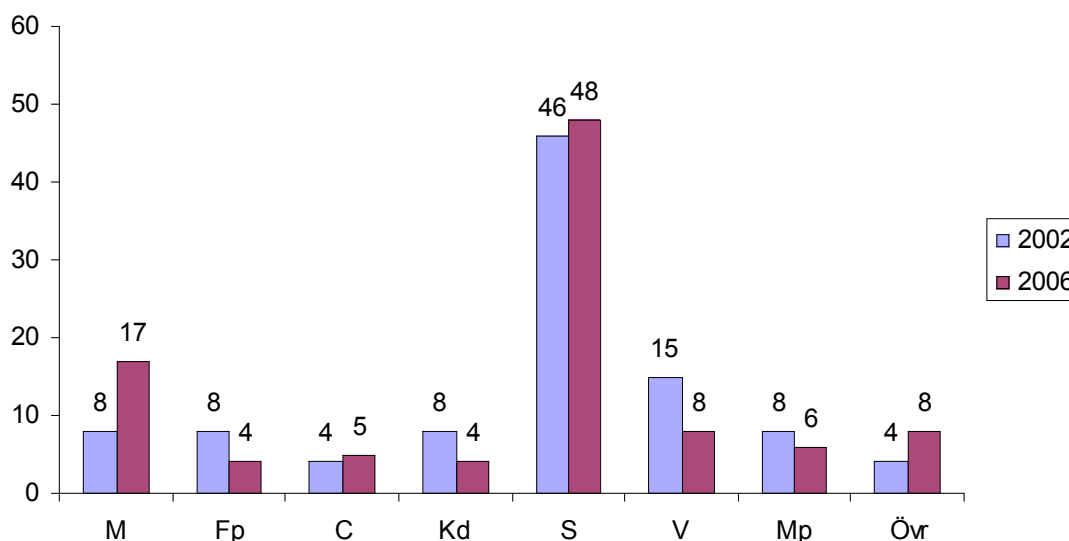
socialdemokraterna gör ett klart bättre val bland dem som befinner sig i någon form av arbetsmarknadspolitisk åtgärd än bland de öppet arbetslösa.

I vilken mån socialdemokraternas starka stöd bland de arbetslösa främst beror på förtroendet när det gäller arbetslöshetsbekämpningen, a-kassan eller något annat är det svårt att ha en bestämd uppfattning om. Om vi ser till småpartierna är det värt att nämna att sverigedemokraterna också gör ett mycket bra val bland just de arbetslösa.

I en jämförelse med 2002 års val är socialdemokraternas tillbakagång mindre bland de arbetslösa än bland väljarna i stort, även om vänsterblocket som helhet går ordentligt tillbaka. Det sker också stora förändringar inom det borgerliga blocket där moderaterna mer än fördubblar sin andel bland de arbetslösa. Många arbetslösa väljer också att rösta på något av de övriga partierna, företrädesvis sverigedemokraterna.

Diagram 26.

De arbetslösas fördelning mellan partierna 2002 och 2006

Källa: SVT VALU

Geografiska skillnader

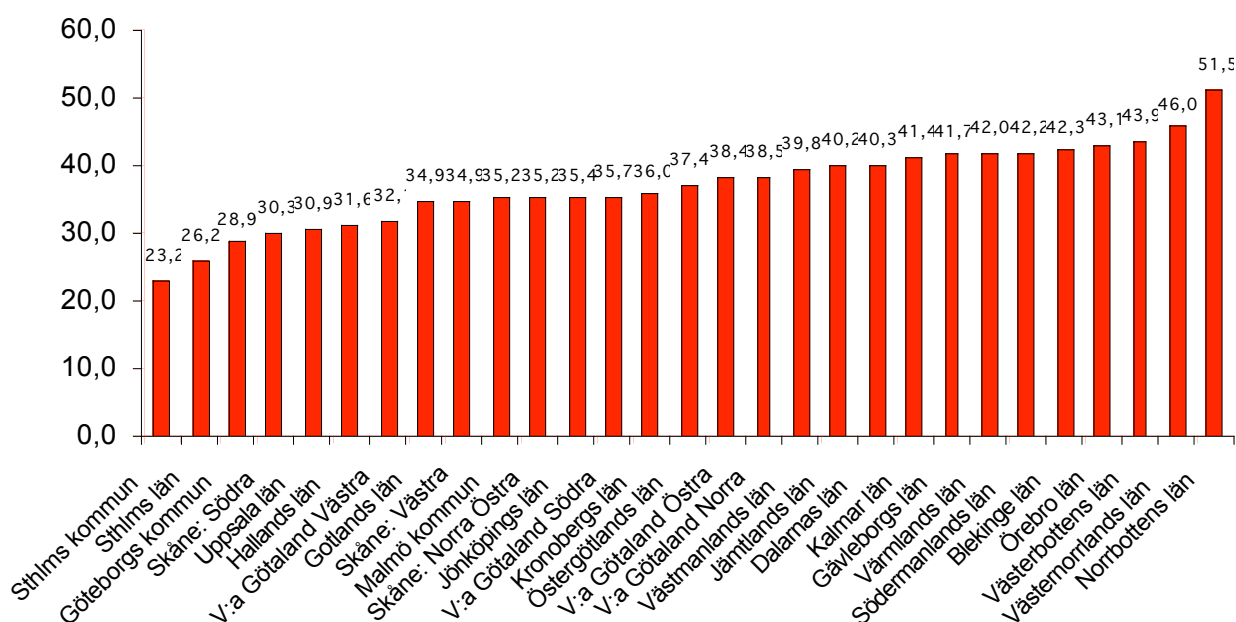
Skillnaderna i röstbeteende mellan och inom olika regioner ökade kraftigt i 2006 års riksdagsval. I stora delar av Sverige är socialdemokraterna fortfarande ett parti som får över 50 procent av rösterna i många val medan partiet i Stockholmsregionen ligger under 25 procent samtidigt som moderaterna är det klart största partiet.

Historiskt har socialdemokraterna haft låga andelar i vissa kommuner och delar av storstadsområdena men nu gäller detta nästan hela Stockholmsregionen.

Det finns flera exempel på kommuner som bryter det geografiska mönstret i kommunalvalen men om vi ser till Sverige som helhet och till riksdagsvalet så är klyvningen av Sverige ett faktum i 2006 års val. I partiets bästa riksdagsvalkrets, Norrbotten, får socialdemokraterna ett väljarstöd på 51,5 procent medan man i den sämsta, Stockholms kommun, endast får 23,2 procent. Dessa två valkretsar var partiets bästa respektive sämsta även i 2002 års val. Det som förstärker klyvningen är att socialdemokraterna också förlorar mest i Stockholms kommun och faktiskt som enda riksdagsvalkrets går framåt i väljarstöd i Norrbotten.¹⁷

Diagram 27.

Socialdemokraternas väljarandel i de olika riksdagsvalkretsarna 2006

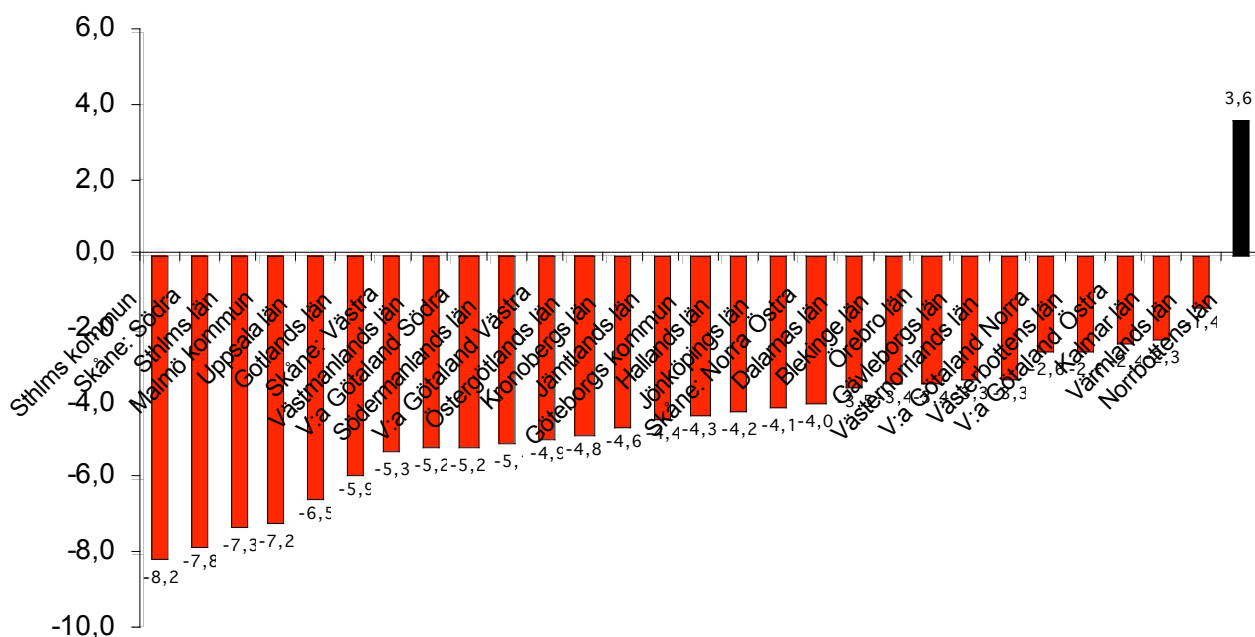

Som framgår av bilden ovan är socialdemokraterna ett tjugofemprocentparti i Stockholmsregionen, ett trettioprocentparti i Skåne, Uppsala län och stora delar av Västsverige, ett fyrtioprocentparti i sydöstra Sverige, Bergslagen, Sörmland och södra Skogslänen och ett fyrtiofem till femtioprocentparti i norra Skogslänen. I övriga Sverige ligger partiets väljarandel nära den nationella. Det innebär givetvis att partiets förutsättningar för att vinna lokala och regionala val och kunna forma majoriteter skiljer sig åt på ett dramatiskt sätt. I diagrammet nedan beskrivs hur partiets väljarandel har förändrat sig i jämförelse med 2002 års riksdagsval.

¹⁷ Framgången i Norrbotten jämfört med 2002 kan delvis förklaras med att det då fanns ett stort regionalt parti som ställde upp i riksdagsvalet. Trots det var Norrbotten socialdemokraternas bästa valkrets även 2002.

Diagram 28.

Socialdemokraternas minskade väljarandel i de olika riksdagsvalkretsarna 2006

Som framgår av bilden ovan gick partiet kraftigt tillbaka i riksdagsvalet i Stockholmsregionen och i stora delar av Skåne och Uppsala län, medan tillbakagången var mer begränsad i andra delar av landet. I Norrbotten gick partiet som ovan nämnts framåt och tillbakagången var relativt liten i Värmlands och Kalmar län.

Om vi ser till kommun- och valdistriktsnivån är skillnaderna mellan dessa ofta ännu större än mellan olika delar av landet. Det gäller inte minst storstadsområdena där segregationen är mycket tydlig. I Stockholms län fick socialdemokraterna en väljarandel på 38,4 procent i riksdagsvalet i Botkyrka medan motsvarande väljarstöd i Danderyd låg på 7,8 procent. I Haninge som är en typisk kranskommun till Stockholm med många olika typer av bostadsområden skiljer sig socialdemokraternas väljarandel i riksdagsvalet mellan 57,8 procent i Västra Jordbro (miljonprogramsområde med en hög andel utrikes födda) och 14,7 procent i skärgårdsdistriktet Dalarö. Den kommun som har de mest extrema skillnaderna i landet är Malmö, där stödet för socialdemokraterna varierar mellan 83,4 procent i ett valdistrikt i Rosengård (Västra Skrävlinge 2) och 3,5 procent i ett distrikt i Limhamn.

Tabell 12.

De tio kommunerna där socialdemokraterna hade den högsta väljarandelen i riksdagsvalet 2006

Kommun	Väljarandel (s)
Kalix	59,9
Överkalix	58,5
Degerfors	57,7
Hällefors	57,5
Arvidsjaur	57,5
Älvsbyn	56,7
Piteå	56,7
Filipstad	56,5
Munkfors	55,8
Hagfors	55,8

Socialdemokraternas bästa kommuner ligger alla i Norrbotten, Värmlands län och Örebro län. Alla kommuner går att beskriva som antingen bruksorter eller som glesbygdskommuner.

Tabell 13.

De tio kommunerna där socialdemokraterna hade den lägsta väljarandelen i riksdagsvalet 2006

Kommun	Väljarandel (s)
Danderyd	7,8
Lidingö	11,5
Täby	13,9
Vellinge	16,8
Ekerö	16,1
Vaxholm	17,2
Båstad	18,2
Nacka	19,9
Vallentuna	20,9
Kungsbacka	21,6

Samtliga av partiets sämsta kommuner med avseende på riksdagsvalet är rika förortskommuner utanför någon av landets tre största städer. Sju av dem ligger utanför Stockholm medan två ligger i närheten av Malmö och en i närheten av Göteborg. Problemet är inte främst att socialdemokraterna gör mycket dåliga val i dessa ganska speciella kommuner. Problemet är de svaga resultaten i andra kommuner i närheten där socialdemokraterna traditionellt gjort bättre val.

Om vi går ned på valdistriktsnivå kan vi konstatera att det finns valdistrikt där fyra av fem väljare röstar på socialdemokraterna i riksdagsvalet och valdistrikt där partiets väljarandel inte skulle räcka till för att få representation i riksdagen.

Tabell 14.

De tio valdistrikten där socialdemokraterna hade den högsta väljarandelen i riksdagsvalet 2006

Kommun	Valdistrikt	Väljarandel (s)
Malmö	V. Skrävlinge 2	83,4
Malmö	V. Skrävlinge 6	82,5
Malmö	V. Skrävlinge 10	82,3
Malmö	V. Skrävlinge 1	79,7
Botkyrka	Botkyrka 43	74,3
Nordmaling	Rundvik	73,2
Malmö	V. Skrävlinge 7	72,0
Malmö	V. Skrävlinge 8	71,2
Piteå	Markbygden	71,2
Arvidsjaur	Moskosel	70,7

Kommentar: Alla valdistrikten ovan i Västra Skrävlinge ligger i Rosengård.

Om vi ser till partiets starkaste valdistrikt så bekräftar dessa bilden av den politiska segregationen i storstadsområdena. Inga storstadskommuner fanns bland partiets tio starkaste kommuner men däremot fanns sju av de tio starkaste valdistrikten i storstäderna. Hela sex av dessa, inklusive de fyra första, ligger i Malmö. Ett distrikt ligger i Botkyrka i Stockholms län, ett i Nordmaling i Västerbotten och två i Norrbotten varav ett i Piteå och ett i Arvidsjaur.

Tabell 15.

De tio valdistrikten där socialdemokraterna hade den lägsta väljarandelen i riksdagsvalet 2006

Kommun	Valdistrikt	Väljarandel (s)
Danderyd	Danderyd 16	1,65
Danderyd	Danderyd 11	2,09
Danderyd	Danderyd 15	2,58
Danderyd	Danderyd 17	2,99
Lidingö	Lidingö 5	3,25
Stockholm	Västerled 14	3,34
Täby	Täby 30 Slottsparken	3,36
Nacka	Saltsjöbaden 6	3,37
Göteborg	Askim-Hovås 7	3,39
Stockholm	Oscar 5, Oscars Ka SÖ	3,52

Socialdemokraternas svagaste valdistrikt är också de koncentrerade till Stockholmsregionen och då främst till rika förortskommuner. Av 790 personer som röstade i Danderyd 16 röstade 13 stycken på socialdemokraterna. Socialdemokraterna finns knappt i vissa delar av våra storstadsområden. Det är dock inte dessa "gräddhyllor" som utgör de stora problemen utan tillbakagången i mer normala "medelklassområden" i och kring storstäderna. Socialdemokraterna har aldrig kunnat konkurrera om väljarna i Djursholm men alltid kunnat göra det i kommuner som Solna och Huddinge och i stadsdelar som Södermalm.

De andra partierna

Om vi jämför med de andra partierna kan vi konstatera att socialdemokraterna ändå, delar av Danderyd till trots, är ett parti som vinner väljare i alla delar av landet. De andra partierna har alltid varit mer regionala till sin karaktär. I 2006 års val skedde dock en del förändringar då till exempel centerpartiet återkom i Stockholmsområdet efter att nästan ha varit utplånat. Även miljöpartiet gjorde ett relativt sett mycket bra val i storstadsområdena och då främst i Stockholm.

Tabell 16.

De andra partiernas bästa respektive sämsta valkretsar utifrån resultatet i riksdagsvalet 2006

Parti	Bästa valkrets	Sämsta valkrets	%
Moderaterna	Stockholms län	Norrbottnen	13,4
Folkpartiet	Göteborg	Jämtland	4,1
Centerpartiet	Gotland	Malmö kommun	2,9
Kristdemokraterna	Jönköping	Malmö kommun	3,5
Vänsterpartiet	Norrbottnen	Skåne läns västra	3,3
Miljöpartiet	Stockholms kommun	Jönköping	3,4
Sverigedemokraterna	Skåne läns västra	Västerbotten	1,1

Moderaterna och folkpartiet har ungefär samma regionala bas och har en hög väljarandel i Stockholmsregionen samt i Skåne och delar av Västsverige. Båda partierna har dessutom svagt stöd i Norrland (även om folkpartiets frisinnade arv verkar hålla uppe nivån någorlunda i delar av Västerbotten).

Centerpartiet "återkom" i Stockholmsregionen, men gör ändå sina sämsta val där och i Malmö medan stödet är relativt högt i Norrland och mycket högt på Gotland. Kristdemokraterna har en stark ställning i Jönköping men även i övriga Småland och i Västsverige. Partiet har sina svagaste områden i Malmö, Gotland och Jämtland. Vänsterpartiet är starkast i Norrland, Stockholms kommun och Göteborg och har sitt svagaste stöd i Skånes valkretsar.

Miljöpartiet gör sina bästa val i de tre största städerna och i Uppsala län medan stödet ligger på en lägre nivå utanför storstadsområdena. Sverigedemokraternas stöd varierar inte så mycket mellan stad och land som mellan norr och söder. Stödet är starkast i södra Sverige men mycket lågt i landets norra delar.

Det går att beskriva åtminstone fyra av partierna som närmast regionala och det är moderaterna, folkpartiet, centerpartiet och sverigedemokraterna. Därmed inte sagt att de inte finns i hela landet, men skillnaderna är påtagliga mellan deras starkaste och svagaste valdistrikt. Om man undantar Jönköping från kristdemokraterna och Stockholm från miljöpartiet går det att i grunden se dessa partier och vänsterpartiet som nationella partier, eftersom skillnaderna vad gäller röstandelar i olika delar av landet inte är lika dramatiska. Också socialdemokraterna är ett nationellt parti men det går att konstatera att 2006 års val indikerar att det inte är något som är för alltid givet.

Tabell 17.**De andra partiernas bästa respektive sämsta kommuner utifrån resultatet i riksdagsvalet 2006**

Parti	Bästa kommun	%	Sämsta kommun	%
Moderaterna	Danderyd	59,7	Överkalix	7,1
Folkpartiet	Lund	12,3	Berg	2,2
Centerpartiet	Robertsfors	28,1	Gällivare	2,6
Kristdemokraterna	Gnosjö	25,1	Arvidsjaur	2,1
Vänsterpartiet	Pajala	22,8	Vellinge	1,1
Miljöpartiet	Stockholm	9,3	Dorotea	1,0
Sverigedemokraterna	Bjuv	10,3	Bjurholm	0,3

Vid en jämförelse av kommunerna framstår det än tydligare att partiernas stöd varierar kraftigt mellan olika delar av landet. Intressant är dock att resultaten i moderaternas respektive socialdemokraternas bästa och sämsta kommun är ungefär desamma, 59 procent i den bästa och drygt 7 procent i den sämsta. Detta trots att socialdemokraterna fick ett klart större stöd i riksdagsvalet. Andra anmärkningsvärda skillnader är den mellan centerpartiets bästa respektive sämsta kommun. Båda dessa ligger i Norrland men de visar vilken betydelse som historien och olika näringar har för ett samhälles politiska identitet.

Väljarflöden inom och mellan blocken

Hur rörde sig då väljarna i 2006 års val?

Som konstaterats ovan var rörelserna stora både inom och mellan blocken. I nästan alla val är rörelserna betydande inom blocken, främst inom det borgerliga, men ibland som 1998 även på vänstersidan, men inte så ofta mellan blocken.

De stora blocköverskridande rörelserna har nästan alltid skett i samband med val som lett till regeringsskifte. Under de senaste decennierna har dessa rörelser varit störst i samband med riksdagsvalen 1991, 1994 och 2006. De mest intressanta rörelserna i dessa fall är då nettorörelserna, det vill säga andelen väljare som gått från ett parti till ett annat minus de väljare som gått rakt motsatt väg.

Ett val kan ha stora bruttoflöden, det vill säga många väljare som byter parti, utan att det påverkar väljarandelen för något av partierna. Det senare kan vara intressant då det är en indikation på andelen rörliga väljare. Men det är det förra, nettoflödena, som avgör valutgången.

I valet 2006 valde 8 procent av de väljare som 2002 röstade på socialdemokraterna att i stället rösta på moderaterna. Det är det största flödet i den riktningen som har uppmätts sedan denna typ av mätningar började göras. Det tidigare rekordet var från 1991 då fem procent av de väljare som 1988 röstade på socialdemokraterna gick till moderaterna. Eftersom få väljare gick i den andra riktningen blev också nettoflödet stort.

Tabell 18.

Bruttoflöden mellan 2002 och 2006 års riksdagsval

Hur röstade du i riksdagsvalet 2002?								
	M	Fp	C	Kd	S	V	Mp	Övr
Partival 2006								
M	82	29	13	20	8	4	5	17
Fp	5	42	4	6	3	1	4	4
C	4	14	65	7	3	2	9	3
Kd	5	5	5	58	2	1	2	6
S	2	5	7	4	73	17	10	13
V	0	0	1	0	4	53	8	3
Mp	0	2	2	1	4	11	56	3
Övriga	2	2	3	3	3	10	6	51
Övriga	2	2	3	3	3	10	6	51

Källa: SVT VALU (underlaget för flödena från de små partierna är begränsat och bör därför tolkas med viss försiktighet)

Noteras bör att siffrorna ovan inte är direkt jämförbara. Socialdemokraterna fick 40 procent av rösterna 2002 vilket innebär att tappet på 8 procent av dessa till moderaterna utgör drygt 3 procent av väljarkåren. Det är ungefär lika många väljare som de 29 procent av 2002 års folkpartiväljare som 2006 valde att rösta på moderaterna.

Det var tre partier till och från vilka väljarna rörde sig kraftigt mellan valen 2002 och 2006, socialdemokraterna, folkpartiet, och moderaterna. Nedan beskrivs det grafiskt i ett antal diagram.

Diagram 29.

Diagram illustrating a neural network architecture for flower classification. The network consists of an input layer, a hidden layer, and an output layer.

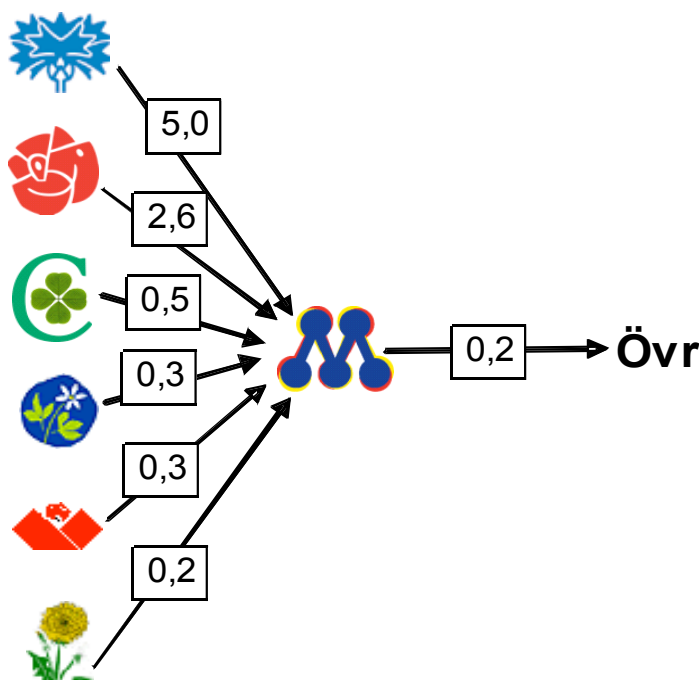
- Input Layer:** A red flower icon.
- Hidden Layer:** A red flower icon.
- Output Layer:** Five flower icons: a blue and yellow flower, a green clover, a yellow daisy, a blue snowflake, and a blue and white flower.
- Connections and Weights:**
 - Input to Hidden: 0,1
 - Hidden to Output (Blue and Yellow flower): 2,6
 - Hidden to Output (Green clover): 0,7
 - Hidden to Output (Yellow daisy): 0,7
 - Hidden to Output (Blue snowflake): 0,7
 - Hidden to Output (Blue and white flower): 0,5
 - Hidden to "Övr" (Other): 0,9

Socialdemokraterna gjorde nettoförluster till samtliga etablerade partier utom vänsterpartiet. Över hälften av de väljare som valde att lämna socialdemokraterna för något av de borgerliga partierna gick direkt till moderaterna. Tidigare under mandatperioden såg det ut som att flödet till folkpartiet skulle bli större än vad

det verkligen blev. Det minskade dock kraftigt under valrörelsens sista veckor. I stället uppstod tydliga flöden till centerpartiet och kristdemokraterna som inte funnits tidigare under mandatperioden. Socialdemokraternas flöde till övriga partier verkar främst ha gått till sverigedemokraterna, men också till feministiskt initiativ.

Diagram 30.

Nettoflöden från och till moderaterna mellan 2002 och 2006 års riksdagsval

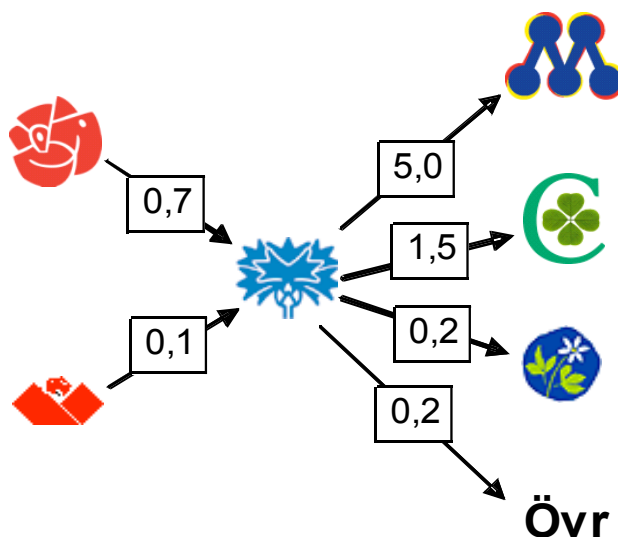

Källa: SVT VALU

Moderaterna vann väljare från samtliga etablerade partier. Däremot hade partiet ett nettoflöde till övriga partier, främst sverigedemokraterna. Nettoflödet från folkpartiet beror till stor del på "gamla" moderater som valde att rösta på folkpartiet i 2002 års val. Nettoflödet från socialdemokraterna är som ovan nämnts anmärkningsvärt stort. Direktflödet från vänsterpartiet är också det värt att notera.

Diagram 31.

Nettoflöden från och till folkpartiet mellan 2002 och 2006 års riksdagsval

Källa: SVT VALU

Folkpartiet halveras i valet och den största delen av de förlorade väljarna går till moderaterna. Partiet har också ett anmärkningsvärt stort tapp till centerpartiet. Det är inget ovanligt med stora flöden mellan de borgerliga partierna även om flödet från folkpartiet till moderaterna är omfattande, och förmodligen till stora delar handlar om de väljare som folkpartiet vann från moderaterna 2002. Som ovan nämnts såg det länge under valrörelsen ut som att socialdemokraterna skulle förlora många väljare till folkpartiet, men det flödet blev relativt begränsat om än påtagligt.

De andra partierna

Flödena till och från de andra riksdagspartierna är inte lika tydliga. Det går dock att konstatera att centerpartiet vinner väljare från framförallt folkpartiet men också från socialdemokraterna och kristdemokraterna. Som tidigare nämnts fanns det en övervikt av kvinnor bland framförallt de borgerliga väljare som gick till centerpartiet. Kristdemokraterna hade stora problem i väljaropinionen under huvuddelen av mandatperioden och låg länge kring fyraprocentsspärren. I slutspurten gjorde dock partiet en bra valrörelse och vann röster från både folkpartiet och socialdemokraterna. Partiet förlorade dock också väljare till moderaterna och centerpartiet.

Vänsterpartiet förlorade väljare till både socialdemokraterna, miljöpartiet, moderaterna och feministiskt initiativ, men vann inte väljare från något håll. Miljöpartiet vann å sin sida väljare från socialdemokraterna och vänsterpartiet

men förlorade också väljare till såväl centerpartiet som moderaterna och feministiskt initiativ.

Det skedde inte enbart rörelser över blockgränsen utan också till partier som inte kom in i riksdagen. Sverigedemokraterna vann ungefär lika många väljare från de båda politiska blocken¹⁸ medan feministiskt initiativ nästan uteslutande vann väljare från vänsterpartiet och miljöpartiet.

Väljarna som lämnade socialdemokraterna

Socialdemokraterna förlorade väljarstöd i de flesta väljargrupper om vi jämför valresultatet 2006 med det 2002. Det finns dock grupper där nedgången var tydligare än i andra. Valanalysgruppen kan dock med hjälp av flera olika underlag, av vilka SVT VALU bara är ett, konstatera att nedgången har varit störst i de följande grupperna:

Männen

Socialdemokraterna verkar att för första gången på flera val ha fått en lägre väljarandel bland männen än bland kvinnorna. Skillnaden är dock förmodligen ganska liten. Däremot är det tydligt att socialdemokraterna förlorade fler väljare bland männen än bland kvinnorna. Socialdemokraterna förlorade i huvudsak män till de borgerliga partierna men vann samtidigt en del kvinnor från vänsterpartiet.

De äldre

I de flesta val är de yngre väljarna betydligt mer rörliga än vad de äldre är. I 2006 års val förlorade socialdemokraterna många röster bland ålderspensionärerna. Huvuddelen av dessa väljare gick till moderaterna och andra borgerliga partier men en hel del tycks också ha valt att rösta på sverigedemokraterna, åtminstone i södra Sverige.

Tjänstemännen

Socialdemokraterna gjorde ett historiskt dåligt val bland TCOs medlemmar och andra väljare som betraktar sig som tjänstemän. Dessa väljare gick i huvudsak till moderaterna och de övriga borgerliga partierna. I och med att dessa grupper är överrepresenterade i Stockholmsregionen kan det delvis förklara den stora nedgången där.

Stockholmarna

I de flesta delarna av landet var socialdemokraternas nedgång tämligen begränsad och partiets stöd blev inte lägre än vad det till exempel var i valen 1991 och 1998. I Stockholmsregionen var dock nedgången mycket stor. Vi vet sedan tidigare att väljarna i denna del av landet är mer rörliga än väljarna i stort. Men nedgången är

¹⁸ Enligt SVT VALU kom något fler från de borgerliga partierna men skillnaden är inte särskilt stor.

trots det anmärkningsvärt stor. I större delen av Stockholms län och kommun är moderaterna det klart största partiet.

Väljare i andra storstadsområden

Nedgången var störst i Stockholmsregionen men också i andra delar av Sverige förlorade socialdemokraterna många väljare. Det gäller då framförallt i stora delar av Skåne samt i de delar av Mälardalen som mer eller mindre ingår i ett Stor-Stor-Stockholm, såsom Uppsala kommun och delar av Upplands och Sörmlands län som ligger på pendlingsavstånd till Stockholm. I de kommuner där många väljare arbetar i Stockholm förlorar partiet fler väljare än i kommuner som i högre utsträckning utgör sina egna arbetsmarknadsområden.

Ett undantag bland storstadsområdena är Göteborg och övriga Västsverige där socialdemokraterna inte går tillbaka i samma utsträckning som i Stockholmsregionen och Skåne. Det är också viktigt att skilja på storstadsregioner och tillväxtregioner. I många tillväxtregioner i andra delar av landet, som till exempel delar av Norrbotten, har socialdemokraterna gjort ett bra val.

Mittenväljarna

De väljare som själva placerar sig i mitten röstade i lägre utsträckning på socialdemokraterna än vad de normalt sett gör. Eftersom det är ungefär lika många väljare som betraktar sig som höger som vänster (något fler som höger i 2006 års val) är dessa väljare direkt avgörande för vilka partier som vinner regeringsmakten. Socialdemokraterna vann en relativt stor andel av dessa men betydligt färre än vad som är vanligt och inte alls så många som behövs för att säkra regeringsmakten. Väljare som inte vill placera sig till höger eller vänster är betydligt mer rörliga över blockgränsen än vad väljare med en tydlig ideologisk position är.

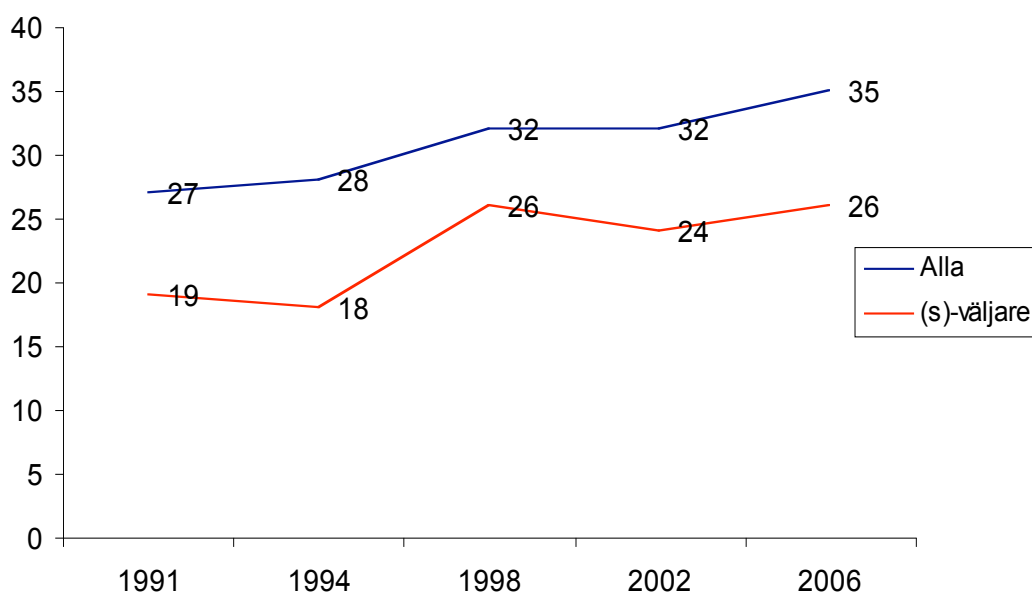
Väljarnas val

Den 17 september var det väljarna som bestämde. Om vi skall förstå valutgången är det därför viktigt att utgå från just deras bild av vad valrörelsen och valet mellan de olika partierna handlade om. Detta avsnitt behandlar väljarnas bild av valrörelsen, de viktigaste frågorna och vad det slutligen var som avgjorde deras ställningstagande. Avslutningsvis skildras partiopinionen under valrörelsens sista veckor.

Många väljare hade sedan länge bestämt sig för vilka partier de skulle rösta på, medan andra var tveksamma in i det sista. Det finns här två motsatta tendenser, där den ena är att väljarna bestämmer sig allt senare och den andra att allt fler väljare använder sig av möjligheten att rösta i förtid.

Diagram 32.

Andelen väljare som bestämde sig under den sista veckan (alla väljare respektive de som röstade på socialdemokraterna)

Källa: SVT VALU

Som framgår av diagrammet ovan har ökningen av antalet väljare som bestämmer sig sent ökat över tid. Andelen av dem som röstar på socialdemokraterna är dock lägre. Det handlar både om socialdemokraternas eventuella oförmåga att vinna röster i slutskedet och om att rörelserna är större inom det borgerliga blocket än på vänstersidan i politiken.

Borgerliga väljare har historiskt sett alltid haft flera alternativ att välja mellan och har ofta sett positivt på flera av de borgerliga partierna, en tendens som dessutom har förstärkts sedan bildandet av Allians för Sverige.

På vänstersidan har rörligheten alltid varit mindre och det är också så att socialdemokraternas, vänsterpartiets och miljöpartiets väljare har en mer negativ inställning till de andra partierna på vänstersidan. Många socialdemokrater har en negativ inställning till vänsterpartiet och miljöpartiet och det motsatta gäller också. Detta förhållande motverkar risken för "kannibalism" men kan också innebära att det är politiskt svårare att agera tillsammans i en valrörelse.¹⁹ Om vi ser till årets valrörelse agerade dock väljarna mer blockmässigt än vad de gjort tidigare eftersom regeringsalternativen var tydligare än vanligt. Många väljare hade tidigt bestämt sig för att rösta på något av de borgerliga partierna men bestämde sig relativt sent för vilket. Detta samtidigt som rörligheten över blockgränsen var ovanligt stor.

Av opinionsundersökningarna att döma verkar många av de väljare som bestämde sig för att lämna socialdemokraterna för något borgerligt parti ha gjort det redan tidigare under mandatperioden. Däremot var osäkerheten stor vad gällde vilket borgerligt parti de skulle rösta på, även om de flesta lutade åt och till sist också valde moderaterna.

Den förtida röstningen uppgick den till 1 745 942 i 2006 års val. Det är en uppgång med ungefär 140 000 röster från valet 2002 då antalet förtida röster var 1 605 920. En paradox är att andelen som väljer att förtidsrösta verkar öka ungefär i samma takt som andelen som bestämmer sig sent för vilket parti de skall rösta på. Förtidsröstarna är dock till stor del sådana väljare som sedan länge vet vilket parti de kommer att rösta på.

Vilka frågor var viktigast för väljarna

I ett tidigare avsnitt har frågan om valets viktigaste frågor beskrivits utifrån de mätningar som genomförts av SVT VALU. De visade att jobben, skolan, ekonomin, sjukvården och äldreomsorgen var de viktigaste frågorna för väljarna. Problemet med den undersökningen är att väljarna kunde ange hur många frågor som helst som "mycket viktiga". Synovate Temo har i stället ställt en öppen fråga i telefon där de svarande spontant har fått ange vilken eller vilka frågor som var viktigast för dem när de bestämde sig för hur de skulle rösta.²⁰

Tabell 19.

Vilka frågor var viktigast för väljarna när de bestämde sig för hur de skulle rösta

¹⁹ SOM 2006.

²⁰ Fördelen med den metodiken är att det ger en mer spontan bild av väljarnas uppfattning.

Viktigaste frågan	Andel
Arbetslöshet/sysselsättning	38
Sjukvården	16
Skatter	13
Utbildning/skola	10
Barnomsorg	7
Familjepolitik	7
Miljö	6
Företagens villkor	5
Invandring/flyktingar	5
Äldreomsorg/pensionärer	5

Källa: Synovate Temo

Utifrån ovanstående tabell är det tydligt att arbetslösheten var den viktigaste frågan för väljarna. I jämförelse med andra liknade undersökningar kommer sjukvården och skatterna högre upp medan äldreomsorg och ekonomi hamnar längre ned. På det stora hela är dock inte skillnaderna dramatiska. Undersökningen understryker att väljarna ansåg att jobben var den viktigaste frågan. Det finns också tydliga skillnader mellan de olika partiernas väljare.

Tabell 20.

Vilka frågor var viktigast för socialdemokraternas väljare när de bestämde sig för hur de skulle rösta

Viktigaste frågan	Andel
Arbetslöshet/sysselsättning	34
Sjukvården	19
Barnomsorgen	8
A-kassan	8

Källa: Synovate Temo

För de socialdemokratiska väljarna var framförallt sjukvården och a-kassan viktigare än för väljarna i stort medan motsvarande intresse för skatterna var lägre. Arbetslösheten var dock den viktigaste frågan även om intresset för den inte var riktigt lika stort som hos väljarna i allmänhet.

Tabell 21.

Vilka frågor var viktigast för moderaternas väljare när de bestämde sig för hur de skulle rösta

Viktigaste frågan	Andel
Arbetslöshet/sysselsättning	47
Skatterna	28
Sjukvården	17
Företagens villkor	13

Källa: Synovate Temo

Arbetslösheten är den klart viktigaste frågan för de moderata väljarna och i jämförelse med andra väljare är intresset för skatter och företagens villkor mycket stort.

Vad gäller de andra riksdagspartierna är arbetslösheten den viktigaste frågan för alla utom för miljöpartisterna, som är mest intresserade av miljön, och för kristdemokraterna, där arbetslösheten blir knappt slagen av familjepolitiken.

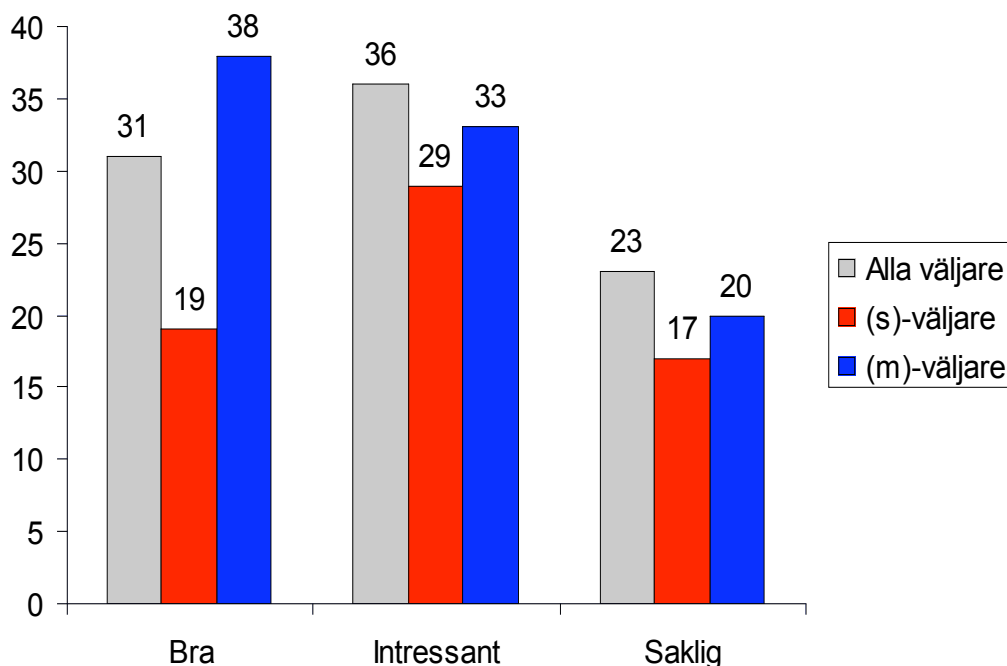
Bland folkpartiets väljare är också intresset för skolan mycket stort. Utifrån SVT VALU vet vi också att invandrings- och flyktingpolitik kommer mycket högt upp bland sverigedemokraternas väljare.

Väljarnas bild av valrörelsen och partiernas budskap

När väljarna får beskriva valrörelsen och vad den handlade om kommer arbetslösheten på första plats enligt flera olika undersökningar. På så sätt fanns det en överensstämmelse mellan det som väljarna tyckte var den viktigaste frågan och vad de uppfattade att valrörelsen handlade om. I eftervalsundersökningen från Synovate Temo har väljarna också fått sätta allmänna betyg på valrörelsen utifrån ett helhetsuttryck samt hur intressant respektive saklig valrörelsen var.

Diagram 33.

Väljarnas bedömning av valrörelsen (alla väljare respektive de som röstade på socialdemokraterna och moderaterna)

Källa: Synovate Temo

På det stora hela får valrörelsen ett bra betyg då det är fler som beskriver valrörelsen som bra (31 procent) än dålig (21 procent) och fler som beskriver den som intressant (36 procent) än ointressant (23 procent). Däremot är det något

fler som beskriver den som osaklig (25 procent) än saklig (23 procent). Skillnaderna mellan de socialdemokratiska väljarna är framförallt tydlig när det gäller helhetsbedömningen av valrörelsen. Moderaterna var, kanske inte helt överraskande, mer nöjda än vad de socialdemokratiska väljarna var.

Synovate Temo har också låtit väljarna redovisa vad de uppfattar var de olika partiernas huvudbudskap i valrörelsen. Här redovisas i detalj resultatet för socialdemokraterna och moderaterna.

Tabell 22.

Vilka frågor uppfattade väljarna att socialdemokraterna pratade om i valrörelsen?

Viktigaste frågan	Andel
Jobb, arbetsmarknad	21
Vård omsorg	9
Välfärd, trygghet	8
"Det går bra för Sverige"	7
Bidragsnivåer, allmänt	6
A-kassa, arbetsrätt	5
Kritik av högern	4
Äldrepolitik, pensioner	4
Skola	4
Äldreomsorg/pensionärer	5
"Alla ska med"	3
Rättvisa, solidaritet	3
Skatter	3
Annat	16
Har ej följt partiet	16
Osäker, vet ej	14
Källa: Synovate Temo	

Tabell 23.

Vilka frågor uppfattade de socialdemokratiska väljarna att socialdemokraterna pratade om i valrörelsen?

Viktigaste frågan	Andel
Jobb, arbetsmarknad	29
Välfärd, trygghet	11
Vård, omsorg	10
Rättvisa, solidaritet	10
Källa: Synovate Temo	

Det är uppenbart att det område som flest väljare uppfattade att socialdemokraterna talade om var jobben. Samtidigt är det bara drygt var femte väljare som anger det. Därefter är bilden relativt spretig även om flera av områdena ligger nära varandra. De socialdemokratiska väljarna skiljer sig inte på något dramatiskt sätt från väljarna i allmänhet.

Tabell 24.**Vilka frågor uppfattade väljarna att moderaterna pratade om i valrörelsen?**

Viktigaste frågan	Andel
Fler jobb, arbetsmarknaden	46
Skatter & skattessänkningar generellt	22
Fastighetsskatten	8
Företagens villkor	6
A-kassa, arbetsrätt	5
Skolan	4
Annat	18
Har ej följt partiet	11
Osäker, vet ej	8

Källa: Synovate Temo

Tabell 25.**Vilka frågor uppfattade de moderata väljarna att moderaterna pratade om i valrörelsen?**

Viktigaste frågan	Andel
Fler jobb, arbetsmarknaden	56
Skatter & skattessänkningar generellt	20
Företagens villkor	11

Källa: Synovate Temo

Nästan hälften av väljarna uppfattade att moderaterna pratade om jobben och arbetslösheten. På andra plats kommer skatterna, vilket uppfattades av fler än dem som uppgav att socialdemokraterna pratade om jobben. Allmänt sett har moderaterna uppfattats på ett mer tydligt sätt av väljarna än vad socialdemokraterna gjorde. De moderata väljarna hade i än större omfattning uppfattat att moderaterna främst pratade om jobben.

Det är dock värt att notera att många väljare uppfattade att både moderaterna och socialdemokraterna pratade om jobben. Det som inte framgår av dessa undersökningar är vad de olika partierna sa i frågan. Det kan vara så att moderaterna uppfattades som kritiska till vad de beskrev som en mycket stor arbetslöshet och ett stort "utanförskap" medan socialdemokraterna betonade att "jobben kommer."

De andra borgerliga partierna har också uppfattats på ett mer tydligt sätt än vad socialdemokraterna har uppfattats. I folkpartiets fall kommer skolan på första plats följt av integrationspolitiken. Centerpartiet pratade enligt väljarna främst om jobben och på andra plats kommer småföretagen. Kristdemokraterna pratade mest om familjepolitiken. Väljarna har uppfattat att miljöpartiet talade mest om miljöpolitiken, medan de däremot har en mycket oklar bild av vad vänsterpartiet gick till val på.

När väljarna får ange vilket parti de tycker kom bäst ut med sitt budskap i valrörelsen vinner moderaterna klart. Däremot är det inte självklart att en jämförelse mellan socialdemokraterna och de borgerliga blir rättvis när det gäller tydligheten och spretigheten i budskapet. Ett ensamt regeringsparti kan behöva tala om många olika frågor medan de olika borgerliga partierna kunde dela upp frågorna emellan sig och även välja sina strider. På så sätt framstod de också som mer tydliga.

Väljarna förklarar sitt ställningstagande

Det är svårt att dra några direkta slutsatser enbart med hjälp av dessa undersökningar om varför väljarna valde att rösta på det sätt som de gjorde. Valanalysgruppen har dock också med hjälp av egna undersökningar och annat material försökt samla sig till en bild kring vilka frågor som väljarna själva såg som de viktigaste för sitt ställningstagande.

Två frågor skiljer då ut sig från de andra och den ena handlar om sakpolitik och den andra om den allmänna inriktningen.

Den viktigaste frågan är jobben. Många väljare uppfattade arbetslösheten som det största samhällsproblemet och ansåg att de borgerliga partierna hade större trovärdighet i den frågan än vad den socialdemokratiska regeringen hade.

Den andra frågan handlar om förändring i största allmänhet. Många väljare förklarar sitt röstade med att de tyckte att det var dags för några nya att få chansen. De röstade inte så mycket för en borgerlig politik som mot den sittande socialdemokratiska regeringen.

Andra sätt att definiera väljarnas ställningstagande rör samhällskritik och regeringsduglighet. De borgerliga partierna var mer samhällskritiska och lyckades samtidigt framstå som minst lika regeringsdugliga i väljarnas ögon.

I väntan på jobben

Socialdemokraterna förlorade det politiska initiativet på sysselsättningsområdet och väljarnas förtroende sviktade när det gäller socialdemokraternas förmåga att bekämpa arbetslösheten och få fram de nya jobben. Det var ett svårt bakslag och en av de viktigaste förklaringarna till valförlusten.

Detta bekräftas som ovan nämnts av olika undersökningar som bland annat visar att väljarna satte sysselsättningsfrågan främst av olika sakfrågor/politikområden.²¹ De gav sysselsättningsfrågan en väsentligt starkare förstaplats i förhållande till andra sakfrågor – t ex skola, vård och omsorg – än i tidigare val. Samtidigt förlorade socialdemokraterna sin tätposition till moderaterna, när det gällde tilliten till förmågan att klara sysselsättningen och bekämpa arbetslösheten.²²

De lokala och regionala valanalyser, liksom de enskilda rapporter från valarbetare och förtroendevalda, som vi tagit del av ger också stöd för dessa slutsatser. Redan tidigt under mandatperioden var det för övrigt också ett tydligt budskap från partiledningen till partiorganisationen; ”Om vi inte klarar jobben, kommer vi att få svårt att vinna valet”.

Nu blev det ändå så att socialdemokraterna tappade förtroende på det sysselsättningspolitiska området. Orsakerna är flera. Regering och partiledning framstod som alltför obekymrade när man lade tonvikten vid att berätta om de makroekonomiska framgångarna och försäkrade att jobben kommer. Budskapet om jobben blev dessutom obalanserat. Det handlade för mycket om de trygghetssystem som måste finnas om man blir arbetslös och för lite om hur jobben skulle bli fler och arbetslösheten bekämpas. De åtgärder som sattes in kom dessutom för sent och hann inte få tillräckligt starkt genomslag innan valdagen.

De borgerliga partierna utnyttjade skickligt situationen och steg in i det tomrum som uppstod. Men orsakerna till att socialdemokraterna tappade i trovärdighet måste också sökas längre tillbaka i tiden, i 90-talskrisen och det som sedan hänt på arbetsmarknaden.

²¹ Avsnittet Väljaropinionen under mandatperioden; Tabell 9 och Väljarnas val; Tabellerna 19,20 och 21.

²² . Väljaropinionen under mandatperioden; Diagram 13 - Vilket parti är bäst på att bekämpa arbetslösheten?

Arbetsmarknaden efter 90-talskrisen

90-talskrisen satte djupa spår i det svenska samhället. Samhällsekonomin var på gränsen till sammanbrott, hundrausentals jobb försvann, arbetslösheten exploderade och välfärdssystemen utsattes för svåra påfrestningar. Inte minst problemen på arbetsmarknaden har visat sig svåra att lösa.

För det första har den öppna arbetslösheten inte minskat till de nivåer som rådde före krisen, även om den kunde pressas tillbaka ordentligt av den socialdemokratiska regeringen från mitten av 90-talet och fram till början av 2000-talet.

Samtidigt ökade emellertid sjukfrånvaron och antalet förtidspensionärer blev fler. När åtgärder sattes in för att minska sjukfrånvaron ledde det alltför ofta till att människor hamnade "mellan stolarna". De var för friska för att gå sjukskrivna men inte tillräckligt friska för att få jobb på arbetsmarknaden som den nu fungerade. Till detta kan läggas att när arbetslösheten på nytt började växa oroväckande under konjunktursvackan 2002 och 2003 expanderade inte de arbetsmarknadspolitiska insatserna i motsvarande grad.

Till bilden av svensk arbetsmarknad hör att den trots långsiktiga problem fortfarande står sig mycket väl vid en jämförelse med andra länders arbetsmarknad. Det gäller såväl arbetslöshet som sysselsättningsgrad. Sysselsättningsgraden i Sverige är bland de högsta i OECD, i synnerhet för kvinnor, men också för äldre arbetskraft. Det är framför allt nordiska länder som Island, Danmark och Norge som kan matcha våra siffror. USA ligger heller inte långt efter, men har kommit dit med en sysselsättningspolitik som bygger på en stor låglönesektor och som ofta innebär att man måste ha flera jobb för att kunna leva ett drägligt liv.

Den viktigaste slutsatsen i det här sammanhanget är att sysselsättningsgraden under 2006 var lägre än före 90-talskrisen och att arbetslöshetsnivån var högre. Till konsekvenserna hör att många har tappat tron på att kunna få ett arbete. De som står "långt från arbetsmarknaden" har blivit fler, det handlar om långtidsarbetslösa, invandrare, äldre och ungdomar. Alltför många anställningar är dessutom tidsbegränsade och tillfälliga; projektanställningar, provanställningar eller i annan icke varaktig form. Det innebär inte minst stora svårigheter för ungdomar, men också för andra grupper, att få fotfäste på såväl arbetsmarknad som bostadsmarknad.

Utanförskap - ordet som präglade valrörelsen

Ett annat sätt att beskriva situationen är att andelen personer i åldrarna 20-64 år, som står utanför den reguljära arbetsmarknaden eller av olika skäl inte arbetar, aldrig återgått till de väsentligt lägre nivåer som gällde före 90-talskrisen. Det handlar om öppet arbetslösa, personer som deltar i arbetsmarknadspolitiska åtgärder, sjukskrivna, förtidspensionerade och personer som är socialbidragsberoende. 1993 nådde summan av dessa grupper sin högsta

notering, 23 procent. 2006 hade den sjunkit till 20 procent²³ men låg fortfarande en bra bit över de 15–16 procent som gällde 1990–91.

Det var ur denna statistik som moderaterna och den borgerliga alliansen hämtade inspiration till sina resonemang om det stora "utanförskapet", "den breda arbetslösheten" eller "den verkliga arbetslösheten".

Fredrik Reinfeldt gjorde utanförskapet till ett tema också i det jultal han höll i Kulturhuset i Stockholm julen 2006. Han hävdade då att valsegern berodde på att "borgerligheten ringat in de relevanta samhällsproblemen".

Så är det absolut inte. I den borgerliga valpropagandan användes konsekvent siffror på mellan en miljon och en och en halv miljon för att precisera det antal svenskar som man menade levde i "utanförskap".

Utgångspunkten var just de siffror som tidigare nämnts och som beskriver hur många i yrkesaktiva åldrar som av olika skäl inte jobbar.

Men för att komma upp i så många som en och en halv miljon "utanför", en siffra som ofta användes, måste man också räkna in studerande, föräldralediga, tjänstlediga, hemarbetande och personer som sitter i fängelse.

Sammantaget handlar det om personer med högst skilda situationer, som bara kan klumpas ihop som "utanför", om man definierar detta utanförskap just så, att de inte för tillfället lönearbetar eller är på jobbet.

Att så många inte går till jobbet är bara delvis att betrakta som ett samhällsproblem. Det är istället i hög grad ett uttryck för välfärdssamhället att många har möjlighet att ta föräldraledigt eller tjänstledigt, att studera, att vara sjukskrivna när de är sjuka eller att bli förtidspensionerade när de är utslitna.

Högeralliansen och Fredrik Reinfeldt har inte ringat in utanförskapets problem. Den borgerliga regeringen kommer istället med stor säkerhet att förvärpa dem. Problemet i valrörelsen var att arbetarrörelsen inte hade särskilt god beredskap att möta angreppet med en egen beskrivning av problemen, en egen förklaringsmodell och egna tillräckligt kraftfulla förslag till åtgärder. Trots att socialdemokratin företräder en kritisk grundsyn på samhället och förfogar över de analysverktyg som krävs.

Partiet hamnade i försvarsställning och kom i alltför hög grad att uppfattas som att man inte erkände att problemen fanns och därför inte heller hade en politik för att möta dem.

Socialdemokraterna var alltför stolta över allt bra som faktiskt uträttats och alltför lite missnöjda med vad som ännu var fel.

Vad beror problemen på arbetsmarknaden på?

Hur skall man då förklara att det varit så svårt att komma till rätta med problemen på arbetsmarknaden? Vi vill peka på några möjliga orsaker värda att föra en fortsatt diskussion om.

²³ Källor: OECD/Economic Survey of Sweden, 2007, SCB och Konjunkturinstitutet

Efterfrågan på arbetskraft är för svag och de nya jobben för få.

Trots detta har den dominerande ekonomiskpolitiska debatten och ekonomernas råd till politikerna tagit sikte på att utbudet av arbetskraft måste öka och att "strukture reformer" måste genomföras med det syftet. En fråga som måste ställas är om inte sådana "utbudsekonomer" fått för stort inflytande över den politiska dagordningen.

Kvartalskapitalismen sätter aktievärdet och börskursen i centrum.

Vinstkraven drivs upp och det har bland annat lett till att sällningen blivit hårdare och att allt fler "lämnas efter" i konjunkturuppgångarna. "Handikappet" på arbetsmarknaden kan vara etnicitet eller avtagande produktionsförmåga på grund av ålder eller krämpor. Till bilden hör att vinsterna i börsbolagen och aktieutdelningarna drivits i höjden och att arbetets andel av produktionsresultatet har minskat.

Svensk ekonomi har upplevt en "produktivitetsschock".

Produktiviteten i näringslivet har ökat starkt och uthålligt. Det talas ibland om en produktivitetsschock. Orsakerna kan bland annat sökas i den nya globala ekonomin, i ökad konkurrens och prispress. Samtidigt är självklart inte ökad produktivitet på lång sikt något hot mot vare sig välfärden eller jobben. Förutsatt att de vinster som skapas återinvesteras - blir till ny produktion och nya jobb - och att de resurser som frigörs fördelas rättvist.

Mixen inom arbetsmarknadspolitiken har förändrats. Andelen "i åtgärder" har minskat. Kontantstöd - a-kassa och socialbidrag - till arbetslösa har kommit att spela en allt större roll. Anställningsstöd och riktade insatser för att genom arbetsmarknadsutbildning och praktik stärka deras möjligheter på arbetsmarknaden har trängts undan till förmån för billigare åtgärder.

Sysselsättningsfrågan i valrörelsen

Först en liten tillbakablick. Den socialdemokratiska regeringen slog i regeringsförklaringen 1996 fast den stora utmaningen. Den höga arbetslösheten, då runt 8 procent, skulle i ett första steg halveras och därefter skulle politiken inriktas på full sysselsättning. Senare ställdes nya mål upp, bland annat skulle sysselsättningsgraden höjas till 80 procent och antalet socialbidragstagare halveras.

I oktober 2000 hade den första målsättningen uppnåtts, arbetslösheten hade pressats tillbaka till 4 procent och fortsatte sedan att sjunka under året. Valet 2002 blev en framgång.

Arbetslösheten skulle emellertid komma att stiga på nytt med början under hösten 2002, för att under 2004 närma sig 6 procent och sedan börja falla igen.

Det är viktigt i sammanhanget att komma ihåg att 4-procentnivån aldrig var något mål för den socialdemokratiska sysselsättningspolitiken, utan ett delmål.

Jobben som inte kom?

Ett intryck av händelseutvecklingen, bekräftad i samtal och intervjuer med centralt ansvariga, är att den socialdemokratiska regeringen alltför länge väntade på att jobben skulle komma. Jobbpaketet i budgeten hösten 2005 hade rätt inriktning men kom för sent. Det var sannolikt heller inte tillräckligt kraftfullt. Redan 2003–2004 borde större resurser avsatts för den aktiva arbetsmarknadspolitiken.

Till bilden hör att politiken under mandatperioden måste beskrivas som expansiv. Bland annat tillfördes kommunsektorn betydande resursförstärkningar i takt med att statsfinanserna medgav det. Många ekonomer varnade också för att politiken var för expansiv och att den skulle leda till en överhettning som i sin tur skulle tvinga riksbanken att strama åt med hjälp av styrräntan.

Den ekonomiska debatten kännetecknades av en stigande förvåning inom ekonomkåren över att jobben, trots stigande tillväxttal, inte kom i den omfattning som erfarenheterna och läroböckerna gav dem anledning att tro. Det diskuterades i termer av att det vi nu såg var ett tidigare okänt fenomen, ”jobless growth”, d v s tillväxt utan fler jobb.

Vi konstaterar också att riksbanken gång efter gång under de tio senaste åren missat sina inflationsprognoser och underträffat inflationsmålet. Summan av penningpolitiken är att den blivit alltför stram. Det har kostat i form av uteblivna jobb och högre arbetslöshet.

I den utvärdering²⁴ av den svenska penningpolitiken som riksdagens finansutskott låtit göra slår man för övrigt fast att det konsekventa underskridandet av inflationsmålet ”har varit förknippat med produktionsbortfall och högre arbetslöshet”. En annan sak är att detta inte är någon huvudförklaring till problemen på arbetsmarknaden.

Politisk felbedömning

Partiledningen och regeringen felbedömde situationen. Det ledde också till att sysselsättningsfrågan aldrig fick någon framträdande roll vare sig på den socialdemokratiska kongressen 2005, i valmanifestet eller i valrörelsen som helhet.

Det är tydligt att partiledningen inte kunde bestämma sig för om den skulle anlägga en samhällskritisk ton, där oron för och kampen mot arbetslösheten sattes i centrum, eller om tonvikten skulle ligga på att berätta om framgångarna och hävda att ”Nu kommer jobben” (som det stod på valaffischerna).

Kongressen i Malmö skärpte skrivningarna om sysselsättningen i riktlinjerna. 4-procentmålet som ett delmål lyftes ut ur centrala avsnitt och den fulla sysselsättningen betonades som det övergripande målet för den ekonomiska

²⁴ En utvärdering av den svenska penningpolitiken 1995–2005. Francesco Giavazzi och Frederic Mishkin. Rapporter från Riksdagen 2006/07:RFR1

politiken. Men den förändringen fick aldrig något större medialt genomslag under kongressen och gjorde heller inga bestående avtryck i valplanerna eller i partiets budskap.

I partiordförandens tal på kongressen dominerade äldrefrågorna, vård och omsorg, oljeberoendet och klimatfrågorna.

Intrycken från kongressen, valmanifestet och valrörelsen blev dessvärre att partiet inte såg eller tog på allvar de problem som fanns på arbetsmarknaden. För att det blev så bär många inom partiet och den samlade arbetarrörelsen ett gemensamt ansvar.

Glappet mellan ”rikspartiet” och ”kommunpartiet”

I regeringen och i riksdagsgruppen fanns det en frustration över att kommunpolitikerna ”inte levererade”, d v s inte genom tillräckliga satsningar och nyanställningar bidrog till att få ner arbetslösheten, trots stora tillskott till kommunekonomin från statskassan. Denna frustration blev större efterhand, när det visade sig gå trögt att få fram plusjobben snabbt nog i landsting och kommuner.

Å andra sidan fanns och finns det en utbredd kritik på kommun- och landstingsnivå, som går ut på att man centralt med jämna mellanrum rundar det kommunala självstyret och lägger på kommunerna nya uppgifter utan att skicka med pengar för att täcka kostnaderna.

Kommunpolitikerna hade ju precis som rikspolitiker och tjänstemän på regeringskansliet fostrats till återhållsamhet och budgetansvar under en längre tid. De var och är präglade av 90-talskrisen och dess erfarenheter. De hade ålagts krav på budgetbalans och de fick ständiga påminnelser om de välfärdspolitiska utmaningar som ligger framför dem.

Om man tar del av rubrikerna om kommunsektorns tillstånd under mandatperioden kan man dessutom konstatera att de under mandatperiodens första år handlade om fortsatt stora problem. Således kunde man i Svenska Dagbladet den 10 september 2003 läsa att ”Kommunerna ekonomi är usel – de har levt under sina tillgångar under lång tid. I fjol ökade den totala skulden med 7 miljarder till sammanlagt 416 miljarder.” Så sent som 2003 riktades kritik mot kommunsektorn för att man inte bedrivit en tillräckligt stram politik.

Till detta skall läggas att en av de prioriterade rikspolitiska frågorna handlade om att få ner sjukskrivningarna i den offentliga sektorn. Och när man i kommunerna under andra halvan av mandatperioden lyckades pressa ner sjukskrivningarna, då kunde man genom ökad närvaro på jobbet klara satsningar på t ex vård och omsorgsområdet utan att nyanställa. Detta var en av förklaringarna till att sysselsättningen inte ökade och arbetslösheten inte sjönk så snabbt som var önskvärt.

Oavsett hur den riktigt sanna bilden ser ut, drar vi den slutsatsen att en bättre samordning mellan socialdemokratiska politiker verksamma på olika nivåer är nödvändig om framtida val skall vinnas. Socialdemokratin kan inte kosta på sig att ha ett "riksparti" och ett "kommunparti".

Det bör vara en prioriterad uppgift för partistyrelsen att finna former för en utvecklad politisk samsyn och samordning mellan olika nivåer och sektorer av politiken.

Det handlar om att etablera fler gemensamma arenor för samhällsanalys och utformning av politiken och om målmedveten politisk skolning av nya generationer politiker.

Sysselsättningspolitik i obalans

Den socialdemokratiska argumentationen kring sysselsättningsfrågan hamnade i obalans i valrörelsen.

Frågan om hur fler skulle få jobb och hur och var de nya jobben kan skapas kom i skymundan. Istället inriktades argumentationen på vikten av att försvara och förstärka trygghetssystemen på arbetsmarknaden. Det underlättade moderaternas retorik om att de stod för arbetslinjen och att vi bara stod för "bidrag".

Det socialdemokratiska budskapet handlade om att få väljarna att inse att ett systemskifte, med en ny låglönesektor och otrygghet, stod för dörren med en borgerlig regering och att få gehör för den synen att ingen skall behöva gå från hus och hem när och om olyckan var framme. Det var en riktig och nödvändig argumentation.

Men denna prioritering ledde till att sysselsättningspolitiken kom att halta. Den avgörande frågan var ju, hur skulle de arbetslösa få jobb? Vad hade socialdemokratin för politik på det området?

Socialdemokratin har i sitt partiprogram och sina riktlinjer formulerat sin sysselsättningspolitiska linje. Den är ett tydligt alternativ till borgerlig låglöne- och klasspolitik. Den bygger på sunda statsfinanser, stora och breda satsningar på forskning, kompetensutveckling och utbildning, goda förutsättningar för företagande och en aktiv arbetsmarknadspolitik.

Partiet borde ha lagt större kraft på att konkretisera den politiken och på berättelsen om hur och var de nya jobben skulle kunna skapas.

När de siffror som beskriver utvecklingen på arbetsmarknaden, från och med andra halvåret 2005, pekade åt rätt håll misslyckades partiet också med att föra ut och göra den positiva utvecklingen trovärdig för väljarna.

Det är viktigt att inse att obalansen i det socialdemokratiska budskapet, mellan sysselsättningspolitik och arbetslöshetspolitik, spelar roll när vi skall förklara såväl att tjänstemän, som tidigare röstat på socialdemokraterna, gick till moderaterna som att sverigedemokraterna gick fram.

Det går att spåra en växande oro för att förlora jobbet i tjänstemannagrupper i storstadsregionerna som kan ha spelat in. Också inom LO-leden var det ett

problem att försäkringar och bidragssystem i allt för hög grad framstod som socialdemokraternas lösning på arbetslöshetsproblemet.
Den borgerligas budskap, som betonade jobben och kritiserade "bidragen", kan ha funnit sin resonansbotten i vad som tillspetsat uttryckt skulle kunna kallas "gammal, hederlig arbetarmoral".

"Urstark" svensk arbetsmarknad

"Den svenska ekonomin har återhämtat sig starkt under senare år, och den årliga BNP-tillväxten förväntas överstiga 4 procent år 2006. Denna återhämtning har kommit snabbare och varit starkare än i de flesta andra europeiska länder, vilket belyser den svenska ekonomins relativa styrka."

Citatet är hämtat från OECDs Sverigerapport daterad februari 2007. Tillväxten blev i själva verket 4,4 procent.

I ett pressmeddelande från Konjunkturinstitutet om konjunkturläget kunde man i december 2006 läsa att en "Urstark arbetsmarknad ger ytterligare 140 000 nya jobb under perioden 2006-2008".

2006 ökade sysselsättningen med 80 000. AMS bedömning är att sysselsättningen ökar med 175 000 personer under 2006- 2008. En sådan stor ökning har bara registrerats två gånger tidigare på 50 år.

Socialdemokraternas politik bar alltså frukt. Tyvärr nådde inte den bilden fram till väljarna. Först efter valet har rapporterna om den starka utvecklingen brutit igenom i medierna.

Självklart kan inte den borgerliga regeringen ta åt sig äran för dessa framgångar. En slutsats är att det lossnade för sent. Det går inte att utesluta att om valet kommit ett halvår senare hade utgången blivit annorlunda.

Det leder oss emellertid inte till den slutsatsen att en prövning av sysselsättningspolitiken och arbetsmarknadspolitiken skulle kunna ställas in.

Det är ett faktum att svensk arbetsmarknad aldrig på allvar har återhämtat sig efter 90-talskrisen. Det finns många goda skäl för socialdemokratin att ta sig an frågan om hur full sysselsättning skall kunna bli verklighet i framtiden.

En sysselsättningspolitisk offensiv!

Socialdemokraterna bör genomföra ett brett internt arbete om den framtida sysselsättningspolitiken, där medlemmar och aktiva politiker på olika nivåer engageras. Detta för att utvärdera vad som hänt på arbetsmarknaden de senaste årtiondena och precisera den politik som skall bära vidare i en ny ekonomisk omgivning, i en allt mer globaliserad och öppen ekonomi.

Det handlar om att tydligt peka ut alternativet till den sysselsättningspolitik som nu bedrivs och som bygger på lönedepressning.

Det handlar om att utforma en framtidsinriktad politik som inrymmer frågor om villkoren i arbetslivet, om makt och inflytande, om arbetsmiljö, utbildning, kompetensutveckling och trygghet.

Det handlar om att utmejsla en modern, aktiv arbetsmarknadspolitik.

Det handlar också om att partiet måste pröva den ekonomiskpolitiska regim som råder sedan 90-talets början. Det kan inte uteslutas att det på en eller annan punkt krävs förändringar när nu krispolitiken är överstånden. Självklart inom ramen för kravet på en ansvarsfull ekonomisk politik och en långsiktigt balanserad ekonomisk utveckling.

Samhällskritiken som glömdes bort

Socialdemokraterna tappade samhällskritiken under mandatperioden. De stora framgångarna, inte minst de som gällde den övergripande ekonomiska politiken, fick stort utrymme, medan samhällskritiken och vår egen berättelse, om hur kvardröjande och på en del områden växande orättvisor skulle undanröjas, kom i skymundan.

Borgerligheten steg in i det tomrum som uppstod och kunde inte utan framgång uppträda som förkämpar för rättvisa och språkrör för utsatta grupper.

Socialdemokraterna upplevdes av alltför många som ett parti som inte längre insåg eller brydde sig om samhällsproblem och missförhållanden.

Balansen blev fel – alltför stolta och för lite missnöjda

”Stolta men inte nöjda!” Så lød budskapet i LO:s kampanj under valrörelsen 2002.

Det var en bra sammanfattning av resultaten och stämningssläget då. Den svåra budgetsaneringen var över. Något ”konkurshot” svävade inte längre över Sverige. Många hade burit tunga bördor, men välfärdsstaten hade överlevt.

Arbetslösheten hade halverats.

Resultaten var förvisso - mot bakgrund av den konkursmässiga situation som rådde i svensk ekonomi, när socialdemokraterna tog över 1994 - ganska fantastiska.

Valspråket i 2006 års valrörelse blev ”Alla skall med, så enkelt är det”. Det lät ana att nu skulle reformarbetet drivas på, orättvisorna angripas och arbetslösheten bekämpas med ökad kraft. Men summan av valrörelsen 2006 blev att socialdemokratin framstod som alltför stolt över vad som uträttats och alltför lite missnöjd med det som ännu var fel.

Stoltheten var befogad. Sverige tillhörde de bästa i OECD-klassen. Ja, de nyliberalt skolade ekonomerna tvingades motvilligt erkänna att ett land kunde lyckas, utan att genomföra de ”strukture reformer” som de nästan undantagslöst efterlyser och som i klartext innebär sämre anställningstrygghet och sänkta ersättningsnivåer i olika trygghetsförsäkringar. Detta bland annat med syftet att öka arbetskraftsutbudet.

Socialdemokraterna hade anledning att vara stolta, därför att den svenska modellen tycktes fungera också i den globaliserade ekonomin. Lönebildningen var under kontroll och inflation och räntor sedan en längre tid rekordlåga. Svenska löntagare hade sett sina reallöner öka i mer än ett årtionde. Statens finanser och den offentliga ekonomin överhuvudtaget var i ett skick som de allra flesta länder avundades oss.

Också sysselsättningsläget tålde jämförelser. Bara ett fåtal andra länder är på vår nivå när det gäller arbetslöshet och sysselsättningsgrad. Som Island, Danmark,

Norge och Nederländerna i Europa. USA ligger inte heller alltför långt efter, men där är det till priset av att många löntagare är direkt fattiga och lever utan sociala skyddsnät värda namnet.

Nästan alla makroekonomins kurvor pekade rätt och gav oss verkligen skäl att räta på ryggarna. Samtidigt fanns ju problemen där. Det gick bra för Sverige, men alltför många kände inte igen sig i den bilden. Långtidsarbetslösa, unga som inte fick fotfäste vare sig på arbetsmarknaden eller på bostadsmarknaden, sjuka i vårdköen, äldre som behövde särskilt boende eller som ansåg att de inte fått rättmätig del av det växande välståndet.

Socialdemokraterna hade förslag till förbättringar på de flesta områden. Vi var naturligtvis inte nöjda. Men vi kom ändå att framstå som långt mera nöjda än samhällskritiska. Det gav borgerligheten chansen.

Valanalysgruppen är övertygad om att obalansen mellan det vi väljer att kalla förvaltarperspektivet och det samhällskritiska perspektivet spelade borgerligheten i händerna.

Partiet måste driva valrörelsen

Borgerligheten ville att valet skulle bli en folkomröstning om huruvida den socialdemokratiska regeringen förtjänade att bli omvald eller inte. I en sådan valsituation kunde maktväxlingsargumenten, "det är dags att pröva något nytt", och argument på temat ny mot gammal och enad mot splittrad väga tungt.

För att vinna valet behövde socialdemokraterna göra det till ett val mellan två tydliga politiska alternativ med olika färdriktning. Det försvårades, menar valanalysgruppen, av att regeringen vid flera tillfällen valde att lyfta fram och prioritera kompetensfrågan, det vill säga socialdemokratisk erfarenhet gentemot borgerlig inkompetens, och av att man överbetonade "stoltheten" (Det går bra för Sverige, Jobben kommer etc).

Vid ett tydligare val mellan två berättelser och olika politiska inriktningar för att hantera samhällsproblemen hade förmodligen möjligheterna att vinna varit större, än när valet snarare blev en fråga om huruvida det gick bra för Sverige - och därmed om huruvida (s) förtjänade att bli omvalda - eller inte.

Bilden är komplicerad eftersom många av de inblandade ikläder sig båda rollerna, å ena sidan som makthavare och samhällsförvaltare och å andra sidan som partiföreträdare - men samhällskritiken måste i första hand bäras upp av partiet och rörelsen.

Regeringen och regeringskansliet tenderar av naturliga skäl att i hög grad hämta sin inspiration från själva regerandet och maktutövningen. Det ligger nära till hands att beskriva det politiska läget och tillståndet i landet med hjälp av makroekonomins kurvor, siffror och tabellverk.

Det är partiets uppgift att driva på regeringen och att lyfta fram samhällskritiken när den tenderar att komma i skymundan.

Det är inte konstigt att regeringskansliet, vars uppgift det är att både utforma och försvara regeringens politik, har svårt att ställa om till en situation där det handlar om att bli samhällskritisk och tydliggöra politiska skillnader. Det är därför nödvändigt att både den formella och reella utformningen av valstrategin och valrörelsen utgår från partiorganisationen.

Det gäller att finna former för valorganisationen som garanterar partiet och folkrörelseperspektivet tillräckligt inflytande över valrörelserna, såväl på riksnivå som regionalt och kommunalt.

I takt eller otakt?

Det har också sagts om denna valrörelse att sällan har partiet och fackföreningsrörelsen gått så i takt.

Frågan är om det i alla stycken är ett bra betyg? Är det nödvändigtvis bra om partiet och fackföreningsrörelsen går i takt?

Ja och nej! Valanalysgruppen tror att kännetecknen för en stark arbetarrörelse/folkrörelse är att den går bestämt och kraftfullt åt samma håll.

Men inte att den alltid går i oklanderlig takt.

Kännetecknet för en stark folkrörelse är bland annat en livfull och inspirerande dialog, ett radikalt tryck underifrån, bland annat från fackföreningsrörelsen, som otåligt driver på och påtalar kvardröjande och nya orättvisor.

Det är ju inte alldeles säkert, om partiet och LO och fackförbundsledningarna går i takt, att man därmed är i takt med stämningarna ute på arbetsplatserna.

Det är i varje fall en absolut förutsättning för ett lyckat valresultat att missnöje och kritik når fram till de centrala beslutsfattarna. Vi tror att en viss otakt är ett symptom på att denna dialog fungerar.

Dialogen inom partiet måste dock pågå kontinuerligt och vara en naturlig del av det fackligpolitiska samarbetet under hela mandatperioden.

Ett plötsligt "rosornas krig" om arbetslösheten i valrörelsens slutskede kunde ha fått katastrofala följder.

Kritiska synpunkter som lyfts fram i god tid och som lett till förändringar av politiken och budskapet kunde däremot ha bidragit till en bättre valutgång.

Samhällskritiken spelade en alltför undanskymd roll i valrörelsen 2006.

Det långa regeringsinnehavet kan ha bidragit till att förvaltarperspektivet tog för stor plats i valrörelsen. Liksom det faktum att partiet och rörelsen inte tog tillräckligt stor plats, vilket i sin tur också förklaras av att den lokala partiorganisationen och sidoorganisationer är svagare än förr, bland annat medlemsmässigt.

Det är partiets och hela arbetarrörelsens gemensamma ansvar att se till att rörelsen stärks och att det som hände i valrörelsen 2006, d v s att det

samhällskritiska perspektivet fick en för undanskymd roll, inte händer igen. Även mellan valen och i opposition är det viktigt att politiken främst utgår från partiet och inte från kanslihus och parlamentariska församlingar.

Den ”nya” borgerligheten

Efter riksdagsvalet 2002 var den svenska borgerligheten ordentligt slagen, efter det att den för tredje valet i rad blivit ratad av de svenska väljarna. Det enda borgerliga partiet som hade skäl att vara nöjt var folkpartiet som vunnit många nya väljare. De flesta av dessa väljare kom dock från moderaterna som gjorde sitt sämsta val sedan början av 70-talet. Den icke-parlamentariska delen av borgerligheten var också till stora delar upptagen med olika organisatoriska frågor såsom eftervärden av sammanslagningen av SAF och Industriförbundet till Svenskt näringsliv.

Detta svaga utgångsläge skapade dock grogrund för den mycket omfattande ompositionering av de borgerliga partierna som sedan skedde under de kommande åren och ändå fram till valet 2006. I princip går det att säga att alla de fyra borgerliga partierna tonade ner det som särskilt dem från de andra för att gå emot en slags allmänborgerlighet. I moderaternas fall förändrades inställningen till besparingar inom välfärdssektorn, skattesänkingspolitiken och anställningstryggheten. I folkpartiet tunnades socialliberalismen ut och centerpartiet övergav bland annat tidigare positioner på det fördelningspolitiska området och inom Europapolitiken. Kristdemokraterna tonade ner den värdekonservativa profilen.

Moderaterna

Moderaternas stora nederlag i valet 2002 gav ett tydligt mandat för den nya partiledaren att genomföra de förändringar som ansågs nödvändiga för att partiet skulle kunna återfå väljare och vinna regeringsmakten. Fredrik Reinfeldt bestämde sig tidigt för att försöka vinna jobbfrågan och för att skapa ett mer trovärdigt regeringsalternativ.

Genom en omläggning av skattepolitiken skulle partiet förskjuta konfliktlinjen från att handla om sänkta skatter eller god kvalitet i välfärden till områden där moderaterna skulle ha bättre förutsättningar för att vinna valet.

I den moderata kursändringen ingick att hela tiden tala om jobben, att endast beskriva sina skattesänkningar som jobbskapande och riktade till låg- och medelinkomsttagare och att till varje pris undvika att tala om systemskiften som gjorde att man kunde beskrivas som ett hot mot välfärden.

Det dåliga valresultatet och moderaternas partikultur, där partiledaren har ett mycket starkt mandat så länge det går bra, gjorde att kursändringen gick att genomföra utan några större interna konflikter.

Det område som kanske tydligast fått illustrera moderaternas kursändring är arbetsmarknadspolitiken. Där valde den moderata partiledningen att överge tidigare ståndpunkter som innebar att den svenska arbetsrätten med

kollektivavtal i centrum behöver reformeras i grunden. Moderaterna bytte också politik vad gäller den del av välfärden som kommunsektorn ansvarar för.

Tidigare krav på stora nedskärningar inom skolan, vården och omsorgen övergavs. Samtidigt vidhölls och tydliggjordes tidigare ståndpunkter om sänkta ersättningar i a-kassan och i olika socialförsäkringar, som i kombination med sänkta inkomstskatter skulle öka skillnaden i inkomst mellan dem som har arbete och dem som inte har det. Det outsagda i den strategin ligger i att nya arbeten skall skapas genom att lönerna pressas nedåt. Moderaterna har även valt att tona ned andra impopulära ståndpunkter som till exempel svenskt medlemskap i Nato.

Moderaterna valde att gå till val som det ”nya arbetarpartiet”. Det handlade både om att de ville ge en bild av att de var det parti som tog jobben på allvar och att ”det måste löna sig bättre att arbeta”. Men framför ville man framstå som ett parti också för arbetare.

Moderaterna valde att i grunden försöka ändra bilden av sitt parti och det är tydligt att partiet studerat både brittiska och amerikanske förebilder. En viktig del av strategin handlade om att använda partiledaren och dennes familj för att visa att de nya moderaterna var något annat än de gamla moderaterna. När andra partier, inte minst socialdemokraterna, förändrat sig har kommunikationen ofta handlat om att tona ner förändringen och betona kontinuiteten. Moderaterna valde i stället att tydliggöra förändringen och brytningen med det gamla.

Folkpartiet

Det enda borgerliga parti som gjorde ett framgångsrikt val 2002 var folkpartiet som nästan utmanade moderaterna som största borgerliga parti. De lärdomar som partiet drog av sina framgångar blev också styrande för partiets strategival för de kommande åren. Strategin gick ut på att överge ”snällismen” för att i stället profilera sig för hårdare tag i skolan, ökade krav på invandrare och en hårdare kriminalpolitik. Kursändringarna uppskattades av många väljare men den mötte kritik från de egna leden. Den politik som tonades ned rörde respekt för minoriteter och personlig integritet, men också synen på Natomedlemskap och EU-federalism.

Under de senaste åren har skolpolitiken stått i centrum för folkpartiet och där har partiet artikulert ett bland väljarna utbrett missnöje kring upplevda brister i den svenska skolan.

Näst efter skolfrågorna har integrationspolitiken fått störst utrymme. Folkpartiet har försökt balansera mellan att principiellt ha en generös inställning till invandrare och flyktingar och att presentera olika förslag som de facto exploaterar fördomar om invandrare. Dit hör förslag om enklare utvisningsregler, språktester och obligatoriska gynekologundersökningar. Inom båda skol- och integrationspolitiken verkar det ha funnits en strategi att ta fram allmänna program där huvudinnehållet var ”klassiskt folkpartistiskt”, medan kryddorna andades högerpopulism. I likhet med den inom moderaterna har också

förändringen inom folkpartiet inspirerats från andra länder, framför allt av danska Venstre.

Centerpartiet

Centerpartiet har om möjligt i ännu högre grad tagit än moderaterna tagit avstånd från sin historia. Även om inte Maud Olofsson öppet kritiserar sina företrädare, främst Olof Johansson, gör flera av hennes närmaste medarbetare det. Centerpartiet har gått från att främst vara ett intresseparti för glesbygd och lantbrukare, där fördelningspolitik, miljöengagemang och EU-kritik varit viktiga beståndsdelar, till att bli det parti som allra tydligast vill se ett systemskifte på den svenska arbetsmarknaden. Centerpartiet talar öppet om att försvaga fackföreningsrörelsen och kritiserar hörnstenarna i den svenska arbetsmarknadsmodellen. Många debattörer på den yttersta marknadsliberala kanten hyllar centerpartiets ”principfasthet” och ställer den i kontrast till de nya moderaternas politiska undanmanövrer.

Centerpartiets politiska förvandling är tydlig också inom energi- och Europapolitiken. Partiet har också blivit otydligt och vacklande när det gäller försvaret av det kommunala utjämnningssystemet.

Kristdemokraterna

Med Göran Hägglund som partiledare har den sekularisering av kristdemokraterna som inleddes redan av Alf Svensson fortgått.

Kristdemokraterna har nu övergivit i princip all politik som särskilt partiet från de andra borgerliga med undantag för delar av familjepolitiken och vissa frågor som rör rättigheter för homosexuella. Inom familjepolitiken har vårdnadsbidraget fortsatt att vara en för partiet viktig profilfråga.

Allians för Sverige

Hösten 2004 träffas de fyra borgerliga partiledarna i Högfors för något som bäst kan beskrivas som ett PR-jippo eftersom det mer handlade om bilder än om sakpolitik.

Bilderna var viktiga eftersom de visade att de fyra borgerliga partierna ville samarbeta. Inget av dem höll längre fram möjligheten att göra upp med socialdemokraterna. Alla var tydliga om att de ville regera tillsammans. Genom bildandet av denna borgerliga allians lyckades de sätta den bilden att de var mer eniga än på länge och att de hade förmågan att tillsammans styra landet.

De gjorde det dessutom i god tid innan det mycket svåra halvår som socialdemokratin upplevde från julhelgen 2004 till sommaren 2005. En period präglad av händelser som ledde till att socialdemokraternas förmåga att regera landet kom att ifrågasättas.

De politiska positionsförändringar som tidigare beskrivits var en förutsättning för bildandet av ”Allians för Sverige”. De lyckades framstå som enade, även om det

egentligen dröjde ett helt år innan de vid ett möte i Bankeryd började precisera vad de egentligen var överens om, utöver att de ville bilda regering tillsammans. En annan viktig faktor var att statsministerfrågan aldrig blev föremål för någon större intern träta mellan de borgerliga partierna. Alliansens stora värde för de borgerliga partierna var att de fick ökad trovärdighet i det som tidigare varit en av deras svagaste grenar, nämligen regeringsfrågan.

PR-mässigt var bildandet av alliansen en stor succé, eftersom den länge betraktades som en nyhet som stod i kontrast till det utåt sett mer ansträngda samarbetet mellan socialdemokraterna och samarbetspartierna. De borgerliga partierna var också skickliga på att marknadsföra sig. Inte sällan gick det ut på att partierna signalerade oenighet för att efter en kort tid enas. Enigheten på så sätt en större nyhet än om de inte dramatiserat en konflikt i ett tidigare skede.

En annan effekt av den borgerliga alliansen var att den ökade regeringens beroende av vänster- och miljöpartiet. Det märktes inte minst inom försvarspolitiken där centerpartiet övergav den tidigare samsynen med socialdemokraterna för att i stället göra upp med de andra borgerliga partierna. För valrörelsen hade det förmodligen störst betydelse därför att det var mycket svårt för socialdemokraterna att hävda att det skulle vara möjligt att regera med hjälp av "hoppande majoriteter".

Näringslivshögern och dess nätverk

Den svenska borgerligheten är mer än bara de fyra borgerliga partierna. Det finns skäl att uppmärksamma det sätt på vilket Svenskt näringsliv och andra näringslivsfinansierade organisationer har verkat under de senaste åren. I början av mandatperioden valde Svenskt näringsliv att prioritera frågan om ett svenskt införande av euron och tonade därför ned kritiken av socialdemokraterna. Efter folkomröstningen valde också näringslivsorganisationerna att gå in i tillväxtsamtal med den socialdemokratiska regeringen. Då dessa samtal inte ledde till framgång för den linje som Svenskt näringsliv drev övergavs dock strategin, något som också kan ha varit en bidragande faktor till att organisationen bytte ut sin verkställande ledning.

Efter det att Urban Bäckström blev VD återgick organisationen till en mer konfrontativ linje som på många sätt påminde om det "gamla SAF". Det illustreras inte minst av att SAFs tidigare informationschef Janerik Larsson återkom till organisationen som vice VD med ansvar för kommunikation och opinionsbildning. Svenskt näringsliv och andra av näringslivet finansierade aktörer, som tankesmedjan Timbro, har uppgiften att inta ytterpositioner som driver idédebatten, samtidigt som moderaterna har tonat ner sin gamla politik för att vinna stöd bland mittenväljarna. Inte minst syntes denna arbetsfördelning på det arbetsrättsliga området.

Näringslivshögern och dess nätverk har spelat en stor roll när det gäller den långsiktiga opinionsbildningen i borgerlig riktning. Under flera decennier har

organisationerna finansierat olika projekt som syftat till att påverka samhällsdebatten och ändra den politiska spelplanen. Genom Timbro och Stiftelsen Fritt Näringsliv finansierades också ett flertal olika smutskastningskampanjer mot arbetarrörelsen. På så sätt har de borgerliga partierna kunnat lämna mycket av "grovgörat" inom opinionsbildningen till allierade grupper som ändå befann sig på armlängds avstånd.

En annan viktig del av samma organisationers arbete har handlat om att knyta upp unga personer i de borgerliga partierna och göra dem lojala med näringslivets mest radikala agenda. En strategi som varit framgångsrik gentemot inte minst centerpartiet och dess ungdomsförbund.

Ett förändrat slagfält

Genom moderaternas kursändring var inte längre välfärden - skolan, vården, och omsorgen - en tydlig stridsfråga. Det var inte längre lika lätt för socialdemokraterna att med trovärdighet hävda att systemskiftet stod för dörren. I stället försköts konfliktlinjerna till socialförsäkrings- och arbetsmarknadspolitiken, där alternativen inte blev lika tydliga och där stödet för den socialdemokratiska politiken kanske inte är lika grundmurat som när det gäller kärnverksamheterna i välfärden.

Det hade också stor betydelse att det tongivande och dominerande borgerliga partiet inte längre var ett tydligt ytterkantsparti, utan ett parti som utmanade socialdemokraterna i kampen om mittenväljare som avgör valen och väljer mellan de politiska huvudalternativen.

I valet 2006 mötte socialdemokraterna en strategiskt betydligt skickligare motståndare än tidigare. Borgerligheten hade lyckats förvandla två av sina svagaste grenar, sysselsättningspolitiken och regeringsdugligheten, till triumfkort.

Den socialdemokratiska motstrategin

Valanalysgruppens bild är att socialdemokraterna hade svårt att bestämma sig för hur den skulle bemöta den nya borgerligheten.

Framförallt verkar partiet haft svårt att välja om de nya moderaterna skulle beskrivas som "samma gamla höger" eller som "flip-floppande" (ständigt åsiktsbytande fram och tillbaka), alternativt att de var villiga att "säga vad som helst för att bli valda".

Från tid till annan fick den ena beskrivningen större utrymme än den andra. Det saknades en tydlig motstrategi.

När det gäller förhållandet till de andra borgerliga partierna verkar strategin i förhållande till centern ha varit att berömma partiets historia men samtidigt fördöma den tydliga högerkantringen. I folkpartiets fall inriktades argumentationen på att säga att de svek sina socialliberala ideal, t ex när de gick med på försämringarna inom sjukförsäkringen.

Det är uppenbart att socialdemokraterna försökte skapa tydliga höger-vänsterkonflikter i de centrala välfärdsfrågorna. Exempelvis beskrevs effekterna på välfärden av de borgerliga partiernas skattepolitiska mål, ett EU-genomsnitt i skattetryck, vilket innebar skattesänkningar på 250 miljarder. Det skulle motsvara var femte skattekrona och i förlängningen var femte polis, var femte lärare och så vidare.

Problemet var att journalisterna och väljarna inte uppfattade budskapet som trovärdigt.

Debatten kom långt mer att handla om socialförsäkringarna och då framförallt om a-kassan, en debatt som borgerligheten fick dit man ville ha den. Den beskrevs och uppfattades av många som ett val mellan "arbete eller bidrag".

Socialdemokraterna hade också svårt för att bestämma sig för om de borgerliga partierna skulle beskrivas som splittrade eller inte. Om de skulle beskrivas som enade var tanken att enigheten skulle förklaras med att den nästan enbart berodde på att mittenpartierna anpassat sig till moderaternas politik.

”Time for change” – ”Dags att byta regering”

”Time for change!”. ”Dags att byta regering”. ”Varför inte ge de borgerliga chansen?”.

Förmodligen spelade också argument som dessa en roll för valförlusten, om än en underordnad sådan. Underordnad, därför att de i hög grad är beroende av hur alternativen framstår.

En första förutsättning för att maktväxlingsargument skall fungera är att regeringen har regerat länge.

Socialdemokratiska regeringar hade regerat i 12 år. Göran Persson själv steg in i hetluften redan 1993 som ekonomisk talesman, i en situation då svensk ekonomi havererat under Carl Bildts fyrtipartiregering. Göran Persson blev partiledare och statsminister 1996.

De socialdemokratiska regeringarna regerade inte bara i 12 år utan dessutom under en period i svensk inrikespolitisk historia som måste beskrivas som synnerligen svårbemästrad. Utan egen majoritet och med skiftande regeringsunderlag, med uppgiften att få svensk ekonomi på fötter och undvika en kollaps för välfärdsstaten.

Den första förutsättningen var alltså uppfylld. S-regeringen hade regerat länge.

De borgerliga valstrategerna kunde därmed försöka få gehör för argumentet att den enbart av det skälet nog hade gjort sitt bästa. Vilket de också gjorde.

Fredrik Reinfeldt matchades också fram på ett skickligt sätt och fick genomslag i medierna som det nya, pigga alternativet. Inte sällan beskrevs den socialdemokratiska regeringen som om den gett sitt bästa och Göran Persson som trött.

Otydliga alternativ

En andra förutsättning för att maktväxlingsargumentet skall fungera är att alternativen ser hyggligt lika ut. Med andra ord att väljarna kan bibringas föreställningen att resan går till samma ställe även om man byter förare. För att fortsätta den bilden, blir det då naturligare att hävda att det är dags att byta förare, särskilt om den som kör har kört länge, dessutom i mörkerkörning med tät mötande trafik.

Den moderata valstrategin gick ut på att ”triangulera”, att ta över motståndarens argument, att lägga sig så nära socialdemokratin som möjligt.

Moderaternas nya ansikte, som ”det nya arbetarepartiet”, nedtoningen av skattesänkingskraven och angreppen på den gemensamma välfärden, tjänade förstås det syftet, att göra ett skifte odramatiskt, att få det att framstå som om det bara innebar fördelar. Samma politik, men nya friska tag.

Till saken hör förstås att moderaterna lyckades övertyga fler än tidigare om att man hade svaren på den svåraste frågan; ”Hur skall de nya jobben skapas? Samtidigt som socialdemokraterna på just detta område framstod som alltför bekymmerslösa. Kanske var de tröttkörda och orkade inte se och ta itu med fler problem?

Det bästa botemedlet mot maktväxlingsargument av typen, ”det är dags att pröva något nytt”, är att alternativen är tydliga och att väljaren kan övertygas om att färden kommer att gå i en annan riktning med en ny regering, att priset för ett byte framstår som alltför högt.

Socialdemokraterna gjorde sitt bästa för att övertyga om att resan med en borgerlig regering skulle gå mot ett annat mål, att systemskiftet ingalunda var skrinlagt. Men man lyckades inte övertyga.

Däremot förefaller det som om sensationellt många, sensationellt snabbt efter valet fått upp ögonen för att det verkligen är så.

Regeringsfrågan och det rödgröna samarbetet

Socialdemokraterna har vid ytterst få tillfällen under sina många år i regeringsställning haft egen majoritet i riksdagen.

Vid några tillfällen har regeringsunderlaget skapats genom samarbete över blockgränsen, men framför allt fanns det länge en vänstermajoritet i riksdagen och partiet kunde utgå från att vänsterpartiet inte skulle fälla en socialdemokratisk regering.

I och med att socialdemokratiska regeringar, som under den senaste mandatperioden, blivit beroende av stöd också från miljöpartiet, eller från andra partier, har situationen förändrats.

En realistisk syn innebär att socialdemokraterna i normalfallet kommer att behöva söka samarbete i riksdagen också framöver.

Enad och högervriden borgerlighet

Regeringsfrågan blev i valet 2006 en positiv faktor för det borgerliga alternativet, efter att den i rader av val hade varit en av borgerlighetens svaga punkter och till fördel för socialdemokraterna. Det berodde i första hand på politiska positionsförändringar inom borgerligheten och på att de enskilda partierna - främst moderaterna - torgförde ett annat budskap än i tidigare val.

De borgerliga partierna lyckades framstå som ett dugligare och mer enat regeringsalternativ än tidigare. Det uppnådde man genom att bilda och marknadsföra den borgerliga "alliansen" och genom välplanerade, gemensamma politiska utspel. Låt vara också genom att, när det brände till, vika undan och tillfälligt överge sina förslag. Som t ex de mest radikala förslagen från Bankeryd om att försämra sjukförsäkringen.

Den borgerliga "alliansen" blev möjlig genom moderaternas skenbara förvandling från överklassparti och extremt högerparti, till ett i skatte- och välfärdsfrågor mera resonabelt parti med anspråk på att representera också arbetarväljare. Men den nya borgerligheten blev inte minst möjligt genom att i första hand centerpartiet, men också folkpartiet gjort en rejäl högersväng.

Bort tynade bilden av en ständigt splittrad borgerlighet med betydande intern ideologisk spännvidd och benägenhet att i regeringsställning, på grund av inre stridigheter, dra fråga efter fråga "i långbänk".

Socialdemokraterna väntade sig i det längsta att allt snart skulle återgå till det normala och att den borgerliga alliansen skulle spricka.

Så blev det nu inte. Fram trädde i stället en annan bild, av en handlingskraftig "allians" beredd och mer kapabel att regera landet. Ofta innebar kompromisserna mellan de borgerliga partierna att de hittade en gemensam politik som var förankrad i mittfältet, medan de mer extrema uppfattningarna tonades ner.

Regeringsfrågan svår – men inte stor

Socialdemokraterna regerade under hela mandatperioden i samverkan med och med hjälp av miljöpartiet och vänsterpartiet. Man presenterade tidigt ett gemensamt 121-punktsprogram som en politisk plattform för mandatperioden.

De borgerliga utsatte förstås socialdemokraterna för press i regeringsfrågan. Man krävde besked; Hur såg alternativet till en borgerlig regering ut efter valet? Skulle miljöpartiet/och eller vänsterpartiet få plats i regeringen? Socialdemokraterna valde att inte ge ett direkt svar på den frågan. Budskapet blev i stället att; ”vi söker mandat för en socialdemokratisk regering” och ”de har ställt krav på taburetter tidigare”, med undertexten att vi har lyckats mota sådana krav tidigare och vi kommer att klara det igen!

Valanalysgruppens intryck är att regeringsfrågan aldrig blev särskilt stor i valrörelsen. Däremot var den en fördel för de borgerliga när den kom upp. Frågan är om socialdemokraterna kunde och borde ha hanterat regeringsfrågan annorlunda? Borde man ändå ha presenterat ett vänsteralternativ före valet, där miljöpartiet och vänsterpartiet ingått i regeringen och med en gemensam politisk plattform? Det är för det första tveksamt om det hade gått att få gehör för en sådan linje i partiet. Risker är också att ett sådant agerande gjort ont värre i de väljargrupper där skepsisen mot samarbetet var och är utbredd. Valanalysgruppen menar att samtliga handlingsalternativ som stod till buds var problematiska.

Ett nödvändigt rödgrönt samarbete

Samarbetet med miljöpartiet och vänsterpartiet gjorde det möjligt för socialdemokraterna att punkt för punkt genomföra det program – valmanifestet – som man gått till val på 2002. Samarbetet var framgångsrikt, men ledde ändå till problem internt och i en del väljargrupper. Inte minst miljöpartiets uppgörelse med de borgerliga om undantagen i LAS, Lagen om anställningsskydd, men också frågor som drivmedelsbeskattningen, torskfiskestoppet, flygskatten och friåret ledde till att tidvis ganska tung intern kritik riktades mot de politiska uppgörelserna med i första hand miljöpartiet.

Kritiken mot samarbetet med miljöpartiet var som starkast bland aktiva och grupper av arbetarväljare i LO-leden, inte minst i norra Sverige. Medan samarbetet med vänsterpartiet drog på sig kritik främst från väljare i mellanskikten och i storstadsregionerna och i första hand på grund av partiets kommunistiska arv. Mindre däremot på grund av vad man åstadkom i förhandlingarna. Oftast handlade det om att bjuda över vad gällde pengar till kommunerna eller till arbetsmarknadspolitiken.

Vi vill betona att samarbetet med miljöpartiet och vänsterpartiet både var politiskt logiskt efter valet 2002 och med tiden blev alltmer logiskt. Detta därför att

miljöfrågorna måste hanteras och lösas samtidigt som de sociala och ekonomiska klyftorna skall överbryggas. Och dessa utmaningar skall mötas med en sammanhållen politik.

Genom centerpartiets och folkpartiets högersvingar är dessutom blockpolitiken mer cementerad än någonsin tidigare. Det är svårt att idag se öppningar till den högervridna borgerlighet som utkristalliserat sig. En annan sak är att det vore önskvärt att det fanns öppningar över blockgränsen. Och socialdemokraterna måste ha en beredskap ifall "mitten" i svensk politik skulle återuppstå.

Som det politiska landskapet ser ut idag pekar mycket mot ett nytt rödgrönt samarbete också efter valet 2010, även om målet är egen socialdemokratisk majoritet i riksdagen. Partiet bör dock i god tid före valrörelsen 2010 ha en genomtänkt beredskap för hur regeringsfrågan skall hanteras.

Socialdemokratin måste i varje läge vara beredd att ta sitt parlamentariska ansvar som största parti och har dessutom ett självklart intresse av att i varje situation så långt möjligt förverkliga sin egen politik.

Partiets egen politik måste lyftas fram bättre

Vår utgångspunkt är alltså att socialdemokraterna också i framtiden kommer att behöva samarbeta med andra partier för att skapa regeringsunderlag i riksdagen. Partiet kommer därmed att tvingas till politiska kompromisser.

Det blir därför extra viktigt att så långt möjligt förankra kompromiserna i partiorganisationen. Lika viktigt är det att så långt möjligt göra boskillnad mellan just kompromiserna och vad som är partiets egen politiska linje.

Ett problem, som var ett utflöde av samarbetet så som det bedrevs under den gångna mandatperioden, var att politiska förslag förhandlades fram och tidigt "låstes" i sin utformning. Det fick ibland till följd dels att partiet lokalt kände sig åsidosatt och dels att sakkunskapen i riksdagens utskott och utredningsväsendets kompetens inte togs tillvara.

Vi vill betona att det finns gränser för hur långt det är möjligt att förankra förhandlingarna och deras resultat i vida kretsar, men vi tror att modellen för samarbete borde gå att utveckla både så att partiet blir mera delaktigt och så att de normala beredningsorganen inte "rundas", utan används flitigare för att få fram väl avvägda reformer och lagförslag.

Valanalysgruppen menar också att partiet behöver bli bättre på att tydliggöra skillnaderna mellan partiets egna uppfattningar och kompromiserna. Det är en tendens att när väl den politik utkristalliserats som är möjlig att få igenom i riksdagen, då blir den inte bara till regeringens utan också socialdemokraternas linje. Den försvaras av regering, riksdagsledamöter och partiarbetare som om den vore socialdemokratins högsta önskan.

Detta samtidigt som både vänsterpartiet och miljöpartiet regelmässigt valt att framhålla sina egna framgångar och ta avstånd från innehållet i kompromisserna på områden där man ville mer eller något helt annat.

Regeringen och riksdagsgruppen måste självklart stå upp för de uppgörelser man gör. Men det är fullt möjligt att göra klart att man står bakom en uppgörelse och samtidigt göra tydligt på vilka punkter man som parti har en annan linje. Framför allt är det möjligt för partiorganisationen att tydliggöra skillnaderna mellan det önskvärda och det möjliga, d v s mellan partiets egen politik och innehållet i kompromisserna.

De problem och det behov av ett ändrat förhållningssätt som vi här pekat på gäller i lika hög grad på regional och kommunal nivå.

Valanalysgruppen menar sammanfattningsvis att det är viktigt att i framtiden finna former för att tydliggöra skillnaden mellan partiets egen politik och innehållet i riksdagskompromisser och överenskommelser i landsting och kommuner. Och det är framför allt partiorganisationens uppgift att göra detta.

Att våga sätta makten på spel!

Till sist vill vi stryka under att det blir än viktigare, i ett läge där man mer eller mindre ensidigt hänvisats till samarbete åt ett enda håll, att våga sätta makten på spel. En regering som förhandlar utan att ha denna beredskap att faktiskt avgå, är naturligtvis utelämnad åt den andra partens eller de andra parternas krav.

Samtidigt vill valanalysgruppen betona det självklara, att om och när makten sätts på spel, då måste det ske på grund av skiljaktiga uppfattningar i ideologiskt tunga och principiellt viktiga frågor.

Samarbetet främst med miljöpartiet hade på många håll en svag förankring i arbetarrörelsen och hos en del väljare. Det är viktigt att säga att det också handlade om att socialdemokraternas egen miljöpolitik inte hade tillräckligt stark förankring.

Efter valet har det med dock med eftertryck visat sig att miljöfrågorna, främst klimatfrågan, är en av de riktigt stora utmaningarna. Slutsatsen borde alltså bli att socialdemokraterna med ännu större kraft än tidigare måste driva miljöfrågorna, idéerna om det gröna folkhemmet och uthållig tillväxt. Socialdemokratin måste våga utmana opinionen och ta strid för sin övertygelse! Också detta handlar om att våga sätta makten på spel.

En kluven bild av partiet

Valanalysgruppen har haft tillgång till flera undersökningar som på olika sätt mäter hur väljarna ser på partierna och deras karaktärsdrag. Bilden av socialdemokratin och dess företrädare är som framgår av redovisningen i avsnittet "Partiernas karaktärsdrag" kluven och delvis problematisk.

Å ena sidan uppfattas vi som ett parti som utgör en garant för trygghet och "står på de svagas sida", å andra sidan som ett parti som förknippas med "byråkrati" och som "är myndighetsmaktens parti".

Vi konstaterar att många väljare i sammanfattning uppfattade socialdemokraterna och dess ledarskap som maktfullkomligt, med företrädare som inte lyssnar och inte "lever som de lär". Dessa stämningar bekräftades även i de fokusgrupper som genomfördes, i huvudsak med väljare som lämnat partiet i senaste valet.

Det är för det första inte förvånande att de som tagit beslutet att rösta på ett annat parti är kritiska på just de här punkterna. Det är för det andra i någon mening ofrånkomligt att ett parti som regerat i tolv år, under en tid då många svåra beslut fattats, tenderar att växa samman med makten, byråkratin och myndighetsutövningen.

Vi ser också i materialet indikationer på att det handlar om lätttrörliga stämningar och att attityderna svänger snabbt. Redan i mätningen sent på hösten 2006 var väljarnas bild av socialdemokraterna något mer positiv.

Samtidigt handlar det om signaler värda att ta på största allvar, bland annat därför att den delvis negativa bilden av partiet kan misstänkas ha bidragit till valförlusten. Men också av ett mera tidlöst och grundläggande skäl. På ett parti, med solidaritet och rättvisa som politiska mål och rättesnören, ställs större krav än på andra partier att främst förknippas med demokratiska värden och att leva som man lär.

Att leva som man lär

Frågan är då varför vi i så hög grad kommit att förknippas med negativt laddade kännetecken?

Mandatperioden kom att kantas av katastrofer och affärer. De senare med såväl ungdomsförbundet som med fackliga och partiföreträdare i huvudroller. De riktigt besvärande och mest skadliga för bilden av partiet handlade om hur man utnyttjat sina positioner för att vinna ekonomiska eller andra fördelar.

Det hjälper inte att det bara är ett fåtal av partiets företrädare som missköter sig. Det hjälper inte att så gott som alla (Men alltså inte riktigt alla) – både av det stora flertal som jobbar helt ideellt eller för blygsamma ersättningar och av politiker och fackliga funktionärer – lever som de lär och överhuvudtaget aldrig figurerar i sammanhang där hederlighet eller politiska avsikter kan sättas ifråga.

Det är de alltför många uppmärksammade undantagen som i hög grad sätter bilden.

Vi har inga belägg för, och tror inte heller att någon annan har det, att antalet affärer, där det verkligen funnits skäl för klander, blivit fler genom åren. Vi är heller inte övertygade om att dagens socialdemokrater i mindre grad än förr skulle leva som de lär. Men självklart har "affärerna" spelat en roll för att skapa den dåliga bilden. Överhuvudtaget spelar våra företrädares uppträdande i officiella, men också i privata sammanhang, en allt större roll i en politisk tillvaro där mediebevakningen blivit allt mer personfixerad och där strålkastarljuset ständigt är på.

Vi skyller inte affärerna på medierna. Däremot är vi säkra på att mediebevakningen och "dreven" blivit intensivare. Det är mediernas roll att kritiskt granska makthavare. Men vi kan samtidigt inte avstå från att anlägga kritiska synpunkter på mediernas sätt att göra sitt jobb. Det är enligt vår mening en sak att sakligt och kritiskt och med respekt för pressetiska regler granska och beskriva. En annan sak att förfölja och utkräva "ansvar" vid sidan av rättsväsendet och den demokratiska processen.

Arvet efter krispolitiken

När den negativa bilden skall förklaras måste den nog ses också som en skugga av 90-talet och krispolitiken som på många sätt utmanade de socialdemokratiska väljarna. För att få ordning på de offentliga finanserna användes såväl skattehöjningar som nedskärningar och tuffa besparingsprogram. Politiken var framgångsrik men har bidragit till en bild av socialdemokratien och dess företrädare som hårda maktutövare. Kritiken under de här åren formulerades ofta i termer som "vi känner inte längre igen partiet". Det är ingen dålig gissning att krispolitiken ännu idag sätter sina spår i bilden av socialdemokratien och dess företrädare. Trots att denna period nu ligger ganska långt bakom oss och trots att välfärdsstaten både överlevde och på många områden har stärkts. Det är heller inte osannolikt att denna period med tuff krishantering fostrade ledare som - om inte med nödvändighet, så med viss logik - hade lite hårdare nypor och framstod som mera maktfullkomliga.

Bilden måste också förstås i ljuset av de politiska tillkortakommanden som vi pekar på i den här analysen. Om och när socialdemokraterna "levererar", eller upplevs leverera det som väljarna efterfrågar, är toleransen för enskilda misstag och dåliga attityder större.

Om människor känner att vi har sett problemen och reagerar på dem, då blir de negativa reaktionerna färre och svagare än om man upplever att vi inte har förstått vad de säger och deras situation. Då blir naturligtvis steget kortare, till att uppfatta oss om självgoða och maktfullkomliga. Självgoðhet förvandlas då till kompetens och maktfullkomlighet till handlingskraft.

Frågan om hur bilden av partiet skapats måste därför också ses i ljuset av att vi uppfattades som för stolta över makroekonomins utveckling, men för lite engagerade i de samhällsproblem som ännu fanns eller i nya som kom till.

Bilden av Göran Persson

Vad gäller Göran Perssons framtoning under mandatperioden och i valrörelsen vill vi gärna göra en kort tillbakablick. Vi erinrar alltså om att han under sin långa period som statsminister upplevt stora svängningar i fråga om popularitet, i varje fall så som den mäts i olika politiska "marknadsundersökningar".

Det började med låga popularitetssiffror och negativ press. Sedan vände allt. Kring tiden för det svenska ordförandeskapet i EU och valsegern 2002 hade Göran Persson lyft och höjts till skyarna. Populariteten var stor långt in i borgerliga led och till och med på borgerliga ledarsidor. Sedan sänktes Göran Persson igen.

I valet 2006 framställdes och framstod han som sliten och trött.

Så här skrev medieforskaren Kent Asp i Dagens Nyheter den 10 januari. *"Aldrig förr har de borgerliga fått så positiv valbevakning... Sammantaget kan framförallt skäligheten i den ensidigt negativa bilden av Göran Persson ifrågasättas".*

Den ständigt återkommande mediedramaturgin i valrörelsen 2006 handlade om mötet mellan den gamle trötte mästaren och den unge, pigge utmanaren. Kampen vevades gång på gång och åtföljdes av otaliga omröstningar om "vem som vann".

Valrörelsen kom i alltför hög grad att utveckla sig till ett "personval". Göran Persson var för ensam i sin roll som vallokomotiv. Fler ledande partiföreträdare borde ha kunna profilera sig och matchats bättre inte bara under valrörelsens sista skälvande veckor, utan under hela mandatperioden.

Vi konstaterar att partiordförande Göran Perssons husbygge har varit en följetong under ett par års tid i medierna. Många valarbetare fick ägna allt för mycket tid åt att diskutera saken.

Följ upp "etikkommissionens" förslag

I april 1996 beslutade partistyrelsen att tillsätta en arbetsgrupp med uppdraget "att studera och komma med förslag om vad som kunde göras för att komma tillrätta med oskäligen avgångsvederlag".

Arbetsgruppen preciserade det sedan själv så att den också skulle "lämna initiativ... i angränsande frågor om moral och etik".

Bakgrunden var en pågående och upprörd debatt om direktörsfallskärmar, men också en rad "affärer" med mer eller mindre nära anknytning till arbetarrörelsen.

Arbetsgruppen förslag blev bland annat normbildande för socialdemokratins politik i fråga om löner och avgångsvederlag för chefer i offentliga myndigheter

och företag men också för vår syn på politikerlöner, arvoden, pensioner, förmåner och representation,

Resultatet av detta arbete har enligt vår mening, tvärtemot vad de senaste årens offentliga debatt kan ge intryck av, blivit en förbättring för att inte säga moralisk skärpning på dessa områden. Med reservation för att vi då avser vad som hänt inom den politiska och offentliga sfären.

I de stora börsbolagen i det privata näringslivet torde utvecklingen på området chefslöner, bonusar och optioner ha fortsatt i samma riktning som förut för att befinna sig allt längre bortom det rimligas gräns.

I ett avslutande kapitel i sin rapport²⁵ föreslår arbetsgruppen bland annat att partiet på olika nivåer skall "ta initiativ till samtal inom partiorganisationen om de frågor om etik och moral som diskuteras i denna rapport", "att etik och moralfrågor ges ett stort utrymme i partiets framtida utbildningsverksamhet, exempelvis inom förtroendemanna- och ledarskapsutbildning" och "att socialdemokratiska partiet vårdar och utvecklar det demokratiska ledarskapet."

Valanalysgruppen vill för sin del understryka vikten av att följa upp arbetsgruppens råd och anvisningar som också blev partistyrelsens beslut. Arbetet med dessa frågor måste bedrivas ständigt och uthålligt.

²⁵ "Öppenhet, tydlighet, rimlighet – En rapport om insatser mot fallskärmar, fiffel och fusk". Juni 1997

De förlorade väljarna

Som tidigare nämnts gjorde socialdemokraterna sitt sämsta riksdagsval sedan 1914. Det innebär att partiet förlorade väljare inom i princip alla väljargrupper. Väljarförlusterna är dock inte jämt fördelade mellan olika befolkningsgrupper. I detta avsnitt analyseras de väljargrupper där partiet gjorde särskilt dåliga val.

Detta kapitel är uppdelat i olika avsnitt där det första handlar om vad som i bred bemärkelse kan kallas för *mellanskiktet*. Avsnittet tar sin utgångspunkt i att socialdemokraterna förlorat stort bland väljare som definierar sig som tjänstemän, medlemmar i TCO och väljare som själva placerar sig ”i mitten” på den politiska skalan.

Det andra avsnittet handlar om *storstadsväljarna* i allmänhet och om *Stockholm* i synnerhet. Socialdemokraterna gjorde ett katastrofval i Stockholm med omnejd och det finns därför skäl att särskilt analysera huvudstadsregionen och andra storstadsområden. Det sista avsnittet handlar om de *äldre* där partiet också uppnådde ett påfallande dåligt valresultat.

Mellanskiktet

Mellanskiktet är de väljare som socioekonomiskt befinner sig någonstans i mitten. Gruppen omfattar inte låginkomsttagare men inte heller dem som har de allra högsta inkomsterna. Tjänstemännen är en dominerande grupp i mellanskiktet.

I detta avsnitt diskuteras även de väljare som upplever sig stå i mitten politiskt eller som inte definierar sig som vare sig höger eller vänster. I hög grad sammanfaller dessa väljare med de personer som socioekonomiskt tillhör mellanskiktet. Hur vi än väljer att exakt definiera väljare så är det tydligt att det är här som socialdemokraterna har förlorat den största andelen väljare.

I en del val har partiet förlorat egna kärnväljare till soffan, men så var inte fallet 2006 som tvärtom kännetecknades av ett högt valdeltagande. I detta val skedde den stora förflyttningen av väljare från socialdemokraterna till moderaterna. Och de väljare som gjorde den resan befann sig i huvudsak i detta mellanskikt.

Partiet förlorar fler väljare bland tjänstemän än bland arbetare och företagare, fler bland TCO-medlemmar än bland LO-medlemmar eller SACO-medlemmar, och fler bland väljare som placerar sig i mitten än bland väljare till vänster eller höger (i den senare gruppen är dock stödet mycket litet). En grupp som ekonomiskt, men inte kulturellt och utbildningsmässigt, går att räkna till mellanskiktet är manliga LO-medlemmar med relativt höga inkomster, företrädesvis inom IF Metall och Byggnads. Även i den gruppen har socialdemokraterna förlorat många väljare till moderaterna.

Anledningarna till att väljare lägger sin röst på ett parti kan vara flera. Att väljarna delar partiets värderingar, att de upplever att deras intressen gynnas av partiets politik, på grund av tradition och tillhörighet eller att de ser ett visst parti som mer kompetent och regeringsdugligt än andra partier. Andra skäl kan vara att man vill protestera eller skicka en signal, skäl som dock främst gäller väljare som röstar på mindre partier.

De olika skälen kan vara sammanfallande. En LO-medlem skulle kunna tänkas rösta på socialdemokraterna både utifrån värderingar, gruppintresse och tradition, men även synen på regeringsdugligheten.

Det finns skäl att anta att skälen för personer i mellanskiktet att rösta på socialdemokraterna skiljer sig från till exempel stora delar av LO-väljarnas. I den senare gruppen känner många en starkare värdegemenskap med socialdemokraterna och socialdemokraternas politik, som gör att steget till att rösta borgerligt blir mycket längre. För mellanskiktets väljare har denna lojalitet i regel varit svagare och andra skäl vägt tyngre. För att förstå varför mellanskiktets väljare överger socialdemokraterna är det viktigt att begrunda varför svensk socialdemokrati historiskt sett alltid har varit mycket stark i dessa grupper.²⁶

Vi tror oss kunna identifiera tre mycket viktiga faktorer:

- *Den generella välfärden.* Även medelklassen har vunnit på att betala relativt sett höga skatter. Det har skapats en värde- och intressegemenskap mellan arbetarklassen och mellanskiktet. Fördelarna med ett samhälle med små klyftor har varit tydliga för breda grupper.
- *Regeringsduglighet och allmänt förtroende.* Socialdemokraterna har visat att de kan styra landet och borgerligheten har vid upprepade tillfällen visat att de inte kan det.
- *Pragmatismen.* Socialdemokraterna har varit ett vänsterparti som alltid varit förankrat i det mittfält där huvuddelen av de svenska väljarna befinner sig. Till skillnad från till exempel brittiska Labour har partiet inte haft perioder där det stött bort mittenväljarna. (Även om en del skulle hävda att så delvis skedde i samband med löntagarfondsdebatten).

Faktorerna överlappar varandra. Förmågan att hålla god ordning på statens finanser kan både räknas till regeringsduglighet och till pragmatism. Frågan som valanalysgruppen ställer sig är om det finns skäl att anta att någon eller några av dessa tre faktorer vägde lättare i 2006 års val än i tidigare val? Valanalysgruppen tror att så är fallet.

²⁶ Här skiljer sig svensk socialdemokrati från socialdemokratin i många andra länder då partiet aldrig valt att antingen vara ett klassparti eller ett idéparti. I de länder där partiet valt att främst vara ett klassparti (tidvis Storbritannien) eller ett idéparti (Frankrike) har väljarstödet varit mer begränsat.

Den generella välfärden

I 2002 års val var det möjligt att angripa moderaterna, och därmed indirekt hela borgerligheten, för att de ville föra en skattepolitik som i grunden äventyrade den svenska välfärdsmodellen. Eftersom det finns en stark uppställning bland svenska väljare för att betala höga skatter för att trygga kvaliteten i skolan, vården och omsorgen, var det tämligen enkelt att definiera ut borgerligheten som ett hot mot välfärden.

I 2006 års val lyckades moderaterna försvaga trovärdigheten i en argumentation som hävdade att de ville radera välfärden. Fredrik Reinfeldt lovade till och med att ”vad än socialdemokraterna lovar så lovar vi att ge ännu mer” till dessa områden. I stället riktade borgerligheten in de besparingar som skulle betala skattesänkningarna på de områden som inte är mest betydelsefulla för just mellanskiktet, det vill säga på socialförsäkringarna.

Socialförsäkringarna, som bygger på inkomstbortfallsprincipen, är i och för sig utformade så att de också omfattar det breda mellanskiktet. Borgerligheten valde dock att främst skjuta in sina besparingar på de ersättningssystem som är minst viktiga för just mellanskiktet. De minsta besparingarna skulle göras på föräldraförsäkringen och de största skulle göras inom arbetslöshetsförsäkringen och för förtidspensionärerna, medan sjukförsäkringen skulle råka ut för besparingar i mellanklassen.

På så sätt kunde många väljare i mellanskiktet känna att det var ”några andra” som skulle få lägre ”bidrag” utan att de själva skulle drabbas av försämringarna. Man skulle alltså kunna säga att borgerligheten var strategiskt skicklig, men cynisk, då udden riktades mot de sämst ställda och inte mot marginalväljare som har det något bättre.

Här finns det skäl för socialdemokraterna att var självkritiska. Genom att ”taken” i socialförsäkringarna legat på en sådan nivå att stora grupper inte fått någon ordentlig inkomstgaranti har mellanskiktets solidaritet med dessa system under lång tid försvagats.

Tjänstemän på mellannivå och många, främst manliga, LO-medlemmar har haft inkomster som gjort att ersättningarna i verkligheten legat långt under 80-procentnivån. Kanske borde vi också på ett klarare sett ha argumenterat för varför också höginkomsttagare skall omfattas av de generella försäkringarna. I detta sammanhang är det även viktigt att uppmärksamma att de låga taken gjort att stora grupper valt att antingen själva eller genom sina fackförbund teckna tilläggsförsäkringar för att på så sätt garantera sig ett fullgott försäkringsskydd. Dessa tillägg är också billigaste för de grupper som löper minst risk att behöva utnyttja systemen.

Sammanfattningsvis har inte de väljare i mellanskiktet som röstat på socialdemokraterna på grund av den generella välfärden känt att den politik som borgerligheten gick till val på utgjorde något hot.

Regeringsduglighet och allmänt förtroende

För många väljare i mellanskiktet väger bedömningen av regeringsdugligheten tungt. Valet tenderar att bli en omröstning om huruvida en regering förtjänar att bli omvald eller inte.

Historiskt sett har detta varit en av socialdemokraternas starkaste grenar i förhållande till de borgerliga partierna. Vilket inte minst märks i valen 1982 och 1994 där socialdemokraterna gjort mycket starka val i mellanskiktet som en följd av att borgerligheten misslyckats med att regera. I 2002 års val var detta också en stark plusfråga för socialdemokraterna som uppfattades som ett mycket kompetent regeringsalternativ.

Det var dock flera saker som hände under den senaste mandatperioden som på olika sätt undergrävde tilltron till regeringens förmåga att styra landet. Flera av dessa uppmärksammas särskilt i egna kapitel men i detta sammanhang bör åtminstone några uppmärksammas som kan ha varit särskilt viktiga för mellanskiktets väljare:

- *Turerna med samarbetspartierna.* Den starka förhandlingsställning som miljöpartiet och vänsterpartiet hade undergrävde på flera sätt regeringens auktoritet samtidigt som det blev svårare att göra upp över blockgränsen i för väljarna viktiga frågor.
- *Arbetslösheten.* Regeringens tillkortakommanden när det gäller att hantera arbetslösheten gjorde att socialdemokraterna förlorade trovärdighet i något som brukar vara en riktig hemmaplansfråga.
- *Tsunamin.* Valanalysgruppen tror inte att flodvågskatastrofen i sig kanske påverkade särskilt många väljare eller att väljarna egentligen tror att en borgerlig regering hade hanterat frågan bättre. Däremot undergrävde den regeringens trovärdighet i just grenen "regeringsduglighet". Av flera skäl levde dessutom frågan kvar under hela valrörelsen.

Samtidigt har borgerligheten använt mandatperioden till att förbättra bilden av sig själv när det gäller regeringsdugligheten. Borgerligheten har en tradition av att ha varit splittrad och inte kunnat hålla ihop under en hel mandatperiod.

Inför 2002 års val inträffade ett bråk inom borgerligheten bara någon vecka före valet om vem som borde bli statsminister i en eventuell borgerlig regering. Genom bildandet av Allians för Sverige och ett mycket skickligt opinions- och PR-arbete kring detta lyckades borgerligheten ge en bild av att de var mer enade och regeringsdugliga än vad socialdemokraterna och samarbetspartierna var. Bland annat i och med moderaternas starka ställning i opinionen, och sannolikt också på grund av deras nya framtoning, valde även de andra borgerliga partierna att acceptera Fredrik Reinfeldts ställning som en tydlig statsministerkandidat.

Ovanstående resonemang förstärks av tidigare refererade opinionsundersökningar som visar att socialdemokraterna hade lägre förtroende än moderaterna när det gällde jobben och ekonomin, två viktiga frågor som

dessutom, enligt andra mätningar, var än viktigare för just dessa mellanskiktsväljare.

Nära kopplat till frågan om regeringsdugligheten ligger andra förtroendefrågor, som inte minst handlar om förtroendet för olika partiföreträdare och derasandel. Historiskt sett har Sverige sällan drabbats av "affärer" och skandaler som har påverkat valutgången. Och när de har gjort det har de oftast lett till förskjutningar av väljarstödet inom ett politiskt block, som till exempel i 2002 års valrörelse när det så kallade valstugeavslöjandet²⁷ förmodligen ökade antalet moderater som valde att i stället rösta på folkpartiet.

Under den senaste mandatperioden inträffade dock ett antal större och mindre "affärer" som sammantaget kan antas ha påverkat förtroendet för socialdemokraterna i negativ inriktning. Mer om dessa i ett annat kapitel.

Pragmatismen

Socialdemokraterna har normalt vunnit fler väljare bland dem som betraktar sig som mittenväljare än vad de så kallade "mittenpartierna" har gjort.

Socialdemokraterna har sällan uppfattats som ett ytterkantsparti. Partiet har kombinerat tydliga visioner – som folkhemmet och den generella välfärden – med en praktisk, snarare än dogmatisk, syn på hur samhället skall vara organiserat. Eftersom vänsterpartiet som har fått stå för ytterkantspolitiken haft ett begränsat inflytande har därför vänstersidan i politiken varit förankrad i mitten. På den borgerliga sidan har det däremot, sedan centerpartiet tappade sin ledande ställning på 70-talet, varit så att det dominerande partiet varit ett ideologiskt tydligt ytterkantsparti som förknippats med ett systemskifte. Det har gjort att den borgerliga sidan i politiken varit förankrad tydligt åt höger i stället för i mitten.

Det som har skedd under den senaste mandatperioden var att moderaternas ompositionering gjorde att det dominerande borgerliga partiet inte längre kom att uppfattas som ett tydligt ytterkantsparti. Det har gjort att många mittenväljare inte längre uppfattar moderaterna, och därmed heller inte den samlade borgerligheten, som ett hot.

På vänstersidan har det också skett förändringar under mandatperioden. Socialdemokraterna har inte gjort några större ideologiska förflyttningar, men däremot har vänsterpartiet och miljöpartiet fått ett tydligt större inflytande. Då åtminstone vänsterpartiet uppfattas som ett ytterkantsparti och då miljöpartiet intar en rad utmanande och impopulära ståndpunkter har detta alternativ som helhet kommit att framstå som mindre attraktivt för många mittenväljare. Låt vara att vi misstänker att flera av dessa ståndpunkter mött en ökad förståelse i takt med att klimatfrågan vuxit fram till en ödesfråga i debatten efter valet. Många väljare som placerar sig själva i mitten har dock en mycket negativ inställning till framförallt vänsterpartiet.

²⁷ Uppdrag Granskning genomförde ett antal intervjuer med politiska företrädare vid valstugor. Ett stort antal moderata företrädare uttryckte sig då mycket negativt mot invandrare.

I tidigare avsnitt beskrevs hur socialdemokraterna hade ett lägre förtroende än moderaterna när det gällde jobben och ekonomin. Vi tror att socialdemokraterna också på andra områden hade en politisk framtoning som inte stod i överensstämmelse med den som många väljare i mellanskiktet efterfrågade. Ett sådant viktigt område är skolan, där socialdemokraterna kom att uppfattas stå för en kravlös skola utan tydliga kunskapskrav. Oavsett vad vi anser om den bilden är det tydligt att socialdemokraterna hade lågt förtroende i denna, för dessa väljare mycket viktiga fråga.²⁸

LO-medlemmar som inte är låginkomsttagare

Lönerna skiljer sig kraftigt inte bara mellan de fackliga huvudorganisationerna utan även inom dem. Inom LO sammanfaller inkomstskillnaderna ofta med kön och sektor. Männen arbetar i huvudsak inom den privata industrin medan kvinnorna i huvudsak arbetar inom privat och offentlig tjänstesektor. I gruppen manliga LO-medlemmar med relativt höga inkomster, främst medlemmar i Metall och Byggnads, har socialdemokraterna förlorat många väljare till moderaterna.²⁹ Däremot ligger socialdemokraterna still eller till och med ökar bland till exempel Kommunals medlemmar.³⁰

Skälen till att socialdemokraterna förlorar många inom denna grupp kan vara flera, men det finns skäl att anta att de högre lönerna och att anställningen mer sällan är i offentlig verksamhet gör att skälen för att rösta socialdemokratiskt väger något lättare för dessa grupper. Vi vet att frågor som rör arbetsmoral är viktig för denna grupp av väljare och att moderaternas budskap om att de står för arbete medan socialdemokraterna står för bidrag kan ha haft betydelse. Andra faktorer som kan ha vägt tyngre i gruppen kan vara drivmedelsbeskattningen och misslyckandena på integrationspolitikens område. I det sammanhanget bör det även nämnas att inställningen till miljöpartiet är mycket negativ för många väljare i denna grupp.

Slaget om mellanskiktet

Några av de viktigaste skälen till att så många i mellanskiktet röstar på socialdemokraterna hade försvagats inför 2006 års val. För många av socialdemokraternas kärnväljare väger "klassintressen" och mera ideologiskt präglade värderingar tyngre än regeringsduglighet. De rubbas heller inte lika lätt i sin övertygelse av olika politiska "affärer". Det gör att de är mindre känsliga och rörliga än vad många väljare inom mellanskiktet är.

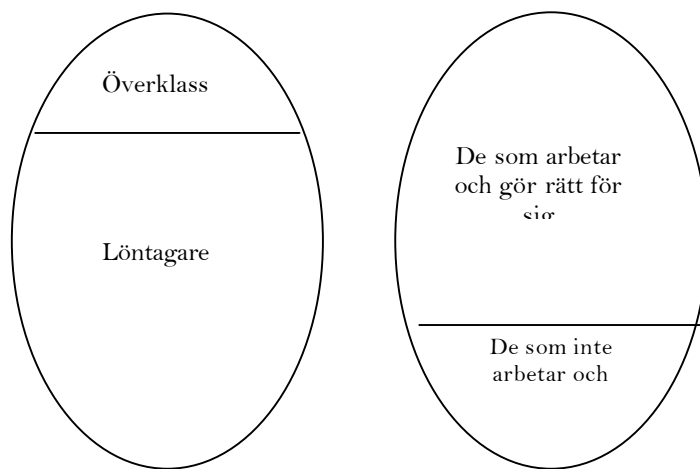
²⁸ När olika skolpolitiska förslag testas i olika opinionsundersökningar finns det ett starkt stöd för mera av ordning och reda, kunskapsprov och betyg med mera. Stödet är särskilt stort bland medlemmar i LO och TCO medan det är något lägre bland akademiker. De socialdemokratiska väljarna skiljer sig inte heller på något dramatiskt sätt från de borgerliga heller. Källa: Sifo.

²⁹ En del av dessa väljare har även gått till sverigedemokraterna. I det stora hela är dock den rörelsen betydligt mindre omfattande än den som har skett till moderaterna.

³⁰ Ökningen beror bland annat på på överströmningen av kvinnliga LO-medlemmar från Vänsterpartiet.

För att vinna val och regeringsmakten måste dock socialdemokraterna vinna tillbaka väljare i mellanskiktet. Det är inte möjligt att vinna regeringsmakten med enbart starkt stöd hos LO-medlemmar med låga och medelhöga inkomster, offentliganställda tjänstemän, invandrare och ideologiskt radikal medelklass. Socialdemokraterna måste vinna väljare i det breda mellanskiktet. Historiskt har detta varit möjligt genom att socialdemokraterna utformat välfärdssystem som förenat intressen hos arbetarklassen och medelklassen. En politik som fått ett av sina viktigare uttryck i utformningen av den generella välfärden och inte minst inkomstbortfallsprincipen på socialförsäkringsområdet.³¹ Den socialdemokratiska uppgiften måste vara att också framgent utforma en politik som bygger värde- och intressegemenskap mellan traditionella kärnväljare och mellanskiktet och mellan sämre och bättre ställda i samhället.

Den borgerliga strategin handlar i stället om att skapa en gemenskap mellan mellanskiktet och dem som har det allra bäst. Ett tvätredjedelssamhälle, eller kanske snarare ett trefjärdedelssamhälle, där de som befinner sig längst ner ställts utanför den politiska och värdegemenskapen. Mellanskiktets väljare skall övertygas om att de inte förlorar något på försämrade ersättningar och på att lönerna pressas ned för de sämst ställda. Enkelt uttryckt kan skillnaden mellan den socialdemokratiska löntagarstrategin och den borgerliga strategin illustreras på följande sätt:

I modellerna handlar det i båda fallen om att vinna mellanskiktet genom att identifiera och kommunicera gemensamma intressen och värderingar mellan dessa väljare och den egna väljarbasen. I den socialdemokratiska strategin har det centrala varit att tydliggöra att breda väljargrupper tjänar på ett samhälle med små klyftor och att vi gemensamt via skattsedeln betalar för en jämlik skola, vård och omsorg samt sociala försäkringar. I retoriken har udden varit riktad på att

³¹ Svensson 1994.

inkludera så många som möjligt. Det går att tolka parollen ”Alla ska med” som en del av denna politik.

I den borgerliga strategin handlar det om att bygga solidariteten mellan dem som har det allra bäst och rikta udden nedåt. Den strategin har historiskt haft svårt att få genomslag i Sverige eftersom de generella välfärdssystemen även har gynnat mellanskiktets intressen. Däremot har den varit mycket effektiv i länder där endast en begränsad del av befolkningen ”fått ut” något av de sociala systemen.³²

Stockholm och storstäderna

Politiskt sett är Sverige ett kluvet land både mellan och inom olika regioner. I valet 2006 förstärktes denna bild, då socialdemokraterna förlorade den största andelen väljare i de områden där partiet redan tidigare var svagast. De största väljarförlusterna, och det svagaste stödet återfinns i storstäderna i allmänhet och i Stockholmsregionen i synnerhet. Fokus i detta avsnitt ligger på Stockholmsregionen eftersom de största förlusterna och sämsta resultaten finns där, men även övriga storstadsområden behandlas i en mer sammanfattad form. Det är i sammanhanget viktigt att understryka att skillnaderna är stora inom Stockholmsområdet och att det i länet finns flera kommuner där partiet har lyckats få ett betydligt högre stöd i kommunalvalet än i riksdagsvalet.³³

Fler väljare i mellanskiktet

Den sociala strukturen i Stockholmsregionen skiljer sig kraftigt från övriga Sverige och faktiskt även från de två andra storstadsområdena i landet. Enkelt uttryckt går det att säga att den del av väljarkåren som ovan betecknades som mellanskiktet utgör en betydligt större andel av Stockholms befolkning än av riket i stort. Vid en jämförelse med landet i stort och med socialdemokraternas starkaste valkrets, Norrbotten, blir skillnaderna dramatiska. Det som skiljer ut Stockholm är kanske främst:

- Inkomstnivån (högre)
- Förmögenheten (högre)
- Andelen av arbetskraften som arbetar inom industri och produktion (lägre)
- Andel av arbetskraften som arbetar inom tjänstesektorn (högre)
- Andelen offentligt anställda (lägre)

³² Ett sådant exempel är USA där mycket av högerens politiska retorik har varit att beskriva människor som är beroende av ”welfare” som snikare som utnyttjar systemet och inte vill göra rätt för sig. Ofta har det även funnits en rasmässig underton i den retoriken. Utifrån svensk forskning vet vi att de delar av välfärdssystemen som är generella är mycket mer uppskattade och röner större förtroende än de delar som är selektiva (främst socialbidragen). Se bl.a. Svallfors 1996.

³³ Som tidigare nämnts ligger fyra av de tio kommuner där partiet har störst röstsplittning till kommunal fördel i Stockholms län. Dessa är Värmdö, Nynäshamn, Sigtuna och Upplands-Bro.

Vi vet att socialdemokratiska väljare tjänar mindre än genomsnittsväljaren. Och vi vet att socialdemokraternas starkaste stöd finns bland arbetare och lägre tjänstemän inom den privata industrin och inom den offentliga sektorn. Dessa grupper är underrepresenterade i Stockholmsregionen. Däremot är de väljargrupper (i mellanskiktet), där socialdemokraterna förlorade mest eller redan från början hade det svagaste stödet, överrepresenterade. Skillnaderna mellan Stockholmsregionen och övriga Sverige fortsätter dessutom att öka. Det märks på flera olika sätt, men kanske tydligast när det gäller förmögenhetsnivån, där de stigande bostadspriserna fått som följd att Stockholm haft en dramatisk förmögenhetstillväxt under de senaste åren.

Andelen borgerliga kärnväljare är högre i Stockholmsregionen än i övriga Sverige men framförallt är andelen väljare som tillhör mellanskiktet och mittenväljarna/marginalväljarna större i denna region i förhållande till andelen socialdemokratiska kärnväljare. Detta innebär också att andelen rörliga väljare är större. Det förklarar delvis de stora svängningarna bland Stockholmsväljarna. När socialdemokraterna ökar något nationellt (som 2002) ökar partiet kraftigt i Stockholmsregionen och när partiet backar något (som 1998) eller mycket (som 2006) nationellt, då blir nedgången här dramatisk.

Om vi ser till valresultatet i Stockholms län är det mycket tydligt att det var väljarna i mellanskiktet som övergav socialdemokraterna. I Stockholms kommun var bland annat tillbakagången dramatisk på Södermalm och i länskommunerna var nedgången störst i radhus- och småhusområden med hög andel medelklass. Nedgången skedde inte främst på så kallade gräddhyllor och inte heller i miljonprogramområdena. De skedde i områden med många bostadsrätter, radhus och äldre villor. Inom länskommuner med blandad sammansättning i bostadsbeståndet ökade de politiska skillnaderna dramatiskt. Ofta kunde socialdemokraterna behålla huvuddelen av sina väljare i höghusområdet medan var tredje väljare som bodde i radhus lämnade.

En anledning till att socialdemokraterna förlorade så många väljare i Stockholmsregionen var att andelen av väljarkåren som socioekonomiskt befinner sig i mellanskiktet var större där. Det är även den förklaringsfaktor som främst förklarar att partiet förlorade många väljare i andra storstadsområden. Det finns dock särskilda skäl som ytterligare förstärkte den socialdemokratiska nedgången i Stockholmsregionen och som på sikt innebär stora utmaningar för partiets möjligheter att komma tillbaka i denna del av landet.

Ett annorlunda politiskt landskap

Om vi ser till den politiska dagordningen i Stockholmsregionen och andra storstäder är det tydligt att den inte skiljer sig dramatiskt från den i andra delar av landet. Bland annat är det viktigt att uppmärksamma att frågor som rör jobben och arbetslösheten inte rankas som mindre viktiga i dessa regioner, den lägre arbetslösheten till trots. Tvärtom visar väljarna i storstadsområdena, och då inte minst de inom mellanskiktet, ett stort intresse för just dessa frågor. Däremot är

socialdemokraternas förtroende i dessa frågor lägre här än i andra delar av landet. Det skulle kunna förklaras med att sysselsättnings- och arbetsmarknadspolitiken på många andra håll i landet har varit en tydligare del av den socialdemokratiska politiken.

I glesbygden är ofta närings- och sysselsättningspolitiska frågor de mest centrala för socialdemokratiska kommunalråd och andra företrädare, medan de i storstäderna inte sällan hamnar i skymundan av andra frågor.

I jämförelse med andra delar av landet väger dock vissa frågor relativt tyngre för storstädernas väljare. Det handlar om lag & ordning, bostäder, skolan, trafiken och integrationspolitiken. Också detta ett mönster som är ännu tydligare i Stockholm än i övriga storstadsområden.³⁴ Inom flera av dessa områden, som lag & ordning och skolpolitiken, är det väljare i mellanskiktet som finner dem särskilt angelägna.

Det är inte främst annorlunda värderingar utan andra politiska realiteter som gör att väljaren i storstäder och allra helst i Stockholm prioriterar något annorlunda än i andra delar av landet. Bostads- och trafikpolitiken rymmer en helt annan problematik i storstäderna än i andra delar av landet liksom frågor om lag & ordning och integration. Delvis därför att brottsligheten är mer utbredd i storstadsområdena och därför att segregationen är långt mera påtaglig.

Skolpolitiken

Vi vet att skolpolitiken är viktigare för många väljare inom mellanskiktet än vad den är bland folk i stort, men den är också särskilt viktig för många väljare i storstäderna. Det beror på flera olika orsaker. En viktig sådan är att andelen barn som går i friskolor och fristående förskolor är mycket hög. Många väljer skola utifrån vad de tror är bäst för deras barn och det är framförallt föräldrar inom mellanskiktet och de som har det än bättre ställt som gör aktiva val.

Det finns en risk att det socialdemokratiska budskapet inom skolpolitiken uppfattas som irrelevant för många eftersom den i så hög grad fokuserar på driftsformen snarare än innehållet och de problem som föräldrarna tycker är de mest angelägna.

Socialdemokraternas upplevt kritiska hållning till "det fria skolvalet" kan även vara problematiskt eftersom det främst är en fråga som uppmärksammas av de föräldrar som själva fattar aktiva beslut kring sina barns skolval. Även om de flesta människor delar den socialdemokratiska grundhållningen om en skola för alla väljer de skolor som de anser vara de bästa för sina barn. Och de kommer att göra det i allt högre grad ju svårare segregationen blir och desto större ojämlikheten blir.

³⁴ Just när det gäller integrationspolitiken så är den dock viktigare i Malmö än vad den är i Stockholm.

Det finns naturligtvis en risk att dessa väljare ställer sig kritiska till socialdemokraterna om de uppfattar att partiet vill hindra dem från att fatta vad de anser vara de bästa besluten för sina barns framtid.

Många av de problem som finns inom den svenska skolan är mer utbredda i storstadsområdena än i övriga Sverige. När medierna uppmärksammar problem och brister i skolan bygger det framförallt på situationen i de mest utsatta skolorna i storstäderna. Det påverkar givetvis den nationella debatten på området överhuvudtaget, men det har förmodligen också störst genomslag hos de väljare som bor nära eller lever med den verkligheten. Det gör möjligen också att förslag om ordning och reda och ökade disciplinåtgärder har ett större genomslag i storstadsområdena än på andra håll.

Fastighetsskatten och bostadspolitiken

Bostadsbristen och de höga boendekostnaderna i Stockholmsområdet har skapat en bostadspolitisk situation som är annorlunda än i andra delar av landet. Den viktigaste konsekvensen av det är att boendekostnadernas andel av hushållens disponibla inkomster är mycket hög. Köerna till hyresrätter i framförallt innerstaden gör att trösklarna för att göra en normal boendekarriär blir alldeles för höga. De som inte kommer över en hyresrätt tvingas köpa sin bostad dyrt.

Socialdemokraterna har fört en politik som går ut på att allmännyttan och hyresrätten skall kunna behålla sin ställning. Partiet har haft ett starkt stöd för denna politik eftersom de flesta människor vill att det skall finnas ett stort utbud av hyresrätter. Däremot har inte systemet alltid haft samma stöd i praktiken eftersom många väljare som redan har hyresrätter, genom att kunna köpa loss dessa vid ombildning till bostadsrätter, fått en möjlighet att tjäna stora pengar, ofta mer än vad de skulle kunna tjäna genom normalt sparande. För de hushåll som vill göra en boendekarriär, till exempel ett ungt par som fått barn och vill köpa ett småhus, kan ett sådant kapital vara förutsättningen för att det överhuvudtaget skall vara möjligt.

Många har också fått se hur de, genom att bo i hyresrätter, stått utanför en förmögenhetsutveckling som många andra fått del av. Genom att socialdemokraterna sagt nej till ombildningar kan därför många väljare ha uppfattat att partiet blockerar det som skulle kunna göra det möjligt för dem att tjäna pengar och göra bostadskarriär.

I valrörelsen 2002 lyckades socialdemokraterna göra trovärdigt att den borgerliga politiken skulle leda till marknadshyror och kunde på så sätt säkert vinna många röster bland innerstadens hyresgäster. I valrörelsen 2006 valde hyresgäströrelsen att lita på borgerlighetens löften om det motsatta och socialdemokraterna hade svårt att få ut sin bild av vart utförsäljningspolitiken skulle leda.

En annan konsekvens av bostadssituationen i Stockholmsregionen är de höga taxeringsvärdena som innebär att många hushåll betalar en relativt hög

fastighetsskatt. Fastighetsskatten är till sin konstruktion problematisk trots de korrigeringar som gjorts efterhand. Den bygger på icke-realiserade värdeökningar och är inte förutsägbar, vilket gör att den uppfattas som godtycklig. Den är dessutom väl synlig i deklarationen.

De områden i Stockholms län där socialdemokraterna förlorat mest väljare sammanfaller till stora delar med de områden där taxeringsvärdena ökat som allra mest.

Stockholmsregionen skiljer dock ut sig inte bara från huvuddelen av landet utan också ifrån de andra storstadsregionerna där bostadssituationen inte är riktigt lika extrem.

Valanalysgruppen vill peka på dels ett växande dilemma, vad gäller hyresrättens värnande, och dels på att fastighetsskatten uppenbarligen ännu inte funnit en vettig form.

Allt mer delade städer

Under de senaste åren har våra storstadsområden blivit allt mer segregerade. Den positiva inkomst- och förmögenhetsutvecklingen som många upplever är koncentrerad till delar av städerna, medan fattigdomen finns kvar i andra delar. Den utvecklingen riskerar att göra det svårare för socialdemokratin att angripa de ökade klyftorna. I det "gamla" Sverige var sällan avstånden särskilt stora mellan fattiga och rika och människor möttes oftare över klassgränserna t ex i skolan. Det går nu mot en situation där olika samhällsgrupper i allt högre grad kan leva och verka utan att behöva möta varandra.

Vi vet att den borgerliga regeringens politik kommer att leda till större klyftor och en ökad fattigdom. I kombination med privatiseringar och valfrihetsrevolutioner riskerar denna utveckling att förstärka en ond cirkel där människor allt mera sällan "möts" och där det blir allt svårare att bryta segregationen.

En konsekvens av segregationen är att den leder till både ökad rädsla och ökat utanförskap. Det visar, egentligen mer än något annat, att alla, även de som har det bättre ställt, tjänar på ett samhälle med små klyftor. Men tyvärr kan utvecklingen, fel hanterad, få politiska konsekvenser som innebär minskad solidaritet och ännu större klyftor.

Den stockholmsfientliga socialdemokratin?

Under många år har borgerligheten och då främst moderaterna valt att beskriva socialdemokraterna som stockholmsfientliga. De främsta illustrationerna av detta påstående har varit det kommunala utjämningssystemet och utlokaliseringarna av statliga arbetstillfällen. Frågan är om den argumentation kan ha haft större betydelse för valet 2006 än 2002 då socialdemokraterna gick framåt i Stockholm.

Under mandatperioden 1998-2002 styrde borgerligheten i Stockholm och de ägnade det mesta av sin tid åt att skapa konflikter med den socialdemokratiska

regeringen och åt att kritisera utjämningssystemet. Trots detta förlorade de makten i valet 2002.

Vi tror att ett skäl till att denna retorik inte fungerade särskilt väl för dem under den perioden, dels var att deras egna misslyckanden inom inte minst Stockholms läns landstings var alltför uppenbara och dels att deras retorik var alldeles för aggressiv mot det övriga landet.

En stor andel av människorna som bor i Stockholm har själva rötterna i andra delar av landet och tycker att det är viktigt att det finns en fungerande välfärdsektor även där.

Bilden av stockholmsfientligheten har dock förmodligen ändå haft en viss betydelse för valutgången 2006. Under den senaste mandatperioden har utjämningssystemet fått mindre medialt utrymme, men däremot har frågan om utlokaliseringarna fått större utrymme. I en tid då många även i Stockholm uppfattade att arbetslösheten ökade blev det svårt att förklara varför olika statliga myndigheter skulle flytta till andra delar av landet. En annan faktor kan ha varit trafiksystemen som på många sätt är eftersatta i Stockholm samtidigt som det var möjligt för borgerligheten att beskriva infrastrukturinvesteringar i andra delar av landet som vidlyftiga och onödiga.

Valanalysgruppen kan inte utesluta att allt detta sammantaget kan ha haft en viss betydelse för att "bevisa" att moderaterna haft rätt i sin beskrivning av socialdemokraterna som ett stockholmsfientligt parti.

Trängselskatten

Efter valet 2002 krävde miljöpartiet att ett försök med någon form av biltullar eller miljöavgifter på bilar i Stockholm skulle genomföras för att de skulle stödja en socialdemokratisk regering. De socialdemokratiska regeringsförhandlingarna gick med på detta och uppgörelsen påtvingades socialdemokraterna i Stockholms kommun. Det upplevdes som ett svek av väljarna eftersom partiet varit tydligt under valrörelsen med att det inte skulle införas några sådana avgifter.

Stockholms läns partidistrikt hade på en distriktskongress tagit ställning emot sådana avgifter i sak och socialdemokraterna i Stockholms kommun hade genom sin finansborgarråds kandidat lovat att de inte skulle införas under mandatperioden.³⁵ Såväl sakfrågan som själva sveket fick sedan ett stort genomslag under hela mandatperioden. Fram till dess att avgifterna infördes var angreppen med anledning av trängselskatten den dominerande borgerliga oppositionspolitik i Stockholm.

Stockholms kommun bestämde att frågan slutligen skulle avgöras i en folkomröstning i samband med valet 2006 medan flera länskommuner valde att genomföra folkomröstningar i opinionsbildande syfte redan under mandatperioden.

³⁵ I partidistriktet var den övervägande majoriteten av partiet vid den tiden emot avgifterna medan själva sakfrågan var mer öppen i partidistriktet.

Efter det att avgifterna infördes i början av 2006 blev dessa relativt väl uppskattade och opinionen försköts från mycket negativ till relativt jämn. I den folkomröstning som genomfördes på valdagen blev det även en Ja-övertikt i Stockholms kommun. Däremot var det fortfarande ett flertal som röstade Nej i de rådgivande folkomröstningarna i länskommunerna.

Valanalysgruppen tror att frågan om trängselskatten skadade partiet i valet 2006. Det beror inte på själva sakfrågan utan på formerna för genomförandet som uppfattades som att partiet centralt tvingade skatten på Stockholm och på att det socialdemokratiska finansborgarrådet fick leva hela mandatperioden med att betraktas som en löftesbrytare. Dessa faktorer gjorde det svårare att ta hem debatten i själva sakfrågan. Socialdemokratiska företrädare försökte skylla sveket på uppgörelsen och att man inte hade egen majoritet. När det gällde själva sakfrågan valde Stockholms arbetarekommun att ta ställning för avgifterna medan bilden var mer splittrad i länskommunerna.

Inför framtiden finns det skäl att fundera på hur liknande situationer skall undvikas och noga överväga vilken typ av nationella uppgörelser som partiet centralt kan "tvinga på" sina lokala företrädare.

Mediesituationen

Mediesituationen i Stockholm är speciell. Här finns två stora morgontidningar, men båda med en tradition och ambition att vara "rikstidningar". Det gör att den lokala Stockholmspolitiken kommer mer i bakgrunden än lokalpolitiken gör i Göteborgs- eller Malmö-pressen. Det bidrar till att Stockholmspolitiken hamnar i rikspolitikens skugga.

Bara i ett fåtal kommuner/delar av regionen finns fungerande lokaltidningar. I övriga länet får man nöja sig med annonsfinansierade, lokala gratistidningar, som kommer ut en till två gånger i veckan och har en begränsad publicistisk ambition. Stockholm City, den ena av de stora gratistidningarna, har dock som ambition att bevaka lokala och regionala frågor.

Som helhet gör mediesituationen att det är relativt sett svårt att tränga igenom med lokala politiska nyheter och budskap. Det är främst sådana nyheter som även riksmidierna nappar på som tränger igenom. Det förskjuter bevakningen till mer dramatiska frågor som till exempel trängselskatten och konflikterna i Stockholms arbetarekommun.

Det finns dock exempel på s-företrädare som lyckats nå ut i riksmidierna genom att driva lokala frågor. Socialdemokraterna i Nynäshamn är ett positivt exempel på det.

Arbetarrörelsens ställning

Socialdemokraterna och den övriga arbetarrörelsen är svagare i Stockholmsområdet än i resten av Sverige. Partiet har färre medlemmar sett till andelen av befolkningen och den fackliga organisationsgraden är klart lägre. Även andra delar av arbetarrörelsen är svagare i Stockholm än i övriga delar av landet.

På många mindre orter har fortfarande arbetarrörelsen en hyggligt stark ställning i det civila samhället och kulturlivet.

Arbetarrörelsens svaga ställning gör att förmågan att kommunicera via direkta samtal och annat folkrörelsearbete blir svagare och att partiet blir mer beroende av andra media.

Socialdemokraterna i Stockholm är dessutom organiserade i två partidistrikt med sinsemellan delvis olika politiska kulturer. Det försvårar samordning och leder ofta till konflikter som både kan vara politiska och organisatoriska. Samtidigt ställer Stockholms särskilda situation med ett intensivt informations- och mediebrus större krav på en skicklig och uthållig politisk information och agitation. En uppgift som försvåras när partiet inte kan samordna kampanjinsatser och annan kommunikation.

Valanalysgruppen tror att partiet har ett inbyggt underläge i Stockholmsregionen på grund av den organisatoriska uppdelningen i två partidistrikt. Gruppen ser det inte som sin uppgift att föreslå en annan struktur, men menar att det vore värdefullt att se över formerna för hur socialdemokratin i Stockholmsområdet kan och bör organisera sig för att bli en tydligare och starkare politisk kraft.

Det behöver inte innebära en sammanslagning, men det kräver en samordning av budskap och kommunikation som idag inte existerar.

Är ett socialdemokratiskt Stockholm en möjlighet?

Beskrivningen ovan visar att socialdemokratins utgångsläge är svårare i Stockholm än på många andra håll i Sverige. Samtidigt visar flera av de positiva exemplen att det går att vinna val i Stockholm.

Regionen har en större andel väljare som befinner sig i mellanskiktet, visserligen mera rörliga väljare, men väljare som partiet historiskt visat sig kunna vinna, allra senast i valet 2002. Det är dock en grupp som i högre grad än många andra måste vinnas varje val.

Om partiet väljer att betrakta den växande medelklassen i Stockholm som för alltid förlorad kommer detta å andra sidan också snart att vara ett faktum. Om arbetarrörelsen däremot stärker sitt organisationsarbete gentemot dessa grupper och gentemot de många, men ofta svagt organiserade, arbetarväljarna i storstäderna, då finns det goda chanser att vinna val i framtiden.

De senare grupperna är dock inte tillräckliga för att vinna valen. Partiet måste slåss om rösterna i det växande mellanskiktet om partiet skall överleva i Stockholm och andra storstäder.

En växande Stockholmsregion

Många av de problem som socialdemokraterna har i Stockholm har brett ut sig till andra delar av Mälardalen, där partiet också gjorde dåliga val.

Det är framförallt i de kommuner i Sörmland och Uppsala län där många pendlar in till Stockholm, men också i Uppsala kommun där partiet gör ett mycket dåligt val.

I Sörmland är det tydligt att partiet förlorar många röster i de delar av länet där många pendlar till Stockholm medan nedgången är mycket mer begränsad i kommuner med en högre grad av egen arbetsmarknad som till exempel Katrineholm och Eskilstuna. Och på samma sätt är nedgången i Uppsala län mest dramatisk i Håbo (Bålsta) och Knivsta samt som ovan nämnts i Uppsala kommun. Huvudförklaringen till detta är som i Stockholm att en högre andel väljare tillhör mellanskiktet. Men det finns också skäl att spekulera i om inte också de andra stockholmsfaktorerna indirekt kan ha haft betydelse, eftersom många av invånarna i dessa kommuner arbetar i Stockholm.

Göteborg & Malmö

I de två andra storstadsområdena i Sverige går också socialdemokraterna tillbaka i riksdagsvalet. I Malmö kommun och i riksdagsvalkretsen Skåne Södra (som utöver Lund innehåller många förortskommuner till Malmö) är nedgången nästan lika stor som den i Stockholm. Däremot är nedgången i Göteborg inte större än i landet i stort. Om vi ser till kommunalvalet är tillbakagången i Malmö klart mindre än den i riksdagsvalet och i Göteborg går partiet framåt i kommunalvalet.

I en jämförelse mellan Göteborg och Malmö är det viktigt att konstatera att dessa städer på många sätt skiljer sig från Stockholm. Inkomst- och förmögenhetsnivåerna är lägre och städerna, främst Göteborg, är fortfarande industrialiserade på en helt annan nivå än vad Stockholm är. I likhet med i Stockholm är integrationsproblemen omfattande.

Partiorganisationerna i Göteborg och Malmö gör sina egna valanalyser och kommer att dra sina egna slutsatser kring detta. I en jämförelse med Stockholm vill dock den centrala valanalysgruppen peka på några särskilda faktorer som kan ha varit avgörande för valresultatet.

Om vi ser till riksdagsvalet tror vi att den stora nedgången i Malmö och Skåne Södra till stora delar har samma förklaringar som den i Stockholm, det vill säga att mellanskiktet utgör en stor, och växande, andel av befolkningen. Den nationella nedgången i dessa väljargrupper förklarar att nedgången blev så omfattande i denna region. Delvis har samma frågor, t ex fastighetsskatten, spelat en negativ roll för socialdemokratin i dessa storstadsregioner som i Stockholmsregionen. Att nedgången blev mindre i Göteborg kan förklaras med att staden i större utsträckning är industrialiserad. Det mycket goda kommunalvalet kan också ha "spilt över" på riksdagsvalet och medverkat till att nedgången i riksdagsvalet blev mer begränsad.

När vi ser till kommunalvalen i de båda städerna går det att konstatera att båda kommunerna, i likhet med flera andra framgångskommuner, har gått igenom en strukturomvandling och att det nu går bra för städerna. Socialdemokratins ledande företrädare har varit viktiga i den processen och partiet har också belönats för det av väljarna. En annan faktor som är värd att nämna är att socialdemokraterna i Malmö gjort ett mycket bra val bland invandrarna och höjt

valdeltagandet i den gruppen. Det finns liknande positiva exempel på det i delar av Stockholmsregionen men generellt sett har socialdemokraterna i Stockholm varit sämre på att mobilisera dessa väljare.

En annan faktor som skiljer ut Stockholm från andra delar av landet, och kanske även från Malmö och Göteborg, är att storleken i sig ger en inbyggd dynamik som gör att samhällsutvecklingen och strukturomvandlingen lättare kan ses som något som "marknaden" själv kan lösa. I andra delar av landet finns det en tydligare koppling mellan politik och utveckling vilket gör att det är lättare för framgångsrika politiker att ta åt sig äran för det som händer i kommunen. Det är inte minst tydligt i de framgångskommuner som beskrivs på annat håll. Det har däremot varit svårt för de ledande företrädarna i Stockholm att på samma sätt dra politisk nytta av den positiva utvecklingen i regionen.

De äldre väljarna

Socialdemokraterna gick starkt tillbaka bland ålderspensionärerna. Valanalysgruppen tror att pensionärers ekonomiska situation och trygghetsfrågorna - såväl vård och omsorg som de som rör brottsligheten och tryggheten i närmiljön - har spelat en roll. Vi tror också att vi ser ett mera utbrett "modern" väljarbeteende, kännetecknat av större rörlighet, bland yngre pensionärer. Till sist kan moraliskt laddade frågor ha vägt tyngre i pensionärsgruppen.

Tillbakagången bland ålderspensionärerna är anmärkningsvärd därför att gruppen historiskt sett utgjort en stabil väljarbas för socialdemokratin. Särskilt anmärkningsvärt är det att det i valet 2006, enligt SVT VALU, fanns en ordentlig majoritet för det borgerliga blocket, 53 procent mot 41, medan det i tidigare val funnits en stor vänstermajoritet.

Också i förlustvalet 1991 fanns det en klar majoritet, 52 procent för s, v och mp. Socialdemokraterna fick i det valet 44 procent av ålderspensionärernas röster vilket fram till 2006 kunde betraktas som en normal nivå.

I valet 2006 stannar dock siffran på 37 procent vilket är en tillbakagång jämfört med 2002 på nära 7 procent. Merparten av de tidigare socialdemokratiska väljare som lämnat partiet har gått till moderaterna.

Vård och omsorgspolitik

Som framgår av diagrammen 16 och 17 har socialdemokraterna över tiden ganska stabilt haft högst förtroende när det gäller sjukvårdspolitik och "vård av gamla". Kristdemokraterna får visserligen på hösten 2006 högt förtroende på området vård av gamla, men såväl moderaterna som folkpartiet har lågt förtroende.

När det gäller äldre väljare vet vi att de i högre grad än andra framhåller vård och omsorgsfrågor som mycket viktiga³⁶. 76 procent av väljarna över 65 anser att

³⁶ SVT VALU

sjukvården är ”mycket viktig”, medan motsvarande siffra för hela väljarkåren är 52 procent. För äldreomsorgen är siffrorna 78 mot 46 procent.

Socialdemokraterna pekade tydligt ut vård och omsorg för äldre som ett av de allra viktigaste politiska områdena i framtiden. Partiet lovade bland annat en miljard om året i tio år till sektorn.

Frågan lyftes alltså fram som en av de absolut viktigaste på kongressen i Malmö hösten 2005 och fick överhuvudtaget stort utrymme i tal, programtexter och olika utspel under hela mandatperioden.

Kommunerna fick stora ekonomiska tillskott och pengar avsattes till bland annat kompetensutveckling och utbildning av personal inom äldreomsorgen.

Partiet centralt hade också i valrörelsen 2002 lovat att det skulle byggas fler bostäder för äldre under mandatperioden. I valmanifestet stod det i och för sig bara att ”Vi vill öka byggandet av äldreboenden”. Men partiet presenterade i valrörelsen också en rapport, ”Trygghet på ålderns höst”, där byggande av 10 000 nya äldreboenden ställdes i utsikt. Det bör ha uppfattats som ett vallöfte, även om det aldrig riktigt klargjordes vilka slags äldreboenden det handlade om (seniorboenden eller särskilt boende). Inte heller att det byggdes på en momssänkning som inte gick att genomföra.

Men på det här området blev facit att antalet äldreboenden istället minskade i kommunerna. Här fanns det alltså ett besvärande glapp mellan det rikspolitiska budskapet och den kommunalpolitiska verkligheten.

Medborgarna fick sig med jämna mellanrum till livs känsloladdade reportage om äldre som nekades plats i särskilt boende. Debatter som var nästintill omöjliga för lokalpolitikerna att gå ”segrande” ur. Det skapade en oro både bland äldre och medelålders, ja kanske också bland yngre väljare, som handlade just om samhällets förmåga att garantera en trygg och värdig ålderdom.

Svensk sjukvård rankas som bäst eller en av de allra bästa i världen i en rad olika internationella forskarrapporter. Socialdemokraterna kunde också ta hem framgångar på temat ”vi klarade ekonomin” i flera landsting, inte minst i Stockholms läns landsting och i Region Skåne. I båda dessa landsting var ekonomin rejält sönderkörd av de borgerliga när socialdemokraterna tog över makten efter valet 2002.

Till verklighetsbilden hör att nya stora resurser tillfördes sjukvården under mandatperioden, medan debatten inte sällan handlade om besparingar och om problem i vården. Om problem med tillgängligheten i vårdens ”första linje”, öppenvården, och om långa köer till operation, även om satsningarna på att korta köerna såg ut att ge bra resultat under 2006.

Sammanfattningsvis var äldre frågor som rörde vård och omsorg mycket högt prioriterade centralt. Däremot är vi tveksamma till att detta budskap nådde ut, d v s att det också genomfördes de lokala valkampanjerna.

Vård och omsorgsfrågorna kan ha bidragit till röstförlusterna bland äldre. I den mån som brister och olika missförhållanden skapade osäkerhet och otrygghet kan

de också ha blivit till en negativ faktor bland andra väljare, t ex medelålders väljare som har ålderdomen framför sig. Samtidigt vill vi något varna för den föreställningen att man vinner äldre väljare nästan enbart med hjälp av stark fokusering på "äldrepolitik" i betydelsen vård och omsorg. Dessa frågor är viktiga, men vi ser också ett nytt mönster vad gäller dagens och framtidens pensionärer, till vilket vi återkommer i senare avsnitt.

Det var inte bättre förr!

Många ålderspensionärer och förtidspensionärer artikulerade sitt missnöje med sin inkomstutveckling i insändare, vid valstugorna och i andra möten med partiets valarbetare. Inte sällan i ganska oresonlig ton.

Det handlade om att man aldrig kompenserats fullt ut för devalveringen på 80-talet (Sten Anderssons löfte) eller för uppoffringar i samband med krispolitiken på 90-talet. Det handlade i största allmänhet om små pensionsökningar och bidragshöjningar i förhållande vad andra grupper fick ut. Irritationen bör ses mot bakgrund av stora reallöneökningar för löntagare överlag, men kanske framför allt i relief mot att grupper av högavlönade och näringslivsdirektörer tog för sig ordentligt. Näringslivets toppar toppade sina miljonlöner med bonusavtal och optionsprogram.

De missnöjda riktade också sin irritation mot politiker som man ansåg "beviljade sig själva" alltför stora löneökningar.

Till bilden hör att missnöjespartier med mer eller mindre främlingsfientliga program, som SPI eller det rasistiskt anstrukna Sverigedemokraterna, försökte vända äldres missnöje med sin egen situation mot invandrare och flyktingar. Bland annat med hjälp av att sprida rena lögner om vilka samhällsekonomiska samband som gäller, om kostnaderna för flyktingmottagningen och om t ex det särskilda äldreförsörjningsstödet.

Hur är då de äldres situation och hur har de klarat sig under första hälften av 2000-talet?

Socialdepartementet redogör för detta i skriften "Var det bättre förr?"³⁷ Slutsatserna kan sammanfattas så här.

- Nej, det var inte bättre förr! Gruppen pensionärer har fått sin ekonomiska standard förbättrad mellan 2000 och 2004. För de sämst ställda pensionärerna, de som saknar ATP; betydde införandet av garantipension och äldreförsörjningsstödet 2003 en förbättrad inkomst med i genomsnitt 14 procent.
- Pensionärernas inkomstutveckling har ändå varit sämre än för förvärvsaktiva.
- Pensionärerna har relativt stora förmögenheter i förhållande till befolkningen i övrigt.

³⁷ DS 2006:13 Var det bättre förr? Pensionärernas ekonomiska situation i början av 2000-talet

- Det finns betydande inkomstskillnader mellan olika pensionärer, yngre och äldre, män och kvinnor. Ensamstående och sammanboende.
- Många pensionärer är ekonomiskt utsatta, d v s befinner sig i vad som kanske borde kallas fattigdom. Det gäller främst äldre ensamstående pensionärer.

Det finns inte fog för allmänt missnöje bland pensionärerna som grupp. Men på individnivå finns ekonomisk utsatthet och fattigdom. Och kanske framför allt ensamhet och upplevd otrygghet, något som lätt vänds i en kritik mot samhälle och politiker.

Det är dessutom sannolikt att nya generationer av relativt välbeställda pensionärer inte nöjer sig med att de faktiskt har det mycket bättre än tidigare pensionärsgenerationer.

De finner sig inte i rollen som "glad pensionär" på hemmet. De lever ett aktivt liv, de har en förväntad medellivslängd som pensionärer på 20-25 år. De har och planerar en framtid, de jämför sig och sin inkomstutveckling med de förvärvsaktivas. Samtidigt är de, precis som andra pensionärer, nästan helt beroende av politiker och politiska beslut. De kan normalt sett inte förbättra sin situation genom att göra karriär eller förhandla fram högre lön.

Valanalysgruppen ser också skäl att lyfta fram fastighetsskatten som ett politiskt problem för socialdemokraterna bland äldre i regioner med snabb prisutveckling. Det finns begränsningsregler och äldre har förvisso ofta haft förmånen att ha tillgång till statligt subventionerade lån när de byggde villan. Inte sällan är huset eller sommarstugan betald och därmed är boendekostnaderna låga. Men fastighetsskatten har varit en väl synlig och växande utgiftspost.

Nya pensionärer med modernt väljarbeteende

SCB:s stora partisympatiundersökning indikerar ett intressant fenomen.

Sympatierna för socialdemokraterna i åldersgruppen 65-69 år varierar under perioden maj 2005 till nov 2006 (fyra mätningar) mellan en lägsta nivå på 38,4 i maj 2005 och en högstanivå på 45,1 i maj 2006. I november 2006 är siffran tillbaka på 38,7 och det kan förmodas att den var ännu lägre valdagen (se nedan SVT VALU).

Sympatierna i åldersgruppen 70-74 år ligger ganska stabilt kring 40 procent, med en bästanotering på 40,3 i maj 2006, men hamnar i mätningen i november 2006 på 37,4.

I gruppen 75 år och äldre däremot ligger sympatierna stabilt runt 45 procent med en bästa notering i maj 2006 på 47,8 och en notering i november samma år på 44,8.

Med reservation för att felmarginalerna ligger mellan 4-6 procent kan man finna stöd i siffrorna för två slutsatser.

För det första att socialdemokraterna är starkare bland äldre äldre, d v s i gruppen 75 år och däröver. Vilket konfirmeras av SVT VALU enligt vilken

socialdemokraterna får 35 procent av rösterna i åldersgruppen 65-75 år, men hela 41 procent i gruppen 75 år och äldre.

För det andra, vilket framgår av SCB:s mätningar över tiden, att det i den senare gruppen finns fler stabila kärnväljare, definierade som personer som röstar utifrån klasstillhörighet och grundläggande ideologisk övertygelse. Här spelar partiledaren, enskilda debatter, regeringsduglighetsbedömningar med flera konjunkturberoende frågor mindre roll. De röstar s i vått och torrt.

Bland yngre äldre ser det lite annorlunda ut. Här finns fler väljare med ett modernt eller mellanskiktets beteende. De är mer rörliga och låter partiernas dagsform, konjunkturberoende frågor och aktuella debatter/mediebevakning få större genomslag när de väljer parti.

Vi konstaterar att den typen av pensionärsväljare med naturnödvändighet kommer att bli fler efterhand som tiden går, därför att yngre väljare sedan länge tenderar att bli mera rörliga och mindre partitrogna.

Vi konstaterar också att de äldre kommer att utgöra en växande andel av väljarkåren under en rad val framöver. Det kräver alltså att partiet lägger stor vikt vid äldres villkor och politiska delaktighet.

De äldre och moralfrågorna

Äldre har delvis andra politiska preferenser än yngre väljare. När det gäller lag och ordning anser 66 procent av väljarnas över 65 att detta är mycket viktiga frågor, vilket skall jämföras med 42 procent bland väljarna i stort. Frågor som rör brottslighet och äldres möjligheter att röra sig säkert i sin närmiljö spelar en stor roll för äldre. Det finns skäl att tro att detta gynnat främst moderaterna.

Man kan också spekulera i om inte vissa moralfrågor väger tyngre i äldregruppen. Det handlar om såväl arbetsmoral, på temat "gör din plikt, kräv din rätt", vilket mycket väl kan ha gjort att diskussionen där "bidragsberoende" ställdes mot riktiga jobb spelade moderaterna och den övriga borgerligheten i händerna. Men det handlar också om att olika "affärer", där socialdemokrater var inblandade, kan ha rört upp känslorna extra mycket hos äldre väljare.

Valanalysgruppen tror att frågor som rör brottslighet och trygghet och som har nämnda moraliska dimensioner kan ha spelat en större roll för äldre väljargrupper. Och att det kan ha bidragit till socialdemokraternas förlust i pensionärsgruppen.

Vi vill dock betona att det till sist blir en sammanvägning av många olika faktorer med olika tyngd som bestämmer partivalet. Det finns alltid frågor som talar till ett visst partis nackdel.

Pensionärerna och främlingsfientligheten

Socialdemokratiska valarbetare vittnar inte sällan om att partier med invandrarfientliga inslag i sin politik förefaller få relativt sett större gehör för sina idéer bland äldre.

Äldre väljare verkar vara överrepresenterade bland dem som, i samtal vid valstugor och i andra sammanhang, vänder sin ilska över upplevda missförhållanden mot flyktingar och invandrare.

Flyktingfrågan är dock inte viktigare för äldre väljare än för väljarkåren i stort. Det går heller inte att i valundersökningen finna något stöd för att pensionärer skulle ha varit en av sverigedemokraternas viktigaste stödtrupper. Tvärtom, ålderspensionärer är den grupp där sverigedemokraterna får lägst stöd, 1,9 procent jämfört med 2,9 procent hos alla väljare.

SPI, Sveriges Pensionärers Intresseparti, ett parti som delvis fiskar i samma grumliga vatten, får däremot hela 2,3 procent i gruppen ålderspensionärer, medan stödet i väljarkåren som helhet är försumbart.

Självklart kommer de flesta av SPI:s väljare från äldregruppen. Det finns goda skäl anta att också andra "missnöjespartier" med flyktingfrågan på dagordningen, som Skånepartiet eller Sjöbopartiet byggde sina framgångar på ett relativt stort stöd bland äldre.

Men det finns alltså inget belägg för att sverigedemokraterna totalt sett över landet lyfts fram av pensionärsgruppen. Tvärtom.

De pensionärer som lämnat socialdemokraterna har i första hand gått till moderaterna och andra borgerliga partier.

Sverigedemokraterna på marsch

Sverigedemokraterna nära nog fördubblade sitt väljarstöd jämfört med resultatet i valet 2002 och står nu med ena foten på trappan till Sveriges Riksdag.

I riksdagsvalet fick sverigedemokraterna 162 463 röster eller 2,93 procent av rösterna.

Partiet nådde extrema framgångar i Skåne och i Blekinge.

I kommunvalet tog sverigedemokraterna sammanlagt 296 mandat i 144 kommuner, vilket skall jämföras med de 46 mandat partiet fick i valet 2002. Det innebär att partiet nu är representerat i ungefär varannan kommun i Sverige.

Vi konstaterar att sverigedemokraterna i hela riket gjorde ett något bättre riksdagsval än kommunalval (2,88 procent av rösterna) och att detta främst berodde på att det i en hel del kommuner fanns andra partier med samma politiska framtoning - populistiska och med mer eller mindre stark främlingsfientlig anstrykning - som sög upp rösterna.

I skånska Burlöv, där sverigedemokraterna inte kom in i fullmäktige, tog som exempel Burlövs väl och allianspartiet tillsammans nära 20 procent av rösterna.

Trenden i de flesta kommuner var dock den motsatta, nämligen att sverigedemokraterna vann röster från eller raderade ut andra missnöjespartier. Skånepartiet försvann ut ur fullmäktige i Malmö, där partiet funnits sedan valet 1985.

Noterbart är att det totala antalet "missnöjesröster" minskade något i Malmö kommun. Ett sådant mönster syns även i andra delar av landet såsom i en del kommuner i Stockholmsregionen där det sammanlagda röstetalet för sverigedemokraterna och nationaldemokraterna varit relativt stabilt men där stödet rört sig emellan de båda partierna.

Till det anmärkningsvärda hör att sverigedemokraterna har vunnit mandat och stora framgångar också i kommuner där man inte haft några företrädare eller bedrivit någon som helst valkampanj. Det visar att partiet lyckats göra sig och i varje fall delar av sitt budskap väl känt via medier, Internet och inte minst "muntlig tradition".

Det går också att tolka detta faktum så - jämför med Burlövsexemplet där sverigedemokraterna bara får 0,7 procent av rösterna men andra missnöjespartier 20 procent - att vi i stor utsträckning har att göra med väljare som mycket väl vet vad de gör. De söker efter en viss sorts partier för att proteströsta och sända en signal in i systemet. De röstar likadant oavsett om det finns SD-kandidater eller inte. Eller väljer om det inte finns högerpopulistiska alternativ att ligga på soffan.

Främlingsfientlighet och "social chauvinism"

Sverigedemokraterna har karakteriserats som ett högerpopulistiskt parti med stark främlingsfientlig prägel och med rasistiska rötter. I början - partiet bildades

1988 - hade man tydliga kopplingar till olika nazistiska och högerextrema grupper.

Det är emellertid tveksamt att idag tala om sverigedemokraterna som "ett utpräglat rasistiskt parti", menar exempelvis forskaren vid Malmö Högskola Sigrid Saveljeff³⁸. Möjligtvis kan man tala om ett "neorasistiskt parti" där rasbiologi ersatts med teorier om överlägsenheten hos en viss kultur eller kulturtillhörighet. Ofta har "mångkulturalismen" målats ut som något negativt som partiet motsätter sig. Att utmåla invandrare som brottslingar och som stora utnyttjare av bidrag har också varit en del av denna strategi.

Sverigedemokraterna har också efterhand lagt ner stor möda på att göra sig och sina företrädare politiskt rumsrena. Man inser att extremiststämpeln måste tvättas bort om det skall vara möjligt att nå stora och bestående framgångar.

Både i Danmark och Norge, liksom i flera andra europeiska länder, har det sedan länge funnits starka och väletablerade partier, som karakteriserats som högerpopulistiska, och där invandrarfientlighet och social chauvinism - uttryckt i argument av typen "välfärden och jobben är till för de riktiga svenskarna" - har varit framträdande inslag i deras politiska program.

Fremskridtspartiet och Dansk Folkeparti i Danmark och Fremskrittspartiet i Norge är näraliggande exempel. Vlaams Belang i Belgien och Front National i Frankrike är andra.

Vill man förklara sverigedemokraternas stora framgångar i Sydsverige, går det knappast att komma förbi närheten till Danmark med en lång tradition av högerpopulism.

I Sverige har dock, fram till idag, högerpopulistiska partier bara då och då lyckats bryta igenom. Ny demokrati tog sig in i riksdagen 1991, men åkte ut igen fyra år senare. Skånepartiet och Sjöbopartiets framgångar i Skåne är andra exempel på partier med stora lokala framgångar och tidvis nationella ambitioner.

Sverigedemokraternas politiska budskap står på två ben.

Invandrarfientlighet, med mer eller mindre tydlig rasistisk anknytning, och kritik mot det politiska etablissemang.

Invandrarfientligheten är kopplad till det som kallats social chauvinism. Man ställer "riktiga" svenskar mot invandrade svenskar, pensionärer mot flyktingar, kostnaderna för vård och omsorg mot kostnaderna för flyktingmottagningen.

Ur den synvinkeln kan man säga att högerpopulismen försöker kidnappa centrala vänsterfrågor, d v s genom att framställa sig som värnare av välfärden, vilken man ställer i motsatsställning till en human flyktingpolitik.

Etablissemangskritiken är också en fundamental beståndsdel i agitationen. Man vill sätta bilden av ett ensamt parti i kamp mot ett stort politiskt etablissemang inom vilket de politiska motsättningarna mest är skenbara.

Det faktum att de etablerade partierna försökt "frysa ut" partiet i den offentliga debatten och i de demokratiska församlingarna har spelat Sverigedemokraterna i

³⁸ Tiden Nr 4 2006

händerna. ”Se där”, har de kunnat säga, ”de vill inte ta debatten med oss, därför att de vet att vi har rätt.” ”De har alltså något att dölja.”

Sverigedemokraterna är inspirerade av och har på olika sätt etablerat kontakt med franska Front National. Partiet har också deltagit i det europeiska nätverk som Jean-Marie Le Pen, frontens ledare, organiserat och som går under namnet Euro-Nat.

”Det handlar om partier som förespråkar extrem nationalism, motsätter sig överstatlighet (och därigenom EU) och står för en politik som till stora delar är präglad av främlingsfientlighet och xenofoba inslag”³⁹.

Sverigedemokraternas ideologi är starkt präglad av de främlingsfientliga inslagen, men bär få eller inga drag av nyliberalt, ekonomiskt tänkande, som t ex fanns i Nydemokrati och som funnits och finns i flera andra högerpopulistiska partier i Europa. De ekonomiskpolitiska frågorna har, vid sidan av dem som kan karakteriseras som social chauvinism, överhuvudtaget ingen framträdande roll i partiets politik.

Sverigedemokraterna bedriver dock, liksom andra partier i Euro-Nat en hätsk kritik mot EU och utnyttjar en utbredd skepsis mot det europeiska projektet. EU anses bekräfta den stora sammansvärjningen, att allt sker över folkets huvuden. Etablissemangen vill slå sönder nationerna och utplåna de nationella särdragen.

Vem röstar på sverigedemokraterna och varför?

Säkert finner man personer bland sverigedemokraternas väljare som gör skäl för att kallas rasister. Men de utgör knappast någon större grupp.

En annan sak är att partiet i sin agitation rör sig i rasismens gränsland och odlar främlingsfientlighet.

Partiet exploaterar sociala problem och otrygghet. De ställer utsatta grupper mot varandra, genom att mana fram en bild av att flyktingar och invandrare som konkurrenter till alla andra om de jobb som finns och de resurser för välfärd som står till förfogande.

Vem röstar då på sverigedemokraterna?

SVT:s valundersökning (VALU) antyder att fler män än kvinnor och fler yngre, under 30, gör det. Och att också arbetslösa är något överrepresenterade.

Undersökningen visar dessutom att sverigedemokraternas väljare, vilket är föga förvånande, lägger större vikt vid invandrarfrågan och att misstron mot politiker är större.

Däremot förefaller inte pensionärerna vara överrepresenterade bland partiets väljare, tvärtom, vilket inte minst är intressant eftersom partiet lägger stor kraft på att just försöka övertyga äldre om att de bör rösta på dem. Detta genom att sätta de äldres intressen i motsatsställning till invandringen.

³⁹ ”Populism och främlingsmisstro. Sverige i Europa” Integrationsverkets skriftserie VI

Sverigedemokraternas väljare definierar sig i högre utsträckning som höger än som vänster. Bara 12 procent uppfattade sig som vänster medan hela 42 procent uppfattade sig som höger.

I en magisteruppsats⁴⁰ framlagd vid Uppsala universitet hösten 2006 refereras och diskuteras en studie av sverigedemokraternas valresultat. Frågan som ställts är om partiets framgångar kan kopplas till olika sociala och ekonomiska faktorer och hur dessa präglar olika kommuner. Slutsatserna sammanfattas så här. "Dessa resultat innebär att i kommuner som har relativt sett högre arbetslöshet, lägre utbildningsnivå, lägre andel utomeuropeiskt födda, högre brottslighet, högre andel under 45 år samt där ohälsotalet ökat mellan 2002 och 2005, där har sverigedemokraterna fått fler röster än i kommuner där motsatta förhållanden råder."

Det innebär alltså att i kommuner med t ex hög arbetslöshetsnivå tenderar sverigedemokraterna att få högre röstetal. Det innebär dock inte att det främst är arbetslösa som röstar på partiet. Det kan lika väl vara ganska väl etablerade grupper av arbetare och i mellanskikten som oroas av de sociala problem som arbetslösheten för med sig.

"Låg utbildningsnivå" är ett annat kännemärke som tycks karakterisera områden där sverigedemokraterna fått många röster. Men däremot inte låga löner eller fattigdom.

Socialdemokraternas i Malmö valanalysgrupp har tittat närmare på de socioekonomiska faktorerna i valdistrikt med högt sd-röstande. Man konstaterar i ett PM att bara ett av de tio områden där sverigedemokraterna fått flest röster domineras av hyresrätter - Almgården. Alla andra domineras av bostadsrätter eller är renodlade småhusområden.

Almgården är det område i Malmö som har den i särklass lägsta andelen befolkning med eftergymnasial utbildning. Almgården har många kortutbildade och många hyresrätter men också relativt goda hushållsinkomster.

Valanalysgruppen i Malmö menar att det som utmärker samtliga tio valdistrikt med det högsta sd-röstandet, övriga domineras alltså av bostadsrätter och småhusbebyggelse, är att det där finns en mycket låg andel personer med eftergymnasial utbildning.

Man drar den slutsatsen att det är kombinationen av relativt välstånd och låg utbildning som särskiljer de extra starka sd-områdena från andra områden, vare sig det handlar om småhusområden eller områden med annan bebyggelse.

Många områden med lågt sd-röstande tillhör också de områden i Malmö där få innevånare har eftergymnasial utbildning, men där är samtidigt inkomsterna lägre och socialbidragsberoendet högt.

⁴⁰ "Vad förklarar sverigedemokraternas valframgång 2006? En samhällsekonomisk studie av partiets resultat i kommunvalen." Författare Marika Lindgren Åsbrink

Till bilden hör att socialdemokraterna gjort ett mycket bra val i flera valdistrikt i Malmö med många invandrare.

Landskrona arbetarekommun konstaterar i sin valanalys att "svenskfödd arbetarklass i hög grad gått till sverigedemokraterna, medan arbetarklass med utländsk bakgrund har valt socialdemokraterna". Det hårda stämningssläget i Landskrona har verkat polariserande och mobiliserande. Invandrarna har i högre grad gått och röstat och röstat på socialdemokraterna. Man har också sett en tillströmning av personer med invandrarbakgrund som medlemmar i partiet.

Sammanfattningsvis. Sverigedemokraternas väljare har hämtats både från socialdemokraterna och de borgerliga partierna. De uppfattar sig i större utsträckning som högerväljare än vänsterväljare. Sverigedemokraterna drar nytta av social otrygghet, hög arbetslöshet och oro inför framtiden. Men man hämtar i hög grad väljare från relativt välbeställda grupper, med jobb och hyggliga inkomster. Kort utbildningsbakgrund verkar vara en faktor som starkt präglar de grupper där man vinner gehör.

Olika studier av hur det ser ut i Europa visar för övrigt att den typiske högerpopulisten är en ung lågutbildad man som jobbar i industrin.

Även om en sådan förenkling ter sig vanskelig pekar den i samma riktning som erfarenheterna i Sverige. Med det viktiga tillägget att väljarna trots allt finns i alla åldersgrupper, är av båda könen och finns i olika samhällsskikt.

Varför Skåne och Blekinge?

Sverigedemokraternas framgångar i Skåne och Blekinge kräver några särskilda reflexioner.

I Landskrona fick partiet hela 22 procent, i Trelleborg över 12 procent och i Karlskrona över 9 procent av rösterna i kommunalvalen.

I Skånes 33 kommuner fick man representation i samtliga kommunfullmäktigen utom i Burlöv och i moderatstyrda Vellinge. Dessutom tog man sig in i Region Skåne med 10 mandat. I Blekinge fick partiet plats i samtliga 6 kommuner och i landstinget.

En teori som framförts, bland annat av docenten i historia Heléne Lööw⁴¹, är att det skulle finnas ett samband mellan nazistiska fästen i Sverige på 30-talet och Sverigedemokraternas framgångar idag. Hon pekar bland annat på att Nysvenska rörelsen hade sitt centrum i Skåne.

Förklaringen kan inte helt bortses ifrån, men vi tror den spelar mindre roll.

Vi lutar mer åt att närheten till Danmark, det danska exemplet och den historiska kopplingen till Danmark spelat in.

I Danmark har högerpopulistiska partier sedan länge varit en politisk kraft att räkna med. Först ut var Fremskrittspartiet, lett av Mogens Glistrup. Idag heter partiet Dansk Folkeparti och leds av Pia Kjærsgaard. Vi konstaterar att de hårda

⁴¹ Dagens Nyheter den 21 september 2006

stämningarna i Danmark smittat av sig också på de andra partierna med en restriktiv flyktingpolitik som följd.

Det är ju tänkbart att det spelar roll att skåningar och blekingar bara behöver kasta en blick på Danmark för att se "att samhället inte raseras »bara« på grund av ett parti som »lyssnar till folket« äntligen nått maktens korridorer." Sådana argument, skriver man vidare i rapporten "Populism och främlingsmisstro" har blivit allt mer populära att använda i såväl offentliga samtal som i olika debattinlägg. Risken för att svenska väljare låter sig inspireras av sina norska och danska meningsfränder får alltså inte negligeras eller underskattas."

Mönstret på de orter i Skåne och Blekinge där sverigedemokraterna haft riktigt stora framgångar tycks också skilja sig något från det nationella mönstret. Sverigedemokraterna i Landskrona har som ett riktigt tydligt exempel tagit en mycket stor andel av sina väljare från socialdemokraterna. Det antyds bland annat av den stora röstsplitringen, som innebär att socialdemokraterna gjorde ett relativt hyggligt val till riksdagen, men förlorade stort till sverigedemokraterna i kommunvalet.

I Landskrona spelade också debatten om brottsligheten en stor roll och Landskronapostens journalistik har i hög grad ifrågasatts i eftervalsdebatten där. Medieforskaren Ylva Brune vid Kalmar högskola skriver i en kommentar att Landskronaposten "gjort viktiga insatser för att skapa ett högerpopulistiskt opinionsklimat".

Landskrona arbetarekommun pekar själv i sin valanalys på ett antal faktorer som förklarar Sverigedemokraternas exempellösa framgångar i kommunen. Man menar att sverigedemokraterna, förutom att ta väljare från socialdemokraterna också tagit många röster från andra partier i "regeringsställning" kommunalt, som vänsterpartiet och SPI. Men att sverigedemokraterna också lyckats mobilisera från soffan.

Man menar också att ett skäl till de speciella stämningarna i Landskrona är att "såren från varvsnedläggningen ännu inte läkt". Ett perspektiv som vi vill understryka. Landskrona har i motsats till Malmö aldrig tagit sig upp ur sin kris. Istället lever man kvar i en destruktiv självbild av sociala problem, arbetslöshet och brottslighet.

Landskrona har inte heller som t ex Malmö fått del av stora statliga satsningar och inte lyckats vända bilden av en kommun i utförsbacken.

Till detta vill vi lägga ett bestämt intryck från en fokusgrupp i Landskrona. Den bekräftade bilden ovan av ett Landskrona som "har alla förutsättningar, men där det ändå inte händer något". Den bestod av personer som tidigare röstat på socialdemokraterna men lämnat partiet i valet 2006. Gruppdeltagarna ansåg för sin del att de som röstat på sverigedemokraterna inte hade gjort det för att man trodde att partiet "sitter inne med några lösningar". Man hade protesterat mot socialdemokraterna.

Valet i Landskrona blev för många en omröstning om den lokala socialdemokratins som man menade "inte längre lyssnar på oss". "Vi försöker ju tala om problemen i Landskrona, men de bryr sig inte längre". Knappt sant, men inte desto mindre en viktig känsla att ta fasta på för socialdemokraterna i Landskrona och socialdemokrater i Sverige överhuvudtaget.

Trelleborg är ju en annan kommun med en mycket stark socialdemokratisk tradition, där Sverigedemokraterna hade mycket stora framgångar. Egentligen utan att synas i valrörelsen.

I Trelleborg samarbetade socialdemokraterna och moderaterna i en stor koalition. Många skulle säga att det gick bra för Trelleborg under den gångna mandatperioden, men det kan misstänkas att politiken upplevdes som ogenomtränglig för dem som inte delade den uppfattningen och att grupper som av ett eller annat skäl var oroade över utvecklingen upplevde att de inte hade någonstans att vända sig, att "ingen lyssnar på oss".

I den myllan sådde och skördade sverigedemokraterna. Vi tror att det finns skäl i Trelleborg, som i Landskrona och på många andra orter, att främst se sverigedemokraternas framgångar som ett kontaktförsök. Ett försök att få andra partier att lyssna och föra dialog och inte som ett uttryck för en övertygelse att sverigedemokraterna sitter inne med lösningar på samhällsproblemen.

Exemplet Trollhättan

Sverigedemokraterna gick framåt, men inte överallt. Resultatet i Trollhättan förtjänar att lyftas fram som exempel på en kommun där partiet slogs tillbaka. Sverigedemokraterna tog sig in i ett antal fullmäktigeförsamlingar och i sex av kommunerna i Norra Älvsborg gjorde sverigedemokraterna ett bättre resultat i riksdagsvalet än man gjorde i hela riket. I Trollhättan, där partiet i förra valet fick 4,5 procent av rösterna, backar man emellertid till 2,2 procent och tappar ett av de två mandat man vunnit 2002.

I Norra Älvsborgs partidistrikts valanalys konstaterar man att "aktiviteten från de två Sverigedemokrater som invaldes 1998 var mycket låg"... "Det lägre resultatet i årets val kan förklaras bland annat med att partiets representanter sedan gjorde bort sig. De har blivit uteslutna ur sitt parti och en av dem har handskats vårdslöst med partikassan som bland annat används till hundinköp."

Sverigedemokraterna har dock gjort bort sig också på andra håll utan att partiet backat och valanalysgruppen vill peka på ytterligare en viktig faktor som säkert spelat in.

Socialdemokraterna i Trollhättan förknippas med utveckling och framtidstro och ökade med anmärkningsvärda 5 procent i kommunvalet samtidigt som man i stort sett höll ställningarna i riksdagsvalet. Saab-paketet med dess satsningar på väg, järnväg och forskning liksom utbyggnaden av högskolan har förstås spelat en roll.

Socialdemokraterna i Trollhättan betonar själva att man "tagit debatten och inte vikit ner sig för osakliga argument", "jobbat med integrationen under hela mandatperioden och hjälpt dem som haft det sämst".

Hur skall socialdemokraterna hantera sverigedemokraterna?

I viss mån rasism och framför allt ganska brutal främlingsfientlighet tillhör förklaringarna till att sverigedemokraterna finns och når framgångar. Men fram träder också bilden av människor som känner sig politiskt övergivna. Vi tror att detta är en viktig slutsats för socialdemokratin. Det handlar i hög grad om att återupprätta folkrörelsearbetet, att bedriva en kontinuerlig dialog och verksamhet bland väljare och i bostadsområden där de väljare finns som övergav partiet i valet 2006.

Det är inte i första hand sverigedemokraterna som skall bemötas utan de som har röstat på dem som skall mötas. Och de problem som har gjort att människor har röstat på dem som måste åtgärdas.

Det finns, även om påståendet kan vara provocerande, skäl att påminna om att det mest framgångsrika "missnöjespartiet" i Sveriges historia torde vara det socialdemokratiska. Vi startade som ett uttryck för ett radikalt och djupgående missnöje med hur samhället såg ut. Vi ville förändra det och vi gjorde det.

Idag är Sverige ett välfärdssamhälle, men själva utgångspunkten för att komma tillrätta med dagens högerpopulistiska missnöjespartier är att se, erkänna och åtgärda de problem som i väldigt hög grad förklarar att dessa partier vinner terräng. Det handlar mer än något annat om att bekämpa arbetslösheten och klassklyftorna.

Socialdemokraterna måste ta debatten med sverigedemokraterna när och där så krävs. Framför allt bemöta deras buskagitation med fakta. Men naturligtvis inte i onödan ge dem plattformar eller scener att agera från.

Nu finns de emellertid i fullmäktigeförsamlingarna och där måste de bemötas. Att fortsätta försöka marginalisera partiet genom att frysa ut dem med tystnad eller valtekniska arrangemang kommer att ytterligare förstärka deras martyrskap och ge argument för deras "kritik mot etablissemangen". De finns idag i maktposition och bör tvingas ta ansvar och visa färg.

Socialdemokraterna måste framför allt upprätta dialogen med dem som röstat på sverigedemokraterna.

Valrörelsen

Socialdemokraterna inledde sitt arbete inför valet tidigt under våren 2005 och i juni det året fattade partistyrelsen beslut om den övergripande inriktningen. I beslutet pekade partistyrelsen på fyra övergripande områden eller "valvinnare":

- Arbete åt alla
- Kvalitet i välfärden
- Trygghet när livet förändras
- Minskade klyftor

Partistyrelsen slog också fast att valet skulle vinnas genom att tydliggöra skillnaderna och kontrasten mellan de politiska alternativen. Dessutom skulle partiet söka mandat för en socialdemokratisk regering och inte någonting annat. I processen med att ta fram strategin var även riksdagsgruppen, företrädare för regeringskansliet, LO och de 26 partidistrikten involverade.

En bärande tanke bakom strategin och den valplan som sedermera togs fram var att partiets resurser var mer begränsade än i tidigare val och att det därför var nödvändigt att använda dessa mer riktat och strategiskt. Utifrån det slog partistyrelsen fast att en större andel av resurserna skulle läggas på direktkontakter med väljarna i stället för bred annonsering och dels på att valrörelsen i högre utsträckning skulle föras genom personliga samtal. Partistyrelsen fattade även beslut om att utse 41 stycken prioriterade kommuner.⁴²

Valanalysgruppen tycker att det är riktigt med en kraftsamling och prioritering. Det är dock problematiskt att utvärdera detta då det utifrån det material som gruppen har tillgång till verkar som att få väljare upplever att de har haft några direkta samtal med socialdemokratiska valarbetare. Gruppen kan även konstatera att partiet har gjort några av sina sämsta val i just de prioriterade kommunerna. Det kan givetvis vara så att urvalet av kommuner var rätt och att insatserna begränsade än större tillbakagångar men det kan även vara så att det helt enkelt inte fanns resurser till att göra betydande insatser i alla dessa kommuner.

Budskapet – alla skall med

Det av partistyrelsen beslutade valbudskapet slår inledningsvis fast att alla har ett gemensamt ansvar för hur Sveriges framtid ska bli. De två politiska huvudalternativen görs också tydliga. Visionen pekas ut och solidariteten som bärande idé lyfts fram. Därefter redogörs för några av de reformer som socialdemokraterna vill genomföra om man får fortsatt förtroende. Sedan följer ett

⁴² Till stora delar sammanfaller dessa med de 41 stycken största kommunerna. En del mycket borgerliga kommuner i den gruppen valdes dock bort medan ett antal andra kommuner tillfördes utifrån olika strategiska skäl.

moment som beskriver framgångarna under de senaste åren, målet arbete åt alla och kampen mot arbetslösheten. Allas rätt till trygghet slås fast. Berättelsen avslutas med att ingen ska lämnas efter och konstaterandena att det inte blir fler jobb av att man angriper sjuka och arbetslösa samt att otrygghet begränsar medan trygga människor växer.

Utöver den övergripande berättelsen används uttrycket "Alla skall med" som en övergripande devis för partiets budskap. Devisen började användas i samband med partikongressen i november 2005 och levde i olika former vidare över hela valrörelsen.

Alla skulle med – men vart?

I olika former och med olika tonvikt kom berättelsen ovan att genomsyra partiets budskap under valrörelsen. Valanalysgruppen menar dock att berättelsen saknade fokus (se Tabellerna 20 och 21 och resonemangen i anslutning till dem), och dessutom inte gjorde ett tydligt vägval mellan att gå till val på uppnådda resultat och genomförda reformer (stolthet) eller på fortsatt samhällskritik och en berättelse om framtiden (inte nöjda). Som vi skriver i ett annat kapitel tappade partiet samhällskritiken och misslyckades med att framstå som ett parti i opposition mot orättvisor.

Det saknades en tydlig övergripande berättelse om vad socialdemokraterna ville med Sverige. Det gröna folkhemmet var och är en viktig vision men den var inte särskilt konkret beskriven.

Den utlovade tandvårdsreformen var mycket angelägen liksom andra satsningar som lyftes fram. Däremot saknades det en tydlig bild av vad vi ser som de stora framtidsprojekten. Och inte minst saknades en nödvändig prioritering av sysselsättningsfrågan.

Valorganisationen

Valarbetet leddes operativt av en valsamordnare och en operativ valledning. Denna valledning bestod av de ansvariga för ett antal projekt vilka var fackligt valcentrum, partiet (folkrörelsekampanjen och kontakten med partiorganisationen), media, centrala kampanjer (bland annat produktion av annonser och annat material, budskap och kontrast samt resurser (främst administrativt stöd). Inom ramen för de olika projekten samordnades valrörelsen med den lokala och regionala partiorganisationen samt med fackföreningsrörelsen. Som ett stöd till framförallt de centrala kampanjerna använde sig partiet av en extern reklambyrå, Acne.

Dessutom fanns det en politisk valledning som bestod av Göran Persson, Marita Ulvskog, Pär Nuder och Wanja Lundby-Wedin. Den senare gruppens uppgift var att med ett politiskt mandat kunna fatta mer övergripande beslut i ett skede när det av tidsmässiga skäl inte skulle vara möjligt att hantera frågor i verkställande utskottet.

Valrörelsens olika faser

I samband med partikongressen i Malmö inleddes den första fasen i valrörelsen. Den handlade framförallt om att etablera en kontakt med väljarna och att ha ett relativt enkelt tilltal. I samband med detta lanserades även devisen ”Alla ska med”. Under partikongressen gavs framförallt äldreomsorgen och oljeberoendet stort utrymme vad gällde det politiska budskapet. Däremot talades det mindre om arbetslösheten. I samband med partikongressen stärkte partiet också sin ställning i opinionen även om det sedan skedde en viss tillbakagång i slutet av året. Det senare kan ha haft att göra med presentationen av flodvågskommissionens rapport.

I fasen efter det som skedde i slutet av 2005 och de första månaderna under 2006 ägnades stor kraft åt att försöka ”ta hem” de framgångar och resultat som den förda politiken medfört under mandatperioden och egentligen ändå sedan 1994. Partiet lyckades få borgerligheten på defensiven i skattefrågorna. Sammantaget innebar fasen en tillbakagång till det opinionsläge som fanns direkt efter partikongressen.

I mars och början av april tog fackföreningsrörelsen kommandot över valrörelsen och genomförde kampanjen Valet är ditt. Budskapet var främst inriktat på kollektivavtalen men handlade även om att i allmänhet argumentera för varför det är viktigt för landets löntagare att rösta på socialdemokraterna. Nämnas bör att detta var den enda större utåtriktade kampanjen från fackföreningsrörelsen som skedde genom breda offentliga kanaler. I slutspurten valde fackföreningsrörelsen i stället att prioritera direkta kontakter med sina medlemmar.

Normalt sett genomför socialdemokraterna en kampanj under de sista två veckorna inför 1 maj, under valåren kallad ”lilla valrörelsen”. 2006 var ambitionen att förlänga kampanjperioden till att även omfatta de två första veckorna i maj. På de flesta håll fungerade detta och partiet genomförde fyra relativt lyckade kampanjveckor. Opinionsmässigt verkar kampanjen ha varit framgångsrik eftersom den lilla borgerliga ledning som funnits kvar i opinionen raderades ut och det blev i princip ett helt dött lopp i de opinionsundersökningar som skedde i maj.

Under sommaren hade socialdemokraterna en ambition att genomföra olika aktiviteter i de delar av Sverige där många människor rör sig under sommaren. Opinionsmässigt verkar det dock ha skett en tillbakagång och borgerligheten återtog ledningen i de olika opinionsundersökningarna. De politiskt sett största händelserna under sommaren var den borgerliga uppgörelsen under Almedalsveckan om att avskaffa fastighetsskatten samt kriget i Libanon som ledde till att UD fick evakuera ett stort antal svenskar. Utifrån den opinionsförändring som skedde under sommaren finns det skäl att anta att borgerligheten drog nytta av utspelet om fastighetsskatten. Om inte annat kanske den gav dem självförtroende efter ett år då socialdemokraterna hämtat igen ett mycket stort underläge i opinionen.

I början av augusti tog valrörelsen åter fart genom de olika partiledarnas sommartal. De största händelserna under augusti var annars presentationen av dels socialdemokraternas valmanifest och sedan den borgerliga alliansens valmanifest. I samband med att socialdemokraterna presenterade sitt manifest lyckades borgerligheten snabbt sätta bilden av att detta saknade någon politik för att skapa fler jobb.

Tidigt i september exploderade den så kallade datainträngsaffären. Det är svårt att säga exakt vilken betydelse den hade för valutgången men det verkar som att den accelererade den nedgång som folkpartiet redan var inne i. Den dominerade dock nästan helt nyhetsflödet under den näst sista veckan och gjorde det svårt att få utrymme för andra frågor. Under den sista veckan före valet dominerade partiledardebatterna. Värt att notera är att borgerligheten valde att bedriva valrörelse, i en så kallad 100 timmars kampanj, fram till dess att vallokaler stängde. Socialdemokraterna valde på de flesta ställen att traditionsenligt göra sina sista utåtriktade arrangemang under lördagen.

Valanalysgruppen tycker att upplägget med att förlänga den lilla valrörelsen från två till fyra veckor var klokt. Däremot verkar det inte ha varit tillräckligt för att hindra att partiet tappar kraft under sommaren. En annan iakttagelse handlar om den tidigare nämnda obalansen mellan samhällskritik och stolthet.

Valanalysgruppen har bilden av att budskapet under de sista månaderna försköts från det förra till det senare i och med att partiets företrädare valde att tala allt mer om jobben som kom och skulle komma och allt mindre om sysselsättningspolitiken och de samhällsproblem som skulle åtgärdas.

Ett folkrörelse OCH kampanjparti

Valanalysgruppen har tagit del av den centrala valorganisationens utvärdering och de enkätsvar som varit en del av det arbetet. Vår bild är att valorganisationen på många sätt fungerade väl vad gäller det organisatoriska. Samtidigt ger vår sammantagna bild av partiets och fackföreningsrörelsen underlag för ett antal generella slutsatser kring områden där vi måste bli bättre.

Våra synpunkter gäller både den traditionella folkrörelsens arbete och professionaliteten i den centrala kampanjen. Vi vill här understryka att vi inte ser några motsättningar mellan att vara ett folkrörelse- och ett kampanjparti. En levande folkrörelse har som vi ser det förmågan att bedriva effektiva kampanjer och effektiva kampanjer förutsätter som vi ser det en stark folkrörelse.

Nedan redovisas dels specifika synpunkter på valrörelsen 2006, dels ett antal mer generella slutsatser inför framtiden.

Valrörelsen 2006

På många sätt fungerade valorganisationen och valrörelsen väl under 2006. Valanalysgruppen tycker att det var rätt att prioritera direktkontakter och personliga samtal före stora och breda kommunikationskanaler. Samtidigt ställer sig gruppen avvaktande till om detta verkligen fungerade och fick det genomslag som var tänkt. Det material som gruppen har tillgång till ger inte en bild av att särskilt många väljare uppfattat att de talat med socialdemokratiska valarbetare.

Den reklambyrå som partiet använde sig av var inte särskilt stor. Det har flera fördelar då det kan vara bra att vara en stor kund hos en liten byrå snarare än en liten kund hos en stor byrå. Samtidigt gjorde det att byrån inte hade kapacitet att samtidigt serva de 26 partidistrikten. Det är möjligt att det hade kunnat organiseras på ett annat sätt än genom reklambyrån men valanalysgruppen vill ändå understryka vikten av att det budskap och den grafiska profil som används genomsyrar hela partiets organisation. I ett alltmer intensivt medie- och reklambrus måste partiet ha en tydlig kommunikation som genomsyrar allt som sker. Här har såväl partiet centralt som de olika partidistrikten och arbetarekommunerna ett stort ansvar.

Partiet valde att prioriterade regionala och lokala medier i högre utsträckning än vad som varit fallet i tidigare valrörelser. Det var en riktig inriktning men samtidigt är det viktigt att partiet arbetar aktivt med att påverka den bild som ges i de stora riksmidierna. Inte minst som många väljare, inte minst i Stockholmsregionen, främst nås genom just dessa.

I valorganisationen fanns ett projekt som hette "Nya vänner" som syftade till att rekrytera och engagera nya och gärna oväntade kommunikatörer som på olika sätt skulle kunna bidra till valrörelsen. Valanalysgruppen ser det som ett positivt inslag men menar att det började för sent och att det måste ske i en mer omfattande och kontinuerlig form.

Långsiktig opinionsbildning

Under lång tid har våra politiska motståndare ägnat betydligt mer kraft åt långsiktig opinionsbildning än vad arbetarrörelsen har gjort. Det finns i och för sig numera några tankesmedjor som står partiet nära men dessa har inte alls samma styrka och ekonomiska kraft som Timbro och andra grupper som finansieras av Stiftelsen Fritt Näringsliv. Valanalysgruppen har den uppfattningen att dessa bidrog till den borgerliga valsegern och vill understryka vikten av att även arbetarrörelsen rymmer starka tankesmedjor som också kan agera fritt och självständigt.

När det gäller den långsiktiga opinionsbildningen tror vi att den kan ha stor betydelse inte bara för en teoretisk debatt utan kanske främst för att tydliggöra de samband som är viktiga för att få stöd för den socialdemokratiska politiken. Det handlar om betydelsen av en generell välfärd och av försäkrings- och

avtalslösningar som innebär att alla, inte enbart de sämst ställda, tjänar på en politik för ökad jämlikhet.

Politisk marknadsföring

Att vinna val handlar om att driva bra politik och om att leva som man lär, men också om att föra ut budskapet på ett professionellt sätt. Det blir alltmer nödvändigt att fundera över hur man framträder, hur presskonferenserna arrangeras, hur budskapet presenteras. Så att det stämmer överens med de värden vi vill förknippas med. På den punkten har socialdemokraterna fortfarande mycket att lära och göra, även om folkrörelsearbetet är vårt allra viktigaste massmedium.

Även om värderingarna och politikens innehåll alltid är viktigare än hur det presenteras och förpackas lever vi i ett samhälle där det är viktigt att förstå mediernas logik för att få genomslag. Det blir också allt svårare att nå människor med olika budskap eftersom antalet kommunikationskanaler ökar och människor får sig till livs tusentals budskap varje dag. Det handlar bland annat om att vi måste bli bättre på att föra ut budskapet med text, ljud och bild.

Vi måste rent hantverksmässigt bli duktigare på att formulera och kommunicera vårt budskap på ett sådant sätt så att det når och berör de människor som vi vill tala med. Vi måste uppvärdera metodarbetet/metodutvecklingen i det politiska arbetet och vi måste bli bättre på att förstå och använda oss av medier. När det gäller metoderna är valanalysgruppens bild att partiet i samband med framförallt valet 1994 stärkte sina kunskaper och ägnade stor kraft åt metodutveckling. Gruppen har dock bilden av att detta utvecklingsarbete har stannat upp och att det är viktigt att detta prioriteras ytterligare under de kommande åren.

Facklig-politisk samverkan

Det facklig-politiska arbetet som genomförs av LO och dess medlemsförbund är en viktig del av folkrörelsearbetet under valrörelsen. Utifrån de rapporter som valanalysgruppen har tagit del av, har detta arbete till stora delar genomförts på ett väl fungerande och omfattande sätt. Samtidigt har gruppen uppfattningen att det i den praktiska och lokala verkligheten inte alltid fungerar så väl. Skall denna del av valarbetet fungera räcker det inte med arbetsplatsbesök och att det delas ut material på arbetsplatserna. Det handlar också om att det måste finnas fackliga "idébärare" som är närvarande bland sina arbetskamrater och för det politiska samtalet på fikarasterna. Det räcker inte med att bara vara "budbärare" som delar ut papper.

Valanalysgruppen har den uppfattningen att systemet med arbetsplatsombud tyvärr inte alltid fungerar på det sätt som det borde, och att det finns skäl att stärka just den delen av det fackliga valarbetet. Den viktigaste kommunikationen är den som sker i direkta samtal med medlemmarna under hela valperioden.

Använd hela mandatperioden

I valanalysen för 2002 års val var en av de viktigaste slutsatserna att valet vinnas under hela mandatperioden och inte bara under valåret eller de sista veckorna. Mandatperioden 2002 till 2006 visar detsamma. Om partiet skall ha en chans att vinna nästa val är det viktigt att hela mandatperioden ägnas åt en aktiv dialog med väljarna. Utifrån studien av framgångskommunerna verkar det också vara så att partiet på dessa orter har haft ett sådant arbetssätt.

En stark folkrörelse som går till val

På många håll, och egentligen kanske på de flesta håll, är partiet alldeles för svagt för att bedriva en aktiv valrörelse med många direktkontakter med väljarna. Ofta är det enbart de förtroendevalda som deltar aktivt i valrörelsen och s-föreningarna saknar inte sällan förmågan att värva och aktivera nya medlemmar. Valanalysgruppen menar dock att dessa frågor i hög grad ligger utanför gruppens uppdrag. I sammanhanget är det dock viktigt att poängtera att partiorganisationen på många håll saknar den kraft som behövs för att genomföra ett väl fungerande valrörelsearbete.

Ljusen i mörkret

Även om socialdemokraterna gjorde ett dåligt val nationellt finns det flera exempel på lokala och regionala framgångar. I en hel del fall handlar det om en ökad röstsplittning där väljarna i högre grad röstade på partiet i kommunalvalet än i riksdagsvalet. Det kan då antingen vara så att partiet gick framåt i kommunalvalet eller att nedgången var klart lägre i kommunalvalet än i riksdagsvalet. Det finns också exempel på att partiet gått framåt kraftigt i kommunalvalet utan att det lett till någon större röstsplittning, detta beroende på att partiet i tidigare val förlorat många röster kommunalt men att dessa väljare nu har återvänt. Kalix är ett sådant exempel där partiet ökade från 34,7 till 57,9 procent i kommunalvalet men där partiet ändå ligger på ett något bättre resultat i riksdagsvalet.

Valanalysgruppen har låtit genomföra en särskild studie av de kommuner där socialdemokraterna var mest framgångsrika. Detta för att hitta gemensamma nämnare för framgångarna. Rapporten bygger både på studier av valresultaten, intervjuer och andra fältstudier.⁴³ När det gäller Malmö och flera av kommunerna i Stockholmsregionen har valanalysgruppen också valt att särskilt titta på resultaten där.

Detta kapitel beskriver var framgångskommunerna finns och det som verkar vara de viktigaste framgångsfaktorerna. Sist behandlas kortfattat partiets insatser i ett antal invandrartäta kommuner särskilt.

Var finns framgångskommunerna?

Det går att finna exempel på kommuner där socialdemokraterna gjort bra kommunalval i egentligen alla delar av landet. Många av dessa kommuner återfinns dock i Norrbotten, men också i län som Dalarna, Värmland och Västmanland.

Framgångar har uppnåtts såväl i befolkningsrika kommuner, exempelvis Göteborg och Malmö, som i små kommuner som Orsa i Dalarna. Fyra av de tio kommuner där röstsplittningen är störst till kommunal fördel ligger också i Stockholmsregionen där nedgången i riksdagsvalet var som störst. I flera kommuner i Stockholms län var nedgången klart mindre i kommunalvalet än i riksdagsvalet och det finns också här exempel på kommuner där socialdemokraterna ökade sin röstandel. Ett intressant exempel är Nynäshamn som i och för sig ligger i utkanten av Stockholms län, men som ändå har en hög andel pendlare och där nyproduktionen av bostäder främst har handlat om villor och bostadsrätter. Där går socialdemokraterna starkt framåt i kommunalvalet.

⁴³ Studien är genomförd av Mathias Bohman som utifrån den skrivit en underlagsrapport till valanalysgruppen. Rapporten bygger på fallstudier av ett antal av de kommuner där partiet uppnådde framgångar i valet 2006.

Framgångsfaktorer

Det är inte enkelt att med säkerhet fastställa varför socialdemokraterna lyckades bättre i vissa kommuner än i andra. Utifrån den studie som valanalysgruppen har låtit göra går det dock att identifiera ett antal faktorer som återkommande nämns av företrädare för kommuner där det har gått bra. En del av dessa handlar om politikens innehåll och utvecklingen i kommunen medan andra handlar om politikens utformning, folkrörelsearbetet i partiet och kommunikationen med väljarna.

Det är viktigt att understryka att dessa faktorer i huvudsak utgår från vad företrädare för de studerade kommunerna själva har berättat i intervjuer och andra samtal. Uppgifterna har i huvudsak lämnats av kommunalråd, arbetarekommunordföranden och ombudsmän. I några fall har partidistriktsombudsmännens synpunkter kompletterat de som lämnats av lokala företrädare.

Kommuner som ”har sett botten”

Många av de kommuner där socialdemokraterna haft framgångar är sådana där den ekonomiska utvecklingen vänt, kommuner med framtidstro och där det skapas många nya arbetstillfällen. I många fall är det kommuner som har gått igenom en strukturuomvandling med företagsnedläggelser och många förlorade jobb, men där det nu växer upp nya arbetsplatser i stället för de gamla. Typiska exempel på detta är Haparanda, Kalmar, Nynäshamn och Smedjebacken.

Våra politiska företrädare på dessa orter har varit viktiga aktörer i denna omställning. Det har varit tydligt för väljarna att socialdemokraterna kämpar för den egna orten och att de levererar resultat. I ett val där borgerlighetens budskap gick ut på att beskriva socialdemokraterna som ett parti som inte brydde sig om arbetslösheten föll detta platt på orter där partiet varit en viktig och tydlig kraft i arbetet för att skapa nya jobb.

Företrädarna har ofta haft ett visionärt ledarskap och kunnat föra fram enkla men tydliga budskap om vart de vill föra i kommunen. Ofta med tydliga utsatta mål i fråga om nya jobb, invånarantal, bostäder och utbildningsplatser.

Det finns inte sällan en stolthet över det egna samhället, en tydlig framtidstro och en övertygelse om att det är möjligt att utveckla kommunen.

Förtroendebranschen

Våra företrädare i framgångskommunerna beskriver på olika sätt att de befinner sig i ”förtroendebranschen”. De är tydliga med att de inte har någon självklar rätt till makten eller att vinna val på grund av historiska skäl, som att deras kommun är en industribygd. De är i stället tydliga med att de i varje val måste vinna och förtjäna folkets förtroende.

Det påverkar också deras förhållningssätt i så måtto att medborgarna inte reduceras till kunder eller ens till väljare, utan betraktas som aktiva deltagare i utformandet av politiken.

I ständig opposition

I många av de studerade kommunerna har socialdemokraterna styrt under hela eller dominerande delar av tiden sedan den allmänna rösträtten. Det gör det inte möjligt att skylla på några andra. Ett gemensamt drag i flera framgångskommuner verkar ha varit att partiet haft orken att vara självkritiskt. Det finns flera exempel på att partiet varit proaktivt och själv lyft fram problem innan de politiska motståndarna har gjort det.

Öppna partier

I framgångskommunerna präglas partiarbetet av en stor öppenhet både internt och gentemot medborgarna och olika grupper utanför partiet. Besluten fattas brett och inte i små grupper som gör upp internt med varandra. Det finns sällan exempel på hårda konflikter inom de berörda partiorganisationerna även om flera vittnar om att det tidigare funnits sådana som partiet nu har lämnat bakom sig. Ett gott debattklimat och "högt i tak" är en positiv faktor, d v s det gynnar partiet när socialdemokratin uppfattas som en arena där de viktiga frågorna diskuteras och där man kan göra sin stämma hörd.

Medborgarnas bästa i centrum

De framgångsrika kommunerna verkar präglas av att de socialdemokratiska politikerna har ett tydligt medborgarfokus och är pragmatiska i sitt val av verksamhetsformer och politiska lösningar. De företräder medborgarna gentemot den kommunala förvaltningen i stället för att företräda förvaltningen gentemot medborgarna. Partiet uppfattas som lyssnande och på medborgarnas sida.

Samarbetsvilliga och låter andra vara med

Ett utmärkande drag för framgångskommunerna är att partiet agerat på ett sätt som motverkat bilden av maktfullkomlighet. Andra har fått vara med och bestämma och utforma politiken.

Det har handlat om att ha en generös inställning till andra partiet med också om att låta det civila samhället vara en aktiv partner i dagspolitiken. Exempel på det senare är arbetet med social ekonomi i Värmdö och rådslagsarbetet i Sigtuna. Föreningslivet har fått vara med om att utforma och ibland också genomföra politiken. I så gott som samtliga framgångskommuner vittnar våra företrädare om att de har mycket goda relationer med det lokala näringslivet. När det gäller arbetstillfällen lokalt har företagen och kommunen utgjort aktiva partners som har hjälpt och respekterat varandra. De goda relationerna med inte minst föreningslivet har också gjort att partiet haft många utomstående "ambassadörer" som talat väl om partiet och dess politik.

Generationsväxlingen genomförd

I många av framgångskommunerna har partiet lyckats klara av att genomföra en generationsväxling där ledarskapet inom partiet helt eller till stora delar har övertagits av en yngre generation. I vilken mån detta varit avgörande för den positiva valutgången är svårt att avgöra, men det är ett återkommande "karaktärsdrag". Det går emellertid också att finna exempel på kommuner som genomfört en generationsväxling och där partiet gjort ett dåligt eller mycket dåligt val.

Kommunikation under och mellan valrörelserna

En del av framgångskommunerna vittnar om mycket aktiva valrörelser medan andra säger att själva valrörelsen hade sina brister. Det tydligt gemensamma draget är dock att hela valperioden har använts till att på olika sätt kommunicera med väljarna. Det har handlat om allt från öppna möten, besök hos olika föreningar till en aktiv mediestrategi. Det som framförallt är tydligt är betoningen av personliga samtal och möten samt en proaktiv inställning till medierna.

När det gäller de personliga samtalen vittnar ett flertal av framgångskommunerna om att de arbetat aktivt med dörrknackning och genomfört många möten i små grupper. När det gäller medierna är det tydligt att de betraktats inte som fiender som skall undvikas, utan som verktyg och kanaler för kommunikation. Man har förstått medielogiken.

Det politiska arbetet har bedrivits systematiskt, ihärdigt och långsiktigt. I framgångskommunerna står kommunikationen med väljarna i centrum och partiet där är öppet för att använda nya metoder för att utveckla den.

Motgångsfaktorer

Valanalysgruppen har också försökt att identifiera "motgångsfaktorer" som förenar de kommuner där partiet har gjort särskilt dåliga resultat. På många sätt kan dessa beskrivas som motsatser till de ovan nämnda framgångsfaktorerna. Ett gemensamt drag i dessa kommuner verkar vara att många företrädare anser att partiets bristande förtroende hos väljarna beror på sådant som inte lokalpolitikerna kan göra något åt.

Man skyller också på bristande lokal mediebevakning, på att borgerliga majoriteter sålt ut hyresrätter, att "fel" invånare flyttat in i kommunen eller att socialdemokraterna på landstings- och riksnivå för en politik som partiet straffas för lokalt.

Valanalysgruppen menar inte att sådana orsaker alltid är betydelselösa, men vill ändå ställa detta defensiva synsätt i kontrast mot de företrädare som beskriver sig som verksamma i "förtroendebranschen". Eftersom flera av framgångskommunerna är pendlingskommuner i Stockholmsregionen är det svårt att acceptera bilden av att det skulle vara "omöjligt" att vinna val i den delen av landet.

I några av de kommuner där det gått dåligt har det funnits en benägenhet att betrakta sig som offer när det gäller jobb- och näringslivsutvecklingen. Partiet har på flera håll haft hårda personmotsättningar som lett till dålig stämning. Det har varit viktigare att "vinna" interna strider än att vinna stöd hos medborgarna. Partiet har varit slutet och haft svårt för att samarbeta med andra, vare sig det gällt andra partier eller olika grupper utanför partiet.

Sammanfattande bild

Bilderna från de olika kommunerna spretar något men det finns några tydliga gemensamma nämnare. Valanalysgruppen vill för sin del peka på tre faktorer som vi tror har varit avgörande för den positiva valutgången i många kommuner.

- *Partiet har definierat sig som verksamt i förtroendebanschen.* Där partiet har haft företrädare som i sin politiska gärning tydligt företrätt medborgarna och deras intressen och samtidigt lyckats förmedla den bilden har partiet också gjort bra valresultat. Här inbegrips förmågan till omprövning efter det att partiet tidigare gjort dåliga resultat i en kommun.
- *Öppenhet mot det omgivande samhället.* De kommuner där partiet aktivt involverat andra grupper i utformningen och ibland också genomförandet av politiken har varit mycket framgångsrika. Det har bland annat skett genom olika former av rådslag, brukarmedverkan, utbredda näringslivskontakter och annan interaktion med det civila samhället.
- *Jobbpolitiken.* I flera av de mest framgångsrika kommunerna har "lyftkranarna varit synliga". Det handlar ofta om kommuner som genomgått en tydlig strukturomvandling och där nu jobben och det lokala näringslivet blomstrar. Framtiden finns kring jobben och våra företrädare har varit tydliga aktörer i arbetet för att skapa detta.

Växelverkan mellan de tre valen

Socialdemokraterna ökade sin väljarandel i riksdagsvalet i Norrbotten och minskade minst i Värmland och Kalmar. I dessa tre län gick partiet också framåt i landstingsvalen och gjorde flera av sina bästa kommunalval. På samma sätt som riksdagsvalet medför en rikstrend som kan hjälpa eller stjälpa i valen lokalt och regionalt, kan det vara så att en framgångsrik politik i kommuner och landsting ger ett ökat förtroende i allmänhet för partiet, d v s framgången spiller över på riksdagsvalet.

Dessa tre län är alla exempel som kan tjäna som inspiration för partiet i andra delar av landet.

Mobilisering i invandrartäta områden

Notabelt är att socialdemokraterna också gör ett bra val i många invandrartäta områden i storstadsregionerna. I flera sådana valdistrikt i såväl Stockholmsregionen som Göteborg och Malmö ökar partiet sin redan höga röstandel ytterligare. Samma sak inträffar på andra håll i landet.

Bilden bekräftar det klivna Sverige och valanalysgruppen vill betona att det förmodligen i de flesta fall handlar om traditionellt klassröstande.

Invandrargrupperna tillhör i hög grad arbetarklassen, är i högre grad än andra lågavlönade och arbetslösa.

Botkyrka kommun kan tjäna som exempel. Botkyrka kommun är uppdelad i två valkretsar, Botkyrka norra och Botkyrka södra, som skiljer sig markant från varandra.

Socialdemokraterna är det dominerande partiet i valkretsen Botkyrka norra med 51,7 procent av rösterna. De rödgröna partierna fick tillsammans 66,7 procent.

Socialdemokraterna ökar i den norra valkretsen med knappt 1 procent. Detta trots att valet i Stockholmsregionen som helhet innebär en kraftig tillbakagång. I den norra valkretsen har socialdemokraterna sitt starkaste fäste i ett område i kommundelen Fittja. Där dominerar flerbostadshus och socialdemokraterna fick här 67 procent av rösterna. Moderaterna fick 4,8 procent och inget av de andra borgerliga partierna nådde över 2 procent.

Intressant att notera är också skillnaderna vad gäller personvalet. I norra Botkyrka kryssade nästan 50 procent av väljarna en kandidat. I södra Botkyrka kryssade ca 25 procent.

Socialdemokraternas i Botkyrka konstaterar i sin egen valanalys att "I norra Botkyrka har kandidaterna arbetat lokalt och målinriktat... Under valrörelsen knackades 58 personer sammanlagt 7 736 dörrar i Alby, Fittja, Hallunda/Norsborg och Storvreten. De flesta som deltog i dörrknackningen kandiderade till fullmäktige."

I sammanhanget kan det vara värt att notera att Socialdemokraterna i Haninge, med många invandrartäta områden, förklarar sitt relativt dåliga val i dessa områden med att de saknade kandidater med invandrarbakgrund. Det faktum att det fanns sådana kandidater att "kryssa" i till exempel Botkyrka kan ha haft en positiv effekt. Oavsett inställningen till personvalet är det mycket viktigt att invandrargrupperna känner att de är representerade bland våra kandidater och förtroendevalda.

Socialdemokraternas i Botkyrka summerar så här; "Slutsatserna som kan dras av valresultatet är att socialdemokraterna har behållit eller stärkt sin ställning i de områden som domineras av flerbostadshus, högre arbetslöshet och lägre inkomster". Områdena har också en befolkning som har utländsk bakgrund i större utsträckning än de områden där socialdemokraterna är svaga. I de områden där samhällets insatser är viktiga för människorna har budskapet gått fram om att den gemensamma välfärden är viktig."

Liknande mönster kan alltså noteras i de andra storstäderna

Också i Malmö (Malmös valanalysgrupp) ser man klara samband mellan å ena sidan partiets aktiviteter i invandrarområden och å andra sidan det ökade valdeltagandet och det ökade stödet för socialdemokraterna. Man pekar emellertid

också på att det kan finnas andra förklaringar, som till exempel kommunens insatser för att öka valdeltagandet.

I de valdistrikt i Malmö där socialdemokraterna ökade mest, bedrevs också ett offensivt lokalt partiarbete, liknande det i Botkyrka.

I stadsdelen Rosengård bedrev den socialdemokratiska områdesföreningen omfattande aktiviteter. T.ex. delades en lokal partitidning till 8 000 hushåll vid tre tillfällen (tre nummer) under valrörelsen och de utåtriktade aktiviteterna sattes in i de områden där valdeltagandet var lägst, men där stödet för socialdemokraterna var högst.

Valanalysgruppen i Malmö pekar också på ett annat intressant fenomen i invandrantäta stadsdelar med ökat valdeltagande och ökat stöd för socialdemokraterna, nämligen att dessa områden under senare år "blivit allt stabilare med en befolkning som kommer allt närmare en integration". Då höjs valdeltagandet kraftigt från låga nivåer och röstandet på socialdemokraterna ökar från redan höga nivåer.

Sett över en längre tid har valdeltagandet i invandrargruppen minskat, vilket torde hänga samman med att de invandrare som kommit till Sverige under senare årtionden har integrerats långsammare, men också på att olika invandrargrupper har olika politiska traditioner.

För valanalysgruppens del finns det skäl att betona att vi anser oss ha väldokumenterat stöd för den slutsatsen att folkrörelsearbete - dörrknackningar och personliga kontakter - ger resultat.

Vilken roll spelade medierna?

En central fråga är vilken roll medierna spelar i valrörelserna och hur de satte de sin prägel på valrörelsen 2006. Kan de rent av ha bidragit till den borgerliga valsegern?

Svaret på den senare frågan är ja, men det kan inte uteslutas att de nästa gång bidrar till att den borgerliga regeringen faller.

De långsiktiga tendenserna, vad gäller medieägandet och hur journalistiken utvecklas, tror vi dock missgynnar arbetarrörelsen, socialdemokratins berättelse och dess värderingar. Bland annat därför att maktkoncentrationen och kommersialismens allt hårdare grepp undergräver förutsättningarna för god journalistik. En annan sak är att dessa långsiktiga tendenser inte kan förklara enskilda valnederlag.

Frågan är hur socialdemokratien skall förhålla sig till det nya medielandskap som växer fram, och vad den själv bör göra för att få ut sin berättelse om framtiden?

Kommersialisering och borgerlig dominans

Vinstintresset har alltid varit en av drivkrafterna också i mediavärlden. Problemet är att det tenderar att överskugga allt annat.

Den dominerande "publicistiska" idén bakom de nya tidningar som startas – de är nästan undantagslöst gratistidningar, lokala eller med rikstäckande ambitioner – är i själva verket att tjäna pengar på annonser.

De gamla morgontidningarna är heller inte opåverkade av den nya tiden. Plågade av tuffa avkastningskrav och en allt hårdare konkurrens om annonspengarna, drar de ner på nyhetsbevakning och kostnadskrävande, "grävande" journalistik.

På radio- och TV-området är den kommersiella inriktningen, vid sidan av public service, än tydligare. Floran av nya kanaler, som växt fram tillhör nästan undantagslöst underhållningsindustrin. De saknar ofta ambitioner att bedriva journalistik eller bidra till det demokratiska uppdraget.

Kommersialiseringen leder till att det demokratiska uppdraget, att kritiskt granska makten och att göra medborgarna rustade att delta i demokratin, trängs undan.

I den nya medieindustrin kommer underhållningen först, eftersom den är lättare att tjäna pengar på. Därför förvandlas också nyheter och politik till underhållning.

Makt- och ägarkoncentrationen pågår globalt och i Sverige.

Tidningsmarknaden, som fortfarande är av särskilt intresse när det gäller informations- och nyhetsförsörjningen, domineras av ett fåtal ägare. Allt fler regionala tidningsmarknader har blivit renodlade monopolmarknader.

På marknader där det fortfarande finns två tidningar att välja mellan har det blivit allt vanligare att de har samma ägare. Socialdemokratiska "andratidningar" har, förvisso för att ha en chans att överleva, köpts upp av den borgerliga

”förstatidningen”, eller rättare sagt av dess ägare. Den typiska lokala morgontidningsmarknaden domineras idag av en ägare.

I de tio största kommunerna i Sverige, utkommer endast en tidning med socialdemokratisk ledarsida, nämligen Folkbladet i Norrköping. Den ägs av den borgerliga konkurrenten Norrköpings Tidningar. Folkbladet har en prenumererad upplaga på ca 8 000 exemplar. De borgerliga morgontidningarna i de tio största kommunerna har en sammanlagd upplaga på mer än 1 500 000 exemplar.

Mediernas valmakt

Den bild som här inledningsvis tecknats spelar egentligen ingen avgörande roll när det enskilda valnederlaget 2006 skall förklaras. Tidningarna var ju i stort sett lika borgerliga och medierna i allmänhet lika kommersiellt präglade för fyra år sedan när socialdemokraterna vann valet.

Vi tror dock att ägarbilden och den långsiktiga utvecklingen av journalistiken påverkar dagordningen, vilka frågor som behandlas, vilka berättelser som berättas och hur de berättas.

”Medialiseringen” av politiken i allmänhet och av valrörelserna har gjort att dramat är viktigare än sakfrågorna, personerna viktigare än idéerna och sensationerna viktigare än verklighetsbeskrivningen.

Demokratirådets rapport 2006 ”Mediernas valmakt”⁴⁴ ger både en bild av den politiska journalistiken och dess tendenser och av samspelet mellan å ena sidan partierna och politikerna och å andra sidan medierna och journalisterna. I rapporten konstateras i en sammanfattning att:

”Det gångna halvsekllet blev de journaliststyrda massmediernas epok. Televisionen fick en oerhörd betydelse för den demokratiska kommunikationsprocessen och gav journalisterna en unikt stark maktställning. Lärdomen är att det finns ett mycket starkt samband mellan mediernas förändringar och valrörelsernas gestaltning... Medierna fick makt att välja hur de skulle skildra partier och politik. Medierna kom att utöva stark makt över valrörelserna.

Rapporten pekar på en rad viktiga förhållanden. Som att den moderna medielogiken drivit fram en individualisering och ”intimisering” av den politiska offentligheten. ”Personorienteringen” av journalistiken och fixeringen vid partiledaren har ökat och den allmänna tendensen i ”modern journalistik” kan beskrivas just så, att den betonar underhållning och kända personer. Som en konsekvens av detta har dramaturgin blivit allt viktigare och journalisterna i allt högre grad förvandlats till regissörer. Politiken beskrivs som ”spel och drama” och den politiska journalistiken inriktas på ”vinnare och förlorare

⁴⁴ SNS Demokratiråd arbetar består av fristående forskare som arbetar på uppdrag av SNS, Studieförbundet Näringsliv och Samhälle. Rapporten ”Mediernas valmakt” har författats av Olof Petersson, Monika Djerf-Pierre, Sören Holmberg, Jesper Strömbäck och Lennart Weibull.

i kampen om väljarna, på kampanjstrategier, på sättet att bedriva politik och på maktrelaterade eller personliga relationer mellan politiska aktörer”.

Till detta skall läggas – och här ser vi ett klart samband med slutsatsen om dramats ökade betydelse – att ”tolkningsjournalistiken” är på frammarsch. Tidningarna och etermedierna fylls med journalister som skriver ledarkommentarer på nyhetsplats, som hellre tolkar och dömer av än skildrar ett händelseförlopp.

I Demokratirådets rapport konstateras alltså, också här finns det samband, att ”TV-nyheterna allt oftare ger uttryck för politikermisstro”.

En avgörande poäng i rapporten är att politikerna anpassat sitt beteende till hur medierna fungerar. Medialiseringen av politiken är därmed ett faktum.

Folkrörelseerna i bakvatten

En annan slutsats i Demokratirådets rapport, väl underbyggd också av andra forskarrapporter och erfarenheter, säger att allt fler möter politiken och politikerna via medierna, snarare än genom direktkontakt med partierna och politikerna.

Det leder i sin tur till slutsatsen att en viktig förklaring till mediernas makt över dagordningen och verklighetsbeskrivningen är att partierna försvagats och folkrörelsearbetet tunnats ut. Partierna har alltså i betydande utsträckning sig själva att skylla, genom att de misskött sina organisationer.

I Demokratirådets rapport relateras undersökningar som visar – för många säkert förvånande fakta – att långt färre väljare i folkrörelsernas Sverige än i USA och Italien har direktkontakt med partier och politiker under valrörelsen.

Skillnaderna ser ut att vara väldigt stora. Medan 45 procent av väljarna i USA och 14 procent i Italien uppger att de (2004) fått telefonsamtal eller haft direktkontakt med politiker, är motsvarande siffra i Sverige (2002) bara 2-3 procent⁴⁵.

Samtidigt slår rapporten fast, vilket är mindre ägnat att förvåna, att väljare som varit i kontakt med något parti tenderar att ha både större förtroende för politiker och bättre kunskaper om politik. Vilket naturligtvis är hoppingivande.

Vi konstaterar att detta ifrågasätter bilden av att svensk politik i högre grad än i andra länder bygger på direkta samtal människor emellan.

Det förefaller alltså vara tvärtom och den viktiga slutsatsen är att den låga graden av direktkontakt gör svenska partier mer beroende av medierna än partierna är i många andra länder.

Till det hoppingivande i Demokratirådets rapport hör att de traditionella massmediernas dominans håller på att brytas genom konkurrens från nya medier, som ger nya möjligheter för partierna att kommunicera med medborgarna (”Nätet – den nya möteslokalen”). Det handlar bland annat om att informera och föra

⁴⁵ Hämtat från Demokratirådets rapport 2006 Ursprungliga källor ANES 2005, Eurobarometer 2004.

dialog med medlemmar, väljare och medborgare via nätet, med hjälp av hemsidor, nättidningar och bloggar.

S-dagordningen och mediebild

I rapporten "Rättvisa nyhetsmedier – partiskheten under 2006 års valrörelse" (utan frågetecken), diskuterar Kent Asp, med utgångspunkt från de *Medievalsundersökningar* som gjorts vid JMG⁴⁶ vilken roll medierna spelade i valrörelsen.

Asp konstaterar att storstadspressens "nyhetsscen" blev mindre, helt enkelt därför att tabloidformatet på tidningarna gjorde att valbevakningen fick mindre utrymme, och att tv:s nyhetsscen blev större. Vidare bekräftar han att "journalisterna klev ytterligare ett steg framåt på mediescenen", d v s som kommentatorer och aktörer.

Det var bara SVT:s Aktuellt, konstaterar Asp, som i någon större omfattning innehöll "inslag av fördjupande karaktär": Samtidigt var andelen kommenterande inslag, det mest journalistpräglade innehållet, klart större i televisionens nyhetsprogram i valrörelsen 2006 än i den 2002.

Studien visar också att det fanns ett betydande glapp mellan socialdemokraternas egen dagordning och mediebild.

Högst upp på den socialdemokratiska dagordningen stod enligt Kent Asp⁴⁷ frågor om vård och äldreomsorg, därefter kom utbildning och forskning. Sysselsättningen var, vilket valanalysgruppen också själv konstaterat, inte lika högt prioriterad.

Däremot fick socialdemokraterna, mer än dubbelt så ofta som vad gällde vård och omsorgsfrågor, framträda i medierna just för att svara på frågor om arbetslöshet och sysselsättning. Medan frågor om Sveriges ekonomi inte blev någon stor fråga i medierna.

Det överraskar knappast. Hälsan tiger still, inte minst i medierna.

Socialdemokraterna fick också, fortfarande enligt Asp, i långt högre grad än andra partier framträda i "skandalsammanhang". Dels för att kommentera egna "affärer", dels för att kommentera andras, t ex folkpartiets dataintrång.

Partiska medier?

Kent Asp konstaterar att den borgerliga alliansen fick en "mer gynnsam" uppmärksamhet än socialdemokraterna och samverkanspartierna. Allra mest gynnsam var den i de båda Bonnierägda liberala tidningarna Dagens Nyheter och Expressen. Den mest balanserade bevakningen fanns enligt Asp i Göteborgsposten, Aftonbladet och Sveriges Television.

⁴⁶ JMG - Institutionen för Journalistik och Masskommunikation vid Göteborgs universitet.

⁴⁷ "Partiernas egna sakfrågeprioriteringar har på samma sätt som i tidigare valrörelser fastställts med utgångspunkt ifrån partiernas valmanifest". Ur rapporten "Rättvisa nyhetsmedier".

”Alliansen vann kampen om dagordningen”, sammanfattar Asp. Jobben, inte minst den borgerliga alliansens utanförskapsperspektiv, och skatterna dominerade medan Sveriges goda ekonomi kom bort. Det gynnade naturligtvis de borgerliga partierna.

Asp skriver också att;

”Även om det är en överdrift att tala om presidentval kom medierna i mycket hög grad att sätta fokus på personerna Göran Persson och Fredrik Reinfeldt. Persson hade under lång tid ifrågasatts i medierna för sin hantering av tsunamikatastrofen, sin ledarstil och att han var trött och oengagerad. Reinfeldt var som ny partiledare förskonad från skandaler, utsedd som den samlade borgerlighetens statsministerkandidat och enligt medierna med mycket lyckade tv-framträdanden. Bilden av en trött Göran Persson i motvind ställdes mot en duglig och statsmannalik Reinfeldt med flyt i allt han företog sig.”

Det är lätt att instämma. Så såg den bild som tecknades ut.

Asp drar sedan slutsatsen att socialdemokraterna mest hade sig själva att skylla för att det blev som det blev. För att partiets frågor kom bort eller för att man inte tillräckligt bra kunde hantera de frågor som kom upp, t ex om jobben. Bilden av borgerlig sammanhållning var enligt Asp ”skälig”. ”Det kan däremot diskuteras”, skriver han, ”om bilden av statsministerkandidaterna var lika skälig.”... ”journalister har genom sin urvalsmakt och redigeringsmakt i praktiken en större betydelse än personerna själva för vilken bild som presenteras i medierna.”

Asp landar ändå i att det i första hand var den borgerliga alliansens förtjänster och socialdemokraternas tillkortakommanden mera än journalisterna, som låg bakom den bild som gavs av aktörerna i 2006 års medievalrörelse.

Vi ger oss inte in i en träta om detta, därför att det alltför lätt skulle kunna avfärdas som den obotfärdiges förhinder. Men framför allt därför att vi menar att Asp i huvudsak har rätt.

Vi konstaterar emellertid att det är ett problem att dramaturgin tenderar att bli viktigare än saken och själva berättelsen. Vi menar också att journalisternas uppdrag inte kan reduceras till att rapportera och kommentera vad som sker på ytan. De skall också självständigt granska, alldeles oavsett vilka prioriteringar partierna gör eller om deras presskonferenser är bra eller dåliga.

Medierna och journalisterna borde, långt mera ihärdigt och bättre än vad som skedde, ha synat de borgerliga partiernas politik; utanförskapsperspektivet och förslagen som rörde a-kassa och socialförsäkringar. Allra helst som socialdemokraterna försökte göra medierna uppmärksamma på vad som stod för dörren. Så vitt vi kan se kom den granskningen inte på allvar i gång förrän efter valdagen.

Varför blev det så? En förklaring är just att personfixeringen och den enkla dramaturgin tog överhanden under valrörelsen.

Fler medieforskare än Kent Asp har pekat på att mediedramaturgin missgynnade socialdemokraterna inför 2006 års val. En av dem är Jesper Strömbäck som studerat vilka berättelser som dominerade valrörelsen 2006. Han menade att det fanns fem övergripande teman i medierapporteringen inför valet; "Den eniga alliansen", "Den trötta (och arroganta) socialdemokratin", "Jobben den viktigaste frågan", "Folkpartiskandalen" och "Reinfeldt vs Persson. Han sammanfattar effekterna så här; "En enig allians med en ny ledare som är redo att lyssna på folket, resonera och ompröva stod emot en oenig och splittrad vänster med en ledare som varit med länge och som gav uttryck för att veta bäst och inte behöva lyssna."

Strömbäck menar att i första hand moderaterna och i andra hand den borgerliga alliansen gynnades indirekt av valbevakningen, medan socialdemokraterna, vänsterpartiet och miljöpartiet missgynnades.

Strömbäck konstaterar i likhet med andra att valrörelsen 2006 innehåll mera av journalisternas egna tolkningar och mera av skandaler än vad valrörelsen 2002 gjorde. Han betonar dock att detta, inte nödvändigtvis behöver missgynna socialdemokraterna. Utfallet kan variera från val till val, men det var bland andra socialdemokraterna som drabbades 2006.

"Förräderi mot demokratin"

Medieforskarna Lars Nord och Gunnar Nygren har studerat valbevakningen i lokala medier och hur de lokala valrörelserna speglats.

De konstaterar i ett inlägg i Dagens Nyheter den 18 januari, efter att ha analyserat allt valmaterial i press och etermedier i nio kommuner och landsting, att de mött en "snäll journalistik, som står illa rustad att skildra de besvärliga frågorna. Istället har lokalmedierna fastnat i en välmenande och stelbent redovisningsplikt".

Nord och Nygren talar om "stillsam tebjudning", efterlyser fler konflikter och anser att lokaljournalistiken sysslar för mycket med "bibliotekens öppettider". De drar till med att det är ett "förräderi mot demokratin" att det "saknas en vilja eller förmåga att vitalisera berättelserna om lokalsamhället". Och de anser att Sverigedemokraternas framgångar, och att överhuvudtaget så många nya partier når framgång lokalt, kan förklaras bland annat med en avsaknad av granskande ambitioner i lokaljournalistiken.

Nords/Nygrens slutsatser förefaller på den sista punkten vara rimliga.

Avsaknaden av en granskande journalistik bidrar säkert till att förklara småpartiernas/missnöjespartiernas framgångar.

Men det går ju också att tolka Nord/Nygren så att de skulle vilja se mer av storstadsjournalistik, med samma dramaturgi och journalister som "kliver fram" som regissörer och recensenter också på de lokala scenerna.

Det är emellertid inte självklart att det är dåligt med en mera "stillsam", rapporterande journalistik som jämför partiernas ståndpunkter vad gäller

”bibliotekens öppettider”, som med andra ord ägnar mera tid åt att jämföra de olika partiernas ställningstagande i för medborgarna relevanta frågor. Inte minst om alternativet är en dramatiserande och personfixerad journalistik. Däremot är det alltså nödvändigt med en rapporterande *och* granskande, professionell journalistik, som inte sitter i knäet på lokalpolitikerna.

Vad bör arbetarrörelsen göra?

Först något om den långsiktiga problematiken som har mindre med 2006 års val och dess utgång att göra. Men en hel del att göra med vilken väg samhällsdebatten och partierna tar.

Vi menar att arbetarrörelsen har ett egenintresse av att vara aktör på mediemarknaden och medieägare, helt enkelt för att se till att den verklighet ur vilken partiets politik hämtar sin inspiration, d v s klassamhället, beskrivs flitigare och bättre.

Arbetarrörelsen har dessutom, egentligen tillsammans med alla partier, ett ansvar för mångfalden, ”det demokratiska uppdraget” och för att ge den professionella journalistiken mera svängrum. Det handlar inte om att skapa megafoner för den egna politiken utan om att bidra till mångfald och motverka den enfald som är en följd av ägar- och maktkoncentration och kommersialisering.

Det är för övrigt strategiskt viktigt i det perspektivet att slå vakt om den allmännyttiga radion och tv:n, d v s public service.

Vad kan då göras för att undvika de misstag som socialdemokraterna själv begick när det gäller att kommunicera budskapet och för att försöka förhindra framtida valnederlag?

Allra först vill vi slå fast att socialdemokraterna har vunnit val efter val trots den borgerliga dominansen på tidningssidan och trots de enligt vår mening dåliga tendenser inom journalistiken som många forskare pekar på.

Vi vill slå fast vikten av att se möjligheterna i det nya mediesamhället. Att sluta gråta över den A-press som inte längre finns, och istället ta tillvara de stora möjligheter som finns att faktiskt göra något framåtsyftande.

Partiet och fackföreningsrörelsen måste satsa på sitt eget massmedium, folkrörelsen. På direktkontakterna med medborgarna i bostadsområden och på arbetsplatser. De personliga kontakterna gynnar partiet, bilden av vår politik och av politiker i allmänhet. I det perspektivet vill vi också se en satsning på politisk skolning som siktar på att producera budbärare som också är idébärare.

Socialdemokraterna måste bli mycket bättre på att använda de nya medierna, d v s främst ”nätet”. För att kommunicera sin politik och föra dialog med medlemmar och väljare. Utvecklingen är bara i sin linda. Det gäller både att stärka de gamla metoderna, folkörelsearbetet, och att vara först in i och bli bäst på de nya. Det handlar om att utveckla interaktiva hemsidor, nättidningar och bloggar.

Tills sist, medialiseringen är ett faktum. Den situation som råder kommer att råda under överblickbar tid. Socialdemokraterna måste bli bättre på att sälja sitt budskap i den medialiserade tillvaron, där personerna och hur budskapet förpackas är viktigare än tidigare.

Övriga frågor

Europafrågan

Det finns viktiga frågor som valanalysgruppen av avgränsningsskäl inte har försökt att besvara. Det handlar om frågor som i ett längre perspektiv skulle kunna bidra till att förklara valförlusten, men som vi inte tror tillhör de mest centrala när det gäller att förstå det enskilda valresultatet 2006. Europafrågan är en sådan fråga.

Frågan fanns knappast alls i själva valrörelsen men det som hände i folkomröstningen om EMU och i parlamentsvalet kan ha bidragit till att "öppna svängdörrarna" i partiet.

Partistyrelsen hade hur som helst inget annat val i EMU-omröstningen än att släppa fram två s-linjer. Ett annat agerande hade kostat mycket mer.

Sammanfattningsvis finns det alltsedan folkomröstningen om EU-medlemskap 1994 och tidigare en stark underström av EU-kritik bland aktiva socialdemokrater och inte minst bland socialdemokratins traditionella väljargrupper.

Uppdelningen i två "läger" i EU-frågorna kan ha varit till nackdel för mobiliseringen och kan ha bidragit till att banden med partiet försvagats, inte minst hos många kärnväljare, vilket satt sina spår också i de vanliga valen.

Europafrågorna bör mot den bakgrunden bli föremål för särskild omsorg i partiet framöver. Det handlar om att föra en aktiv dialog med medlemmar och väljare och om att tydliggöra Europapolitiken. Kongressen i Malmö fattade också beslut i den riktningen och arbetet har påbörjats.

Borgerlighetens återhämtning

En viktig fråga är varför socialdemokraterna, som i opinionsmätningarna under våren 2006 såg ut att ha greppet om valrörelsen, sedan tappade det igen?

Ett tioprocentigt borgerligt försprång under sommaren 2005 hade hämtats in och det var i princip dött lopp i maj 2006. Som en följd av detta fanns det en uppgivenhet inom det borgerliga lägret, där många började tro att valet skulle "gå som vanligt".

Kanske var det så att inte bara socialdemokratins valstrateger utan också många väljare hade förväntat sig att högeralliansen skulle krackelera, att oenighet som vanligt skulle utbryta och bli allt tydligare ju närmare valdagen ryckte.

Så blev det nu inte. Istället blev sammanhållningen till ett bevis på att borgerligheten var regeringsduglig den här gången.

Möjligen var det också så att väljarna väntade sig att den socialdemokratiska valrörelsen skulle slå sönder den borgerliga alliansens argument, bland annat på det sysselsättningspolitiska området. Det som talar för det är att ett flertal av väljarna i en del mätningar före valet trodde på en socialdemokratisk valseger. De sista månaderna i valrörelsen satte istället definitivt bilderna av en enad och handlingskraftig borgerlighet, ett nytt "arbetarvänligt" högerparti och en ganska trött socialdemokrati.

Den borgerliga uppgörelsen om fastighetsskatten under Almedalsveckan är en sakpolitisk fråga som kan ha hjälpt borgerligheten att mobilisera borgerliga väljare och vinna väljare inom storstädernas mellanskikt. Den skickade signalen att borgerligheten klarade av att enas om återstående stötefrågor samtidigt som den säkert var ett lockande vallöfte.

En annan förklaring till den opinionssvängning som tycks ha skett under de sista månaderna kan vara att det fanns ett stort antal väljare som i opinionsundersökningarna betraktade sig som osäkra men som i verkligheten hade bestämt sig för att rösta på något av de borgerliga partierna. Många väljare uppgav att de hade bestämt sig för att rösta på "alliansen" men inte på vilket parti.

Till sist!

Valanalysgruppen har, inte minst i fokusgrupperna fått tydliga belägg för att valet för många väljare blev till en folkomröstning om socialdemokraterna. De valde att rösta på "den borgerliga alliansen" eller på sverigedemokraterna, inte för att de ville se en högersväng i politiken, utan för att skicka en signal till socialdemokratin med innebörden "Nu måste ni lyssna på oss och ta våra bekymmer på allvar".

Valet var inte främst en seger för borgerligheten utan ett anrop till socialdemokratin.

Några rekommendationer

Här följer ett antal rekommendationer som valanalysgruppen härmed överlämnar till partistyrelsen. Fler finns i texten under olika avsnitt.

- Socialdemokraterna bör genomföra ett brett internt arbete om den framtida sysselsättningspolitiken, där medlemmar och aktiva politiker på olika nivåer engageras. Det handlar om en bred diskussion som också inrymmer frågor om villkoren i arbetslivet; makt och inflytande, arbetsmiljö, utbildning, kompetensutveckling och trygghet.
- Partistyrelsen bör finna former för att utveckla den politiska samsynen mellan olika nivåer - stat, regioner och kommuner - och sektorer av politiken. Det handlar om att etablera fler gemensamma arenor för samhällsanalys och utformning av politiken.
- Valrörelserna måste drivas av partiet. Det gäller att finna en valorganisation som garanterar partiet och folkrörelseperspektivet tillräckligt inflytande över valrörelserna, såväl på riksnivå som regionalt och kommunalt.
- Formerna för samarbete med andra partier i riksdagen bör utvecklas så att partiet blir mera delaktigt och så att de normala beredningsorganen inte "rundas", utan används flitigare för att få fram väl avvägda reformer och lagförslag.
- Partiet måste finna former för att tydliggöra skillnaden mellan partiets egen politik och innehållet i riksdagskompromisser och överenskommelser i landsting och kommuner.
- Arbetarrörelsen måste stärka sitt organisationsarbete i storstäderna. Gentemot såväl tjänstemän och andra grupper i mellanskikten som gentemot de många, men ofta svagt organiserade, arbetarväljarna i storstäderna.
- Socialdemokratins ställning i Stockholmsområdet måste stärkas. Det behöver vidtas såväl organisatoriska som politiska åtgärder.
- De äldre kommer att utgöra en växande andel av väljarkåren under en rad val framöver. Det kräver att partiet lägger stor vikt vid äldres villkor och politiska delaktighet.
- Det är viktigt att följa upp den s k "etikkommissionens rapport", "Öppenhet, tydlighet, rimlighet"(1997), dess råd och anvisningar, som

också blev partistyrelsens beslut. Arbetet med dessa frågor måste bedrivas ständigt och uthålligt.

- Socialdemokraterna måste ta debatten med Sverigedemokraterna när och där så krävs. Framför allt bemöta deras buskagitation med fakta. Men naturligtvis inte i onödan ge dem plattformar eller scener att agera från.
- Socialdemokraterna måste framför allt upprätta dialogen med dem som röstat på Sverigedemokraterna.
- Arbetarrörelsen måste se möjligheterna i det nya mediesamhället och ”sluta gråta över förlorade a-presstidningar”.
- Socialdemokraterna måste bli mycket bättre på att använda de nya medierna, d v s främst ”nätet” för att kommunicera sin politik och föra dialog med medlemmar och väljare. Det handlar om att utveckla interaktiva hemsidor, nättidningar och bloggar.
- Partiet och fackföreningsrörelsen måste satsa på sitt eget massmedium, folkrörelsen, på direktkontakterna med medborgarna i bostadsområden och på arbetsplatser. Det förutsätter också en satsning på politisk skolning.
- Partiet och övriga arbetarrörelsen måste utveckla sina kunskaper kring såväl strategisk opinionsbildning som olika praktiska metoder för kommunikation med medborgarna.
- Partiet bör vidta åtgärder för att stimulera idédiskussionen och förbättra den politiska skolningen.
- Tankesmedjor och andra opinionsbildande aktörer som är kopplade till arbetarrörelsen men som kan agera mer fristående från dagspolitiken måste stärkas och utvecklas.

Referenser

Litteratur

- Holmberg, Sören & Oscarsson, Henrik (2004). *Väljare. Svenskt väljarbeteende under 50 år*. (Stockholm, Norstedts)
- Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (1996). *Du stora nya värld. SOM-undersökningen 2005, SOM-rapport nr 39*. (Göteborg, SOM)
- Svensson, Torsten (1994). *Socialdemokratins dominans. En studie av den svenska socialdemokratins partistrategi*. (Uppsala. Acta)
- Svallfors, Stefan (1996). *Välfärdsstatens moraliska ekonomi. Välfärdsopinionen i 90-talets Sverige*. (Umeå, Boréa)

”Öppenhet, tydlighet, rimlighet – En rapport om insatser mot fallskärmar, fiffel och fusk”. Juni 1997 (Socialdemokratiska partistyrelsen)

”Vad förklarar sverigedemokraternas valframgång 2006? En samhällsekonomisk studie av partiets resultat i kommunvalen.” Författare Marika Lindgren Åsbrink

DN 21 september

Tiden nr 4 2006

Offentligt tryck

- DS 2006:13 *Var det bättre förr? Pensionärernas ekonomiska situation i början av 2000-talet*
- SOU 1999:132. *Valdeltagande i förändring. Forskarvolum XII till Demokratiutredningen*.
- ”Populism och främlingsmisstro. Sverige i Europa.” 2006. (Integrationsverkets skriftserie VI)
- Rapporter från Riksdagen 2006/07: RFR1. *En utvärdering av den svenska penningpolitiken 1995-2005*. Francesco Giavazzi & Frederic Mishkin.

Diverse statistiskt material från Konjunkturinstitutet, OECD. SCB och Valmyndigheten.

Övrigt material inklusive opinionsundersökningar

Utöver de ovan nämnda referenserna har valanalysgruppen studerat såväl egna som publicerade opinionsundersökningar från olika institut. Den i sammanhanget viktigaste undersökningen har varit Sveriges Televisions Vallokalundersökning (SVT VALU).

Valanalysgruppen har låtit ta fram ett antal underlagsrapporter som legat till grund för delar av rapporten.

Valanalysgruppen har tagit del av inkomna brev och valanalyser som genomförts av socialdemokrater lokalt och regionalt samt en del fackliga valanalyser.

Bilaga: Partistyrelsens beslut

(behandlades och antogs i sitt befintliga skick den 6 oktober 2006)

Förslag

Utifrån valresultat och erfarenheter från valarbetet runt om i partiet bör en analys genomföras som syftar till att dra såväl politiska som organisatoriska lärdomar för den kommande mandatperioden och för nästa valrörelse.

Bakgrund

Valresultatet 2006 kräver en omfattande analys och diskussion. Socialdemokraterna fick 35,2 procent av rösterna i Riksdagsvalet och tappade 4,7 procent jämfört med valet 2002. Det betyder att vi förlorade 14 mandat i Sveriges Riksdag (till 130 mandat).

Valresultatet ledde dessutom till att vi förlorade makten i flera kommuner, särskilt tydligt är det i Stockholms län och stad och i Skåne, men också i till exempel Västerås och Uppsala.

Samtidigt finns delar av landet där Socialdemokraterna gör ett framgångsrikt val. I Norrbotten går vi fram med 3 procent i Riksdagsvalet och i flera av kommunerna i Norrbotten ökar vi med mer än 10 procent. I Värmland går vi fram i landstingsval och några av kommunerna. I Dalarna återtar vi makten i flera kommuner.

Direktiv

Bland de frågor som bör analyseras finns: Vilka delar av valrörelsen lyckades vi dåligt/bra med? Hur klarade vi att med vårt budskap nå ut till väljare i hela landet? Hur fungerade det organisatoriska arbetet i valrörelsen? Hur fungerade det facklig-politiska samarbetet och mobiliseringen? Vilka skillnader finns mellan olika delar av landet såväl organisatoriskt som politiskt? Vilka är framgångsfaktorerna lokalt och regionalt?

Hur påverkades vi av de många små partierna? Hur förklaras genombrottet för Sverigedemokraterna och hur ska vi bemöta dem? Hur mötte vi motståndet från en till synes samlad borgerlighet? Hur ser direktövergångar mellan Socialdemokraterna och Moderaterna ut?

Vilken roll spelade medierapporteringen? Finns samband mellan mediamonopol och valresultat? Vad kan vi i så fall göra för att bryta dem?

Valanalysgruppen bör skyndsamt presentera en metod för att fånga upp erfarenheter och slutsatser från partiorganisationen i hela landet. Gruppen ska genom att ställa en mängd aktuella frågor till partimedlemmar, politiskt och fackligt förtroendevalda, forskare med flera, belysa olika faktors betydelse för valresultatet och, framför allt, föreslå åtgärder för att följa upp slutsatserna.

Valanalysgruppen kan adjungera resurspersoner under arbetet.

Tidsplan

Valanalysgruppen tillsätts på partistyrelsens sammanträde den 6 oktober 2006. Gruppen ska återkomma till partistyrelsen med en redovisning av tidsplan och rapporttillfällen.

Sammansättning

Berit Andnor, sammankallande
Mattias Vepsä
Anneli Hulthén
Ella Niia
Karl Petersen
Lena Micko
Christina Zedell

Mats Johansson
Ingrid Lennerwald
Monika Theodorsson
Tomas Rudin
Sven-Erik Österberg
Adrian Kaba

(Vid verkställande utskottets sammanträde den 20 oktober 2006 tillsattes även ett sekretariat bestående av Bo Bernhardsson (huvudsekreterare), Pia Magnusson och Carl Melin.)

